

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

2016

Bc. Karolína Motejzíkova

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Vlivy kultur Dálného východu v Evropě: Japonské bojové
umění iaidó**

Bc. Karolína Motejzíková

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Vlivy kultur Dálného východu v Evropě: Japonské bojové
umění iaidó**

Bc. Karolína Motejzíková

Vedoucí práce:

PhDr. Jitka Bílková, Ph. D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jsem jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2016

Děkuji paní PhDr. Jitce Bílkové, Ph. D., vedoucí této diplomové práce, za cenné rady a připomínky a za čas, který strávila vedením mé práce.

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Historický kontext bojových aktivit – japonská společnost v průběhu dějin	9
2.1 Starověké Japonsko a vývoj až do období Heian – utváření společenských vrstev a hierarchie.....	9
2.2 Ideál válečníka v období Kamakura 1185 – 1333/1336	11
2.3 Neklidné období Muromači / Ašikaga (1336 – 1568) a Válčící knížectví	14
2.4 Centralizace Japonska v období Azučí - Momojama (1568 – 1600), vznik Tokugawského šógunátu a kodifikace čtyř společenských vrstev.....	16
2.5 Období Tokugawa a postupný úpadek samurajské vrstvy.....	20
2.6 Období Meidži a konec samurajské vrstvy	22
3 Etický kodex a rituální sebevražda	23
3.1 <i>Bušidó</i> – „cesta válečníka“ a jeho předchůdci	23
3.2 Smrt a <i>seppuku</i>	26
4 Filozofie a náboženství	29
4.1 Šintoismus.....	29
4.2 Buddhismus.....	31
4.2.1 Zen	32
4.3 Konfucianismus	34
5 Zbraně a jejich použití	37
5.1 Japonský meč.....	37
5.1.1 Výroba.....	38
5.1.2 Použití meče a dalších zbraní samuraji v průběhu historie.....	40
5.1.3 Meč jako výpověď doby a symbol společenského postavení.....	42
5.2 Šerm	43
5.2.1 Výuka bojových dovedností a její prvky z doby feudální zachované dodnes	43
5.2.2 Největší problémy Evropana v tradičním <i>dojo</i>	46
6 Bojové systémy a jejich dělení	48
6.1 Bojové a tělovýchovné aktivity v Evropě a českých zemích.....	48
6.2 Bojová umění a sport	48
6.3 Bojové systémy Japonska: „válečné dovednosti“ vs. „bojová umění“	50
6.4 Vznik <i>iaidžucu</i> a přechod od <i>iaidžucu</i> k <i>iaidó</i>	52
6.4.1 Počátky myšlenek <i>budó</i> v rámci škol <i>kendžucu</i>	52

6.4.2 Vznik <i>battodžucu</i> / <i>iaidžucu</i>	53
7 Kata	54
8 Vznik Muso Šinden-rjú.....	57
9 Současné <i>iaidó</i>	59
9.1 Kata Sei Tei a Muso Šinden-rjú.....	59
9.2 Cíle <i>iaidó</i>	60
9.2.1 Bojové umění jako cesta zušlechtění člověka a nástroj socializace	60
9.2.2 Psychoterapie	62
10 Etiketa	64
11 Meč dávající život.....	66
15 Rozhovory s mistry	67
15.1 Victor Cook.....	67
15.2 Vladimír Hotovec.....	71
15.3 Jiří Leligdon	80
16 Rozhovory s žáky.....	82
16.1 Jan Miller, 1. dan <i>iaidó</i> , Budó Plzeň.....	82
16.2 Tomáš Suk, 1. dan <i>iaidó</i> , Budó Plzeň.....	84
12 Závěr	86
14 Seznam použité literatury	88
13 Summary	94

1 Úvod

Ve své diplomové práci si kladu za cíl popsat a analyzovat bojové umění *iaidó* mající hluboké kořeny v japonské historii a kultuře. Je japonskou verzí šermu a jeho název v překladu znamená „cesta rychlého taseání meče“, což stručně vystihuje, v čem toto bojové umění spočívá. Z hlediska mé práce je důležitá zejména ona „cesta“. Chci přiblížit bojové umění, které prošlo dramatickými událostmi japonských dějin, bylo modifikováno pro potřebu aktuálních dějinných situací a nakonec z něj bylo extrahováno to nejpřínosnější, co se v jeho rámci kdy zrodilo – tím je moderní (poválečné) *iaidó*.

V praxi je tato úpolová činnost především záležitostí technickou a fyziologickou. Neméně významný je však její přínos i v oblasti duchovní. S podobnou komplexní filozofickou koncepcí, jaká je součástí *iaidó*, se v Evropě (dle dosažitelných zdrojů) nesetkáme. Já jsem se rozhodla tuto problematiku zpracovat. Mým cílem je tedy přiblížit čtenáři filozofickou a psychologickou sféru *iaidó* v kontextu historického vývoje, na který kladu důraz. Bez svých historických kořenů a velkého kulturního významu a pozice, které mu náleží v rámci dnešního i historického Japonska, by *iaidó* bylo pouhým cvičením bez vnitřního rozměru. Mou snahou bude přiblížit vývoj boje s mečem, který se z čistě utilitární podoby určené k likvidaci nepřátel proměnil do své současné podoby s naprosto odlišným účelem, navíc i ve zcela kulturně odlišném českém prostředí.

Problematice *iaidó* se autoři v ČR dosud akademicky věnovali zejména na tělovýchovných fakultách, a to pouze v rámci všech japonských bojových umění. Přímo *iaidó* se u nás bohužel mnoho lidí nezabývá a chybějící publikaci věnovanou jemu samotnému zatím v českém prostředí žádný autor nevydal. Metodou zpracování a srovnávání prostudovaných zdrojů, navázáním kontaktů s významnými praktikujícími mistry a rozhovory s žáky, mezi něž patřím i já, chci zmapovat vývoj a praktikování *iaidó* u nás.

Práce je členěna do čtrnácti kapitol, ve kterých se pokusím stručně popsat dějinné události, určující vznik a vývoj profesionálních válečníků, vliv japonského náboženství a filozofie, význam a používání tradičních zbraní, a srovnám bojové systémy v Japonsku i v Evropě. Seznámím čtenáře s významem *kata* a činností škol bojových umění a budu se věnovat současnému *iaidó* a jeho cílům, etiketě a pohledu na svět. Připojím také rozhovory s mistry a žáky *iaidó*.

2 Historický kontext bojových aktivit – japonská společnost v průběhu dějin

Pro poznání myšlení, které je dodnes součástí tradice bojových umění Japonska, je třeba pochopit historický kontext, ve kterém žili muži, jež stáli v počátcích těchto bojových tradic a několik staletí je formovali. V této části práce se proto budu zabývat v první řadě nositeli bojových tradic, tzn. válečníky, jejich dobou a morálkou, která se v jednotlivých obdobích značně lišila. Japonští válečníci jsou v odborných publikacích označováni několika výrazy, především jako „samuraj“ nebo „buši“. Vzhledem k tomu, že se odborná literatura v terminologii zcela neshoduje, budu používat jak obecnější termín „válečník“ v kontrastu s vojákem, tak termín „samuraj“ (označuje původně aristokrata určité úrovně). K tomu je třeba dodat, že i označení samuraj je velmi obecné, protože jednotlivých samurajských hodností bylo mnoho. Pro přehledné uvedení do problematiky je ovšem dostačující.

V následujících kapitolách se na pozadí historického a kulturního vývoje japonské společnosti zaměřím zejména na to, jaké v ní měl válečník/samuraj postavení, jak se měnily jeho povinnosti dle potřeb doby a zejména na ideál, ke kterému měl směřovat.

2.1 Starověké Japonsko a vývoj až do období Heian – utváření společenských vrstev a hierarchie

Dle legend měl být japonský stát založen roku 660 př. n. l. prvním císařem božského původu¹, nicméně o kulturách starověkého Japonska máme písemné zprávy až od čínských autorů v 1. století.² Japonsko v té době obývala (mimo jiné) kultura Jajoi (3. stol. př. n. l. - 3. stol. n. l.). Kmeny, které přišly z pevniny, se zde v souvislosti s usedlým způsobem života sdružují - díky osvojenému závlahovému pěstování rýže - a vytváří se hierarchické třídní uspořádání společnosti. Nejen na ochranu svou i svého majetku neváhají použít zbraně, jak dokládají archeologické nálezy.³ Pod nadvládou nejsilnějšího kmene vzniká první stát nazývaný Jamato. Mezi nálezy v hrobkách *kofun* se od 2. pol. 5. stol. objevuje kontinentální

¹ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 11-12.

² V knize Han.

³ BOHÁČKOVÁ, L.; WINKELHOFEROVÁ, V. *Vějíř a meč: Kapitoly z dějin japonské kultury*, s. 31.

typ jezdecké výstroje, velké množství zbraní a sošky ozbrojených mužů. To podporuje teorii Egamiho Namia, podle něhož vládnoucí rod pocházel z lidu tzv. Jezdců na koni původem z korejského poloostrova. Ti si měli podřídit místní náčelníky, ovládnout střední Japonsko a stát se zde vládnoucí vrstvou. Historici datují již prokazatelný vliv korejských přistěhovalců mezi 4. - 6. století.⁴

Od období Kofun (3. - 6. stol.) se datuje historicky doložená linie japonských císařů, která trvá nepřerušena dodnes. Již tehdy panovník rozlišoval poddané dle hierarchických titulů. Ještě v období Nara (710 – 794) byly jedinou pravidelnou ozbrojenou mocí oddíly palácové stráže, kterou zastávala aristokracie.⁵ Profesionální válečníci se objevují až v dalším období Heian (794 - 1185) kvůli snižující se schopnosti dvorské šlechty *kuge* zastávat funkci vojska. Právě tehdy ji v tomto poslání nahradí členové nových, na boj se specializujících rodů *buke*. Nyní je ještě třeba ujasnit si pojmy „samuraj“ a „buši/válečník“, které se dnes používají jako synonyma.⁶

Termín samuraj vzniká na půdě císařského dvora, a jak o tom vypovídá samotný (původně čínský) výraz, jde o muže, který „doprovází osobu vysokého společenského postavení“ či „slouží nobilitě“. Tento samuraj, který, stejně jako ostatní členové dvora, pochází z některého z aristokratických rodů *kuge*, se stará o bezpečnost svých nadřízených nebo v císařských provinciích bojuje s nepodrobenými etniky a rozšiřuje území státu.⁷ Za svou věrnost od císaře dostává půdu. S rostoucí centralizací aristokracie u dvora se o ni však nemůže osobně starat a tuto funkci deleguje na svého zástupce.⁸ Zároveň s tím se schopnost nižších aristokratů bojovat snižuje na minimum, neboť si přivykli přepychovému životu u dvora. Noví správci provincií využijí nepřítomnosti majitele a začínají hospodařit nezávisle na něm. Samuraj v tuto chvíli nejenže již nedokáže bojovat, ale takto i přichází o své statky tam, kde se z iniciativy správců shromažďují bojovníci (*buši*) (obvykle rolnického původu), kteří koalicemi a sňatky během mnoha generací vytvoří nové rody profesionálních válečníků označovaných jako *buke*. Tyto rody *buke* se zapojily do soupeření dvou potenciálních

⁴ BOHÁČKOVÁ, L.; WINKELHOFEROVÁ, V. *Vějíř a meč: Kapitoly z dějin japonské kultury*, s. 41.

⁵ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 20-21.

⁶ WILSON, W. S. *Ideals of the Samurai: Writings of Japanese Warriors*, s. 17, [online]. Burbak: Ohara, 1982 [cit. 2016-03-18]. ISBN 08-975-0081-4. Dostupné z: <https://books.google.cz>

⁷ Tamtéž, s. 17.

⁸ RATTI, O.; WESTBROOK, A. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 49-50.

císařských nástupců o trůn – z tohoto hlediska jim vlastně dvůr pomohl k moci.⁹ Adepti si najali nejmocnější válečnické rody této doby – Minamoto a Taira, které sice zpočátku bojují proti sobě ve jménu jednoho z princů (válka Hógen), ale pak v nastalém chaosu bojují s dalšími rody začali bojovat čistě za vlastní zájmy a především o politický vliv (válka Genpei). Výsledkem bylo zastínění císaře i celého dvora rodem Minamoto (v čele s Joritomem (1185)), který si uzurpoval moc. Jeho vláda byla přísně vzata vojenským režimem a správa země se tak stala vojenskou záležitostí (do všech provincií Joritomo deleguje hejtmány *šugo* a vojenské správce *džitto*)¹⁰. A právě nyní ke konci 12. stol. se již pojmy *buši* a samuraj začaly používat v zásadě jako synonyma.¹¹ Zde je důležitý především fakt, že tyto události a zejména samotný Joritomo stojí za ustálením vzoru klasického válečníka.¹² Přes nárůst počtu *buši* či samurajů a jejich moci tito do roku 1588 vytvořili vymezenou sociální třídu. To znamená, že každý takový člověk měl možnost nabýt postavení i majetek, či o ně přijít.¹³

2.2 Ideál válečníka v období Kamakura 1185 – 1333/1336

Joritomo, jehož vláda v době Kamakura měla vojenský charakter, se stal prvním dědičným *šógunem*, nejvyšším vojenským velitelem či diktátorem. Právě jeho zásluhou se titul *šóguna* - původně označujícím vůdce družiny samurajů, která měla zlikvidovat rebely proti trůnu - stal trvalým.¹⁴ S novým typem vlády vzniká i nová administrativa *bakufu* („stanová vláda“)¹⁵, k jejímuž udržení Joritomo využívá konfiskovaných pozemků poražených rodů, aby jimi

⁹ WILSON, W. S. *Ideals of the Samurai: Writings of Japanese Warriors*, s. 18, [online]. Burbak: Ohara, 1982 [cit. 2016-03-18]. ISBN 08-975-0081-4. Dostupné z: <https://books.google.cz>

¹⁰ RATTI, O.; WESTBROOK, A.. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 53-54.

¹¹ Nejprůběhavějším výrazem pro označení válečníka je „*buši*“. První ze znaků slova (*bu*) se skládá ze dvou částí znamenajících „zastavit“ a „kopí“, (dohromady se přeneseně překládají i jako válka) a druhý znak (*ši*) označuje člověka s nějakou schopností. Úkolem *buši* tedy mělo být zachování míru. V japonských záznamech se poprvé objevuje v kronice Nihonšoki z 8. stol.

WILSON, W. S. *Ideals of the Samurai: Writings of Japanese Warriors*, s. 16, [online]. Burbak: Ohara, 1982 [cit. 2016-03-18]. ISBN 08-975-0081-4. Dostupné z: <https://books.google.cz>

¹² BOHÁČKOVÁ, L.; WINKELHOFEROVÁ, V. *Vějíř a meč: Kapitoly z dějin japonské kultury*, s. 66.

¹³ CONLAN, T. D. *Zbraně a bojové techniky samurajů*, s. 11.

¹⁴ Dosavadní systém císařské vlády nebyl odstraněn, jen odsunut do pozadí a císař se svým dvorem se tak na dlouhou dobu stávají pouhými loutkami v rukou skutečných vládců z řad válečnických rodů.

TURNBULL, S.. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 15.

¹⁵ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 46.

odměnil své vazaly a zajistil si tak kontrolu celého velkého území. Právě na vazalských vztazích byla založena *šógunova* skutečná moc.¹⁶ „Joritomo vyžadoval po svých válečnících, aby vedli jednoduchý život, nepředváděli se, projevovali vysoký stupeň fyzické a morální odvahy, udržovali svá bojová umění funkční a sloužili mu jako svému absolutnímu vůdci s neochvějnou loajalitou.“ Součástí dobového ideálu byla víra v obdarování muže božskými silami, aby dokázal ovlivnit běh věcí a životy lidí.¹⁷ To válečník skutečně naplňoval, ne však pomocí božských sil, nýbrž prozaickou vládou nad společností. Kombinace práva na půdu, vlastnictví vojenských zdrojů, schopnost obrany země a přístup k úřednickým postům se staly za vlády Joritoma dědičným právem.¹⁸ Díky významnému hospodářskému pokroku si vojenská vrstva v provinciích mohla vytvořit nový kulturní vkus a nové hodnoty, již značně odlišné od čínských vzorů. Musela se neustále cvičit v bojových schopnostech, jako byla jízda na koni, lukostřelba a šerm. Na vzestupu důležitosti válečníka přímo závisel jeho vztah k meči, který se stal předmětem hluboké úcty.¹⁹ Boj byl pro válečníka zušlechťujícím činem, kdy mohl prokázat odvalu, duchapřítomnost a chrabrost. Vzhledem k tomu, že se neválčilo ve formacích, ale stylem boje muž proti muži, bylo dobovým zvykem vyzvat na souboj konkrétního nepřítele a představit mu sebe, své významné činy a činy svých předků. Protivník odpověděl v témže duchu.²⁰ Tento čestný přístup vyžadoval, aby případná odvěta byla vykonána až po rozchodu obou bojujících stran. Potom mohl válečník za donesenou hlavu protivníka požadovat i odměnu od svého pána. Na rozvoj volných vlastností bojovníka se kladl už v raně feudálním Japonsku velký důraz.²¹ Je zajímavé, jak se již v této době mísí válečnictví s rozvojem duchovní stránky člověka. „Pěstování vojenské etiky předpokládalo obrovskou sebekázeň a sílu charakteru vůbec. Smrt pro záchranu cti se cenila více než porážka a zajetí.“²² Osobní lojalita pánovi musela obstát i za cenu obětování vlastní rodiny (to však v každodenní praxi nehrozilo, obvykle se věrnost týkala záležitostí civilních). Spolu s obětováním zde narážíme také na známý fenomén rituální sebevraždy. Ta měla dobře posloužit v případě, kdy hrozilo zajetí nepřítelem a dotyčný se chtěl vyhnout mučení

¹⁶ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 86.

¹⁷ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 23.

¹⁸ Tamtéž, s. 26.

¹⁹ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 51-52.

²⁰ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 26.

²¹ Tamtéž, s. 28.

²² REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 52.

a 12. století tento zvyk dokonce institucionalizovalo pod názvem *seppuku*²³ (viz kapitola Smrt a *seppuku*). O dobovém ideálu válečníka, jeho bojových schopnostech a hrdinství vypovídají dobová umělecká výtvarná a literární díla, z nichž nejznámější je Heike Monogatari (Příběh rodu Taira)²⁴. Ačkoli většina válečníků byla negramotná, vzdělání bylo společně s uměním ve velké úctě samurajů a válečné příběhy byly značně oblíbené. Mimo ně začínají dobové myšlenky ovlivňovat také mnohé náboženské směry a sekty, mezi nimiž hraje určující roli zen. K tomu se válečnická vrstva přiklání na počátku 13. století. Na rozdíl od předchozích směrů byl zaměřen na nižší společenské vrstvy, což mu zajistilo širokou oblibu v celé společnosti.²⁵

Konec Joritomovy vlády znamenal výrazný úpadek vyspělé válečnické morálky. Ten byl připisovaný v první řadě socio-politickým změnám. Nezbytná obrana před mongolskými invazemi značně vyčerpávala prostředky k udržení moci i loajality samurajstva a *šógun* začal ztrácet svou pozici. Jednou z velkých změn byl přesun faktické vlády na radu šógunátních regentů z rodu Hódžó, k němuž došlo roku 1219, ačkoli *šógunové* oficiálně vládli dál. Mimo to je doba poznamenána neúspěšnými pokusy feudálních knížat *šógunát* svrhnout a dále velkým zemětřesením v Kjótu, po němž následovala vlna hladomoru a morové epidemie. V neposlední řadě byly mnohé provincie zasaženy urputnými boji mezi kláštery.²⁶ Nutným důsledkem tohoto vývoje byl konec šógunátu, na kterém měla zásluhu vzpoura císaře.²⁷ Šógunův generál Ašikaga Takauči tuto vzpuru potlačil, císaře donutil k abdikaci a pomocí zrady si vytvořil v hlavním městě vlastní *bakufu*. Období vlády tohoto labilního člověka charakterizuje všeobecný úpadek morálky, práva i válečných schopností samurajů.²⁸

²³ RATTI, O.; WESTBROOK, A.. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 52.

²⁴ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 14.

²⁵ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 53.

²⁶ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 91-92.

²⁷ Na dva roky na přelomu dob Kamakura a Ašikaga nastala obnova císařství známá jako Restaurace Kemmu.

²⁸ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 30-31.

2.3 Neklidné období Muromači / Ašikaga (1336 – 1568) a Válčící knížectví

Šógunát rodu Ašikaga se již ani nesnažil do lokálních společenství rozdrobenou vojenskou vrstvu podmanit a doba Muromači proběhla ve znamení vnitřních konfliktů země.²⁹ 15. a 16. století jsou poznamenány válkami mezi rody a zejména velkou občanskou válkou Ónin (1467-77) o nástupnictví na císařský trůn, ale mnohem spíše neschopností vlastníků spravovat vlastní majetky a poddané. Týkala se čtyřiceti provincií a zaniklo během ní mnoho významných rodů, ale nakonec nebyla vítězstvím pro žádnou stranu.³⁰ Bez ohledu na to po ní následovalo období Válčících knížectví, kdy se nejvlivnějšími osobami stávají knížata *daimjó*³¹. Tito *daimjó* byli oficiálně zmocněni vládnout na svém území pod dohledem vlády a museli se podvolit opatřením proti vzpouře.³² Byly jim podřízeny všechny vojenské rody na území léna - jejich příslušníci pak sloužili jako úředníci pro správu tohoto léna či jako velitelé knížecích oddílů.³³ Se sílí decentralizací některé mocné rody fungovaly zcela nezávisle. Měly své vazaly, armádu a zákony, neboť úpadek centrální moci znamenal i úpadek právního systému. Tyto domácí zákoníky byly mnohdy velmi kruté, protože jejich cílem nebyla spravedlnost, ale udržení pořádku. Sílí politická decentralizace a anarchie trvaly až do poloviny 16. století.³⁴ Typickým způsobem dobového válčení jsou masové útoky, kde hlavní roli hrají počet a taktika využívající původně nečestných léček (v této době se také vyvinulo umění vytváření pastí a opevnění a vznikaly sítě špiónů). „Praktický aspekt válečného vítězství za účelem dosažení sobeckých zájmů vedl většinu bojujících mužů k tomu, aby ignorovali vznešené ideály. Etika bitevního pole upadala a stala se přímým odrazem osobních příkladů a učení hrabivých mužů, kteří tyto konflikty vytvářeli. Klasičtí buši, zbaveni svých etických tradic, podstoupili další morální rozklad s nástupem *ašigaru*, lehké pěchoty.“³⁵ Ta byla naverbována z nejnižších sociálních vrstev, byla vyzbrojená kopím *jari* či halapartnou *naginata*³⁶ a většinou neměla žádné morální zábrany. Samurajové byli nyní v menšině a vzhledem k obvyklým postupům zrady a špionáže bylo jejich chování řízeno obecným pocitem nedůvěry ke společníkům. Neutuchající boje měly za následek vypěstování agresivní

²⁹ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 60.

³⁰ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 146.

³¹ Tato knížata vznikla ze správců statků, kteří ztratili původní vazbu na dvorskou aristokracii.

³² TURNBULL, Stephen. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 24.

³³ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 64.

³⁴ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 146-147.

³⁵ DRAEGER, D F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 32.

³⁶ Od roku 1542 mohli být *ašigaru* vyzbrojeni i střelnými zbraněmi.

rivality a pýchy a vrtkavost byla často zdrojem hádek, které končily pomocí zbraní. Ostražitost byla tématem dne, neboť člověka mohla zradit i nejbližší rodina. Je to právě tato neklidná doba, kdy se objevuje první bojová tradice/škola (*ryū*) šermu.³⁷

³⁷ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 33-34.

2.4 Centralizace Japonska v období Azučí - Momojama (1568 – 1600), vznik Tokugawského šógunátu a kodifikace čtyř společenských vrstev

Rod Ašikaga si udržel svůj titul až do roku 1597, kdy byl poslední *šógun* zbaven funkce.³⁸ V 16. století totiž nastal výrazný zvrat ve vývoji, který zajistil budování centralizované politické moci, jež pak trvala 250 let a představovala vrcholnou fázi japonského feudalismu.³⁹ Za postupným sjednocením Japonska stáli tři vojevůdci. Za prvé to byl Oda Nobunaga, který patřil do rodiny hlavních vazalů šógunů Ašikaga a jeho generálové Tojotomi Hidejoši a Tokugawa Iejasu. Tito válečníci stáli za postupným sjednocením celého území Japonska. Společně porazili mnohá knížata (podrobili si přes polovinu provincií) a kláštery a nakonec si podrobili strategicky důležité Kjóto.⁴⁰ Bylo to právě v této době, kdy do Japonska přijeli první Portugalci, kteří přispěli obchodem, křesťanskými misionáři a střelnými zbraněmi, zde dosud neznámými. Turnbull uvádí, že jejich používání měl zavést právě Oda Nobunaga, velký nadšenec pro kulturu Západu.⁴¹ Nobunaga si naklonil dvůr i kjótské občany a zlomil odpor posledního *šóguna* Jošiakiho Ašikagy. Po získání pozice ministra se před císařem sám prohlásil za *šóguna*. Zemřel pak při vzpouře jednoho ze svých generálů. Nobunaga jistě nebyl vzorem čestného válečníka, ba naopak. Měl být brutálním a podlým mužem, který zničil válečné samurajské tradice, a to zejména v bitvě, při níž jeho najatí pěšáci stříleli mušketami zpoza opevnění do útočícího jezdeckta ozbrojeného meči. Svým moderním přístupem poukázal na anachroničnost samurajských způsobů a uspěl.⁴² Hidejoši se v Nobunagových službách vypracoval z obyčejného vojáka - nosiče sandálů na pozici feudálního knížete, generála a regenta. *Šógunem* se pro svůj nízký původ nestal, ale to nesnižuje fakt, že ovládl celou zemi (1589) a od císaře obdržel titul vojenského vládce *taikó*.⁴³ Přestože si podrobil všechny provincie, dosavadní sociální mobilita mohla ohrozit stabilitu systému a on proto stanovil jasnou hranici mezi samurajskou třídou a prostými lidmi.⁴⁴ Navázal na starý čínský

³⁸ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 147.

³⁹ Tokugawská bakufu roku 1639 zakázala cizincům vstup do země, neboť styky s Evropou podle ní mohly mít pro stabilitu státu rozvratné vlivy. Pronásledováním křesťanů a ukončením většiny obchodních styků s jiným zeměmi se Japonsko obrnilo proti vnějším vlivům, čímž začalo zejména technologicky za západním světem zaostávat, na druhou stranu si uchovalo kulturní identitu a mělo možnost nerušeně rozvíjet svou kulturu. (Obchod probíhal jen s Čínou, Koreou a Holandskem a to pod přísnou kontrolou.)

REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 91-2.

⁴⁰ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 152-153.

⁴¹ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 19.

⁴² DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 35.

⁴³ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 153.

⁴⁴ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 80

koncept čtyř vrstev a dovršil tak společenské rozdělení.⁴⁵ Nový režim ale více než cokoli jiného kodifikoval již dříve existující pravidla jako např. Iejasův zákon tvrdící, že „obyčejní lidé, kteří se nepřístojně chovají k samurajovi nebo kteří neprokazují úctu svým nadřízeným, mohou být na místě o hlavu kratší.“⁴⁶ Šógun stanovil podrobná pravidla chování a stvrdil, že nejvýše byli postavení *samurajové*, následovali rolníci, řemeslníci a obchodníci.⁴⁷ Stranou tohoto rozdělení stála dvorská skupina šlechty, mniši a vyvržení. Mimo toto rozdělení vrstev a definování vztahu pána a vazala *bakufu* na základě Konfuciova učení určila rodinu jako základ feudálního systému.⁴⁸ „Každá hlava rodiny musela vyvěsit do dveřního prostoru oznámení o své třídní pozici a uvádět také přesně vymezená fakta dokládající její dědičný status. Zděděné postavení určovalo šaty, které hlava rodiny nosila, potraviny, které si mohla kupovat, a typ domu, v němž jí bylo dovoleno bydlet. Hierarchie byla respektována od císařské rodiny a dvořanů, přes válečníky (samuraje), rolníky a umělce po obchodníky, konče vyvrženci vykonávajícími tabuizovaná zaměstnání (hrobníci, koželuhové). Samuraj se nyní nemohl legálně živit výrobou, nemohl se stát rolníkem či obchodníkem a byl zcela závislý na přidělu rýže od knížete. Příděl rýže ovšem nebyl velký a za jednu z nejvyšších ctností samurajů byla považována střídmost.“⁴⁹ K utužení třídního rozdělení společnosti Hidejoši vydal celou řadu nařízení. Bez ohledu na původ byli lidé žijící se zemědělstvím prohlášeni za rolníky. Příslušníci vojenského stavu nesměli zanechat služby u svého pána a stát se rolníky či obchodníky a stejně tak rolníci nesměli opustit svá pole a začít provozovat obchod či řemeslo. Toto rozdělení bylo posíleno celonárodním „honem na meče“ (*katanagari*), jehož cílem byla oficiálně konfiskace veškerých zbraní v držení rolnictva, ale reálně byly zbraně zabaveny i příslušníkům ostatních vrstev mimo samuraje.⁵⁰ Sociální vzestup a změna povolání byly takto vyloučeny a samurajská vrstva měla zajištěné značně privilegované postavení. Vrstva válečníků pocházejících z válečnických rodů se nyní promísila s lidmi, kteří sice obdělávali půdu, ale příležitostně sloužili i jako vojáci.⁵¹

Proces národního sjednocení dokončil Tokugawa Iejasu, regent Hidejošihova syna, tím, že přemohl koalici západních knížat v bitvě u Sekigahary roku 1600 a ostatní odpůrce při dobytí

⁴⁵ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 88.

⁴⁶ BENEDICTOVÁ, Ruth. *Chryzantéma a meč*.

⁴⁷ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 89

⁴⁸ OSHIMA, Y.. Religion and Morality by, 1960 Vol:1:1, Journal: Contemporary Religions in Japan s. 30.

⁴⁹ BENEDICTOVÁ, Ruth. *Chryzantéma a meč*, s. 78.

⁵⁰ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 88.

⁵¹ DRAEGER, D F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 37

Ósaky (1614), kdy se zároveň zbavil Hidejošihovo potomka. Za tyto válečné úspěchy mu císař udělil titul *šógun*. Iejasu má zásluhu na rekonstrukci a kodifikaci obrazu samuraje, jenž je v této době válečníkem, úředníkem a učencem v jedné osobě a snaží se mezi těmito stránkami udržet harmonii, což mu ukládají pravidla *Buke šo hatto*.⁵² Mimo válečná umění se měl samuraj věnovat literatuře, historii, kaligrafii aj., důraz se kladl i na třibení vkusu. Pravidla chování i morálka vycházely ze zásad jako čistota, spravedlnost, zodpovědnost, loajalita, odvaha, zdvořilost, pravdomluvnost, čest, sebekontrola a shovívavost. Postupem času ovšem samurajové přestali být schopni tyto ideály naplňovat. Pravidla vyžadovala odevzdání se věcem, které již neměly reálný význam. Mír v zemi uvedl válečníka do zvláštní pozice a navíc měl neblahý vliv na jeho bojové schopnosti.⁵³ Každý *samuraj* bez ohledu na majetek daleko převyšoval jakéhokoli prostého člověka. V této době nicméně zažívá zlaté časy zejména vrstva obchodníků, která značně bohatne a stává se nositelem nové kultury ve městech.⁵⁴ Dá se tak říci, že leckterý chudý *samuraj* již reálně nebyl na vrcholu společenského žebříčku, když jej ve věcech vlivu i majetku převyšovali bohatí obchodníci. Všechny *samuraje* však od obyčejných lidí stále odlišovalo právo nosit dva meče a alespoň v některých ohledech jim zajišťovalo privilegovaný společenský status až do roku 1876, neboť měli stále v rukou životy příslušníků ostatních společenských vrstev. Právo zabít nezdvořilého plebejce (*kirisute gomen*) si Západ mnohdy vysvětluje jako projev národních tendencí ke krutosti a válčení.⁵⁵ Weinmann nicméně upozorňuje, že podobná privilegia sloužila pouze k udržení pořádku ve společenské hierarchii. Jinak byli samurajové vychováni ke zdvořilosti, toleranci a vyhýbali se zbytečným konfliktům.⁵⁶

⁵² Zákoník vojenské šlechty *Buke šo-hatto* z roku 1615 kromě chování samurajů určoval i jejich pozici, a to včetně knížat – ta pro *bakufu* představovala riziko vzpoury. Nařízení určilo šlechtě neplatící daně povinnost financovat náročné stavební projekty a navíc je osobně i politicky omezovalo. Jejich loajalita byla zajištěna (či vynucena) např. pobytem manželek a dětí knížet v Edu a knížecí střídavou službou (*sankin kótai*) ve vlastním knížectví a v Edu (zde několik měsíců každý druhý rok). Tento systém neustálého stěhování byl pro knížata tak finančně náročný, že skutečně snižoval riziko jejich vzpoury. Mimo to díky jejich častému stěhování celá země dosáhla nebývalé kulturní, ideologické a intelektuální jednoty.

Byli to zejména tito venkovští samurajové, kterým se dařilo uchovat bojové schopnosti na slušné úrovni na rozdíl od těch městských. Svým dílem ale přispěli zejména *róninové*, samurajové bez pána, jejichž hlavní aktivitou bylo právě studium bojových disciplín. REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 86-67. a DRAEGER, D F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 41.

⁵³ DRAEGER, D F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 38.

⁵⁴ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 89.

⁵⁵ DRAEGER, Donn F., SMITH, Robert W. *Asijská bojová umění*, s. 97.

⁵⁶ WEINMANN, Wolfgang. *Lexikon bojových sportů: Od aikida k zenu*, s. 44

V dobách míru se ve společnosti objevovaly pochybnosti o roli samuraje a mnozí z těch, které živila vojenská služba, začali ztrácet smysl svého bytí, další spatřovali smysl své existence v poskytování morálního příkladu ostatním společenským vrstvám, jiní se rozvíjeli v duchu úsloví „*bunbu rjódo*“ (rovnováha civilních a vojenských aktivit) v kultuře i bojových uměních.⁵⁷ Zajímavý je také následek faktu, že pro samuraje nyní násilná smrt nebyla přirozenou věcí, jak tomu bylo ve válkách. Samuraj Tokugawského období se do ozbrojeného konfliktu dostal jen výjimečně a právě proto mnozí z nich vztahovali svou existenci ke smrti jako určujícímu momentu svého života.⁵⁸ Jamamoto Cunemoto, autor spisu *Hagakure*, tvrdí: „Cesta samuraje spočívá ve vztahu ke smrti.“⁵⁹ Vrstva samurajů se nyní ocitla v takové situaci, že pokud by přestala obhajovat svou pozici a svůj význam (a tím pádem celé *bakufu*), setřely by se třídní rozdíly a Japonsko by zřejmě zachvátily války a chaos, ať už by za ním stáli čím dál bohatší obchodníci toužící po moci nebo zneužívaní rolníci, jejichž úděl byl politováníhodný. Z toho důvodu bylo pro samuraje záhodno tradice (byť bez reálného významu) zachovávat a vychovat své potomky v domnění jejich výjimečnosti. Ve chvíli, kdy syn samuraje dosáhl pěti let, otec mu slavnostně předal *daišó* (dlouhý a krátký meč). Od té doby je musel chlapec nosit neustále při sobě, aby se s nimi naučil zacházet. Tento akt v chlapci odmalička budoval pocit samostatnosti a úcty k válečným tradicím, přestože první meče byly jen napodobeninami. Opravdové dostal až v patnácti letech, kdy díky dosavadní výchově v etiketě a výcviku v šermu již věděl, jak s ostrými zbraněmi zacházet bezpečně a s úctou. Mohl tak vstoupit do dospělosti. Jeho entuziasmus pro tradiční samurajský způsob života podporovaly příběhy o dávných válečnících, které vyzdvihovaly etické standardy spojené s bojovou dovedností jako je Mucu waki vyprávějící o hrdinech válek 11. století.⁶⁰ Chlapci s dostatečně bohatým zázemím se mohli u mistra naučit bojovým dovednostem, které jim pak mohly ve spojení s duševními kvalitami zajistit místo ve službách knížete nebo v *bakufu*. Od bojových schopností se odvíjela pozice ve společnosti i plat a mohly samuraje dovést až na pozici *šógunova* osobního instruktora.⁶¹

⁵⁷ CUNEMOTO, J. *Hagakure*, s. 7.

⁵⁸ CONLAN, T. D. *Zbraně a bojové techniky samurajů*, s. 11.

⁵⁹ CUNEMOTO, J. *Hagakure*, s. 20.

⁶⁰ DRAEGER, D F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 41-42.

⁶¹ Tamtéž, s. 42-43.

2.5 Období Tokugawa a postupný úpadek samurajské vrstvy

V průběhu období Tokugawa nastaly v samurajské třídě změny, které si vyžádal dlouhodobý mír. Z drsných vojáků se stali vzdělaní úředníci a válčení se přeneslo z praxe do teorie.⁶² I přes zvýšení životní úrovně obyvatel nastaly hospodářské problémy a z nich pak vzešly i společenské.⁶³ Zpočátku začali chudnout jen vykořisťovaní rolníci, ale pak i samurajstvo. Knížata nemusela odvádět *šógunovi* daně, ačkoli ona sama je od rolníků vybírala právě kvůli vyplácení množství vazalů věnujících se úřadům a bojovému výcviku.⁶⁴ Někteří samurajové, zvyklí žít se v době konfliktů válčením, si nebyli schopni udržet svůj sociální status a na hranici nejhlubší chudoby se uchýlovali k (pro ně nezákonnému) obchodování, aby si zajistili příjem. Sklízeli ovšem velké opovržení od těch, kteří k tomuto nebyli nuceni a mohli si dovolit stále se trénovat v bojových dovednostech i přes absenci válek.⁶⁵ Veřejné mínění vytvářelo silný tlak na jedince: k hlubokému smyslu pro čest, povinnost a závazky bylo jejich chování regulováno vědomím, že jsou na očích společnosti. „Směsice feudálních a konfuciánských hodnot období Tokugawa tak zanechala Japonsku dědictví mimořádného formalismu a rigidity na jedné straně, ale také silné vnitřní disciplíny a osobního úsilí na straně druhé,“⁶⁶ uvádí Reischauer. Kultura Tokugawské doby se dělí na proud formovaný *samuraji*, kteří rozvíjeli filozofické a vědecké aktivity, a proud měšťanský.⁶⁷ Prostí lidé začínají navštěvovat chrámové školy, díky čemuž gramotnost přestává být výsadou *samurajů* a obchodníci přejímají i některé hodnoty této vrstvy. Snažili se tím dosáhnout uznání ve společnosti, kde obchodníci byli nejnižší na společenském žebříčku (neboť manipulují s nečistými penězi a nic nevyrobí).⁶⁸ Různé společenské jevy výstižně odrážejí nové divadelní a literární formy, které s oblibou zpodobňovaly rozpor dvou stránek života měšťanů. Těmi byly profesní a rodinná povinnost proti osobnímu životu s radovánkami v zábavní čtvrti.⁶⁹

⁶² REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 92.

⁶³ Tamtéž, s. 100.

⁶⁴ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 180-181.

⁶⁵ CLEARY, T. *The Japanese Art of War: Understanding the Culture of Strategy*, s. 27.

⁶⁶ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 95.

⁶⁷ Tamtéž, s. 100-101.

⁶⁸ REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 104-105.

⁶⁹ Objevují se právě v období Tokugawa. REISCHAUER, E. O.; CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 110.

Koncem 18. století třída samurajů ztratila moc i prestiž a nenávratně se zadlužovala. Původně ostré hranice tříd se začaly smývat a množství samurajů se stalo obchodníky a naopak obchodníci si kupovali titul samuraje nebo ho obdrželi od knížete za pomoc ve finanční tísní. Z rolníků stěhujících se do měst se taktéž stávali obchodníci. K rozvrácení společenské struktury se přidaly další problémy, jako tlak Evropanů, jejichž lodě stále častěji přistávaly u japonských břehů, apelujících za otevření přístavů zahraničnímu obchodu.⁷⁰ Nakonec byla v roce 1854 *bakufu* donucena podepsat smlouvu s USA a země se začala otevírat cizincům.⁷¹ „To vzbuzovalo velký hněv mezi tradicionalisty v japonské společnosti, kteří se domnívali, že se šógun vzdává významných japonských hodnot a nechává se ze strachu ze ‚západních barbarů‘ tlačit do nevýhodných pozic.“⁷² Mise vysílané do Evropy a Ameriky přinesly budování průmyslu a nové kultury. Tyto velké změny měly za následek reformu střídavého pobytu knížat, což způsobilo ztrátu *šógunovy* kontroly nad nimi. Mocné rody nyní využily slabé vlády a společně s dvorskou šlechtou se chystaly svrhnout *šógunát*.⁷³ Mezi veškerým obyvatelstvem se totiž vytyčily cíle, které jej rozdělily na dva tábory: první usiloval o svrnutí šógunátu a vyhnání cizinců, čehož mělo být dosaženo spolu s navrácením moci císaři. Opoziční strana chtěla šógunát naopak zachovat. Nakonec byla moc roku 1868 navrácena císaři⁷⁴ (restaurace Meidži), ale země začala místo vyhánění cizinců ve velkém přejímat kulturu Západu.⁷⁵ Tento přechod Japonska do moderní doby je revolučním mezníkem v dějinách země a představoval takřka fatální změnu právě pro samuraje. Díky tomu byl doprovázen množstvím závažných konfliktů. Ústup vojenské třídy ze scény byl však zřejmě jediným schůdným řešením. Bellah zastává názor, že nově vytvořený systém restaurace se zdá být pro tehdejší situaci (kdy Japonsko čelilo hrozbě invaze, rozpadu tradičních struktur a mnoha dalším problémům) nejlepším východiskem poskytujícím stabilitu a integraci potřebné k modernizaci.⁷⁶

⁷⁰ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 259-260.

⁷¹ Podstatným faktem smluv se zahraničím byla nerovnoprávnost – cizinci nepodléhali japonským zákonům a soudům a cla na jejich zboží byla omezena. Dovoz zboží z evropských továren navíc likvidoval japonskou malovýrobu. HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 262.

⁷² TURNBULL, Stephen. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 24.

⁷³ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 262-263.

⁷⁴ Pod výhrůzkou cizinců jednání přímo s císařem odstoupil poslední Tokugawský šógun. Tehdy se vlády ujímá císař a započne novou éru Meidži a přeměnu Japonska v kapitalistický stát. HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 262.

⁷⁵ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 24-25.

⁷⁶ BELLAH, Robert N. Traditional Values and the Modernization of Japan, s. 215-216. *Contemporary Religions in Japan* [online]. 1962, 3(3), 207-219 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/30232888> .

2.6 Období Meidži a konec samurajské vrstvy

Přestože reorganizace země po vzoru Evropy a Ameriky přinesla řadu reforem, postavení japonského lidu se příliš nezměnilo. Při korunovaci nového císaře složila knížata a vysocí úředníci přísahu o pěti člancích, která mimo jiné oficiálně zrušila dosavadní rozdělení společnosti na třídy a umožnila vznik jednotné správy země.⁷⁷ Samurajové se tak ocitli v nelehké situaci, neboť jim vláda musela snížit příjmy, ale tradice jim zakazovala věnovat se obchodu. A protože navíc neuměli žádné řemeslo, nemohli se uplatnit v zaměstnání. Jako by to nestačilo, rok 1876 je připravil o privilegium nošení mečů a zákon o odvodu pak o výlučné postavení vojenské třídy. Takto postupně pozbyli všech privilegií.⁷⁸ V novém období jich už nebylo zapotřebí, neboť byli nahrazeni armádou evropského typu. Kromě toho, že se ze samurajů přivyklých na určitý způsob života a jednání stali obyčejní lidé, to byly to zejména hospodářské poměry, které je vedly ke vzpourám. Nejzávažnější bylo Sacumské povstání, jež bylo potlačeno až po osmi měsících, nicméně ukázalo sílu nové císařské armády vyzbrojené novou technikou. „Poslední japonská samurajská armáda byla postavena proti síle vojáků povolanych z řad farmářů, a neuspěla.“⁷⁹ „Víra, že pouze samurajové jsou schopni bojovat, byla definitivně a dramatickým způsobem pohřbena kolem zdí hradu Kumamoto a smrt Saigóa [Takamoriho] v Širojamě byla jen potvrzením tohoto faktu.“⁸⁰ Vláda pak přesto velkoryse obsadila nejdůležitější úřady právě zástupci vzpurných západních rodů.⁸¹ Po roce 1882 Japonsko přijalo pruskou ústavu – kvůli podobnému stavu hospodářství a společnosti.⁸² Postupně se vydalo na cestu svobody a demokracie, ale přes zřízení parlamentu nadále zůstalo absolutní monarchií. Následný růst kapitalismu pak začal doprovázet silící nacionalismus a výsledkem byly dobovačné války na kontinentě.⁸³ I přesto, že samurajové oficiálně přestali existovat, významné válečnické rody nikdy zcela nesplynuly se společností a některé z nich se určitým způsobem vymezují dodnes. Staletí specifického způsobu života na nich zřejmě zanechala určitou stopu minimálně z důvodu tradice zaznamenávání

⁷⁷ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 266.

⁷⁸ Tamtéž, s. 268-269.

⁷⁹ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 194.

⁸⁰ Tamtéž, s. 202-203.

⁸¹ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 269.

⁸² Tamtéž, s.271.

⁸³ Tamtéž, s. 273.

rodokmenu a úcty k předkům, která jako součást šintoistického kultu odolala dění během expanzí, obou světových válek a okupace v průběhu 19. a 20. století.

3 Etický kodex a rituální sebevražda

V této kapitole se chci zabývat dvěma jevy válečnické vrstvy, které jsou velmi důležité pro současnou praxi bojových umění. Nejprve popíšu vznik a vývoj etického kodexu a poté se zaměřím na problematiku smrti a rituální sebevraždy *seppuku* – u nás známé pod názvem *hara-kiri*.

3.1 *Bušidó* – „cesta válečníka“ a jeho předchůdci

Etický kodex *bušidó* je pro žáky *iaidó* zásadním pojmem, protože z jeho odkazu čerpá právě současná kultura některých bojových umění (těch, kterým se věnovali samurajové). Neváže se přímo k žádnému konkrétnímu literárnímu dílu ani zákonům, je především tradicí ústně předávanou z generace na generaci. Jak uvádí Nitobé, „kodex tento není psán; nejvýše sestává z několika základních pravidel, která byla tradicí přenesena a několika známými rytíři a učenci písemně ustálena. Častěji jest to nevyslovený a nepsaný kodex, který tím spíše má hojivou moc pravých skutků, poněvadž jest to zákon psaný v srdcích.“⁸⁴ Dá se říci, že *bušidó* popisuje dobový ideál válečníka, a to formou příběhů, zvyklostí a pravidel, jejichž dodržování vyžadovaly nejmocnější osoby, tedy především *šógun* nebo *daimjó*. Pokud byla jejich pozice oslabená, přirozeným důsledkem byl úpadek morálky a tendence k nečestnému chování. Dobový ideál válečníka se postupně vyvíjel a měnil. Z toho důvodu nelze mluvit o samurajské etice zcela obecně, ale vždy v souvislosti s určitým historickým obdobím.

Kodex označovaný přímo pojmem „*bušidó*“, který popsal ve svém díle s identickým názvem Inazo Nitobé, se vztahuje především k tokugawskému *šógunátu*. Rozhodně však není prvním takovým etickým konceptem. Předcházely mu mnohé starší myšlenky ustavující roli samuraje. Ty nejstarší jsou popsány v raných válečných příbězích z 10. a 11. století Masakadoki a Mucu waki. Tato díla byla sepsána zejména proto, aby opěvovala hrdinství

⁸⁴ NITOBÉ, I. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node9.html>

a loajalitu nejslavnějších válečníků své doby a hovořila o tom, jak bojové dovednosti využít v daných mezích toho, co je či není správné.⁸⁵ Aby mladé samuraje povzbudila v jejich následování, byla vyprávění laděna velmi emočně a uměle vyzdvihovala etické standardy i bojové schopnosti.⁸⁶ Významným milníkem je také Heike Monogatari, příběh popisující války Gempei z konce 12. století, jehož známá standardizovaná verze pochází z roku 1371 od hudebníka/vypravěče jménem Kakuiči.⁸⁷ K označení specifické etiky *samurajů* používali autoři kamakurských příběhů výrazy jako *buši no kokorogiwa* (duch/srdce válečníka), *čúgi no miči* (cesta věrnosti) nebo *kjúba no miči* (cesta luku a koně).⁸⁸ O vysokém morálním standardu konce 12. století za vlády Minamoto Joritoma svědčí dobrovolná přísaha samuraje o službě šógunovi, která stála pouze na ústní slibu. Slovo samuraje, *buši no ičigon*, mělo velkou váhu – co řekl, muselo být považováno za pravdu a on za to ručil vlastním životem. Slabou vládu následujících šógunů doprovází uvolnění osobní vazby mezi šógunem a jeho vazaly. Ti svou loajalitu museli stvrzovat písemně a vztahovala se k celé vládě *bakufu*. Tato krize bohužel zasáhla i vztahy uvnitř rodu.⁸⁹ Se vznikem knížat *daimjó* se loajalita přesunula do vztahu k panství a stala se z ní spíše věc osobního zájmu než etických požadavků. Nastalo období vytváření soukromých zákoníků *daimjó*, tzv. „zákony domu/rodu“, které se v chaosu 15. a 16. století snaží vyvážit úpadek veřejného práva a pořádku. „Sebestředné aktivity bojovníků se míchaly s neslučitelnými znaky ekonomického růstu a komerčních aktivit, ve kterých neurození občané rychle povstávali do pozic se značným vlivem ve společnosti, které formálně dominovali válečníci.“⁹⁰ Tyto události spolu s rostoucí byrokratizací měly neblahý vliv na morální hodnoty a působily změny ve společenské struktuře. K těmto změnám se v 17. století přidal neo-konfucianismus přijatý za oficiální filozofický základ dobového myšlení.⁹¹ Učenci jako Jamaga Sókó se nyní pozastavovali nad posláním a povinnostmi

⁸⁵ LANGE, W.; AKITA, M. *Iaido: The History, Teachings, and Practise of Japanese Swordsmanship*, s. 27.

⁸⁶ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 42

⁸⁷ MCCULLOUGH, H. C. *The Tale of Heike* [online]. Stanford, California: Stanford University Press, 1988 [cit. 2016-04-10]. ISBN 0-8047-1803-2. Dostupné z:

https://books.google.cz/books?id=D5Oqj3TsMIUC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

⁸⁸ BLOMBERG, Catharina. *The Heart of the Warrior: Origins and Religious Background of the Samurai*, s. 106 [online]. London a New York: Routledge, 2006 [cit. 2016-03-20]. ISBN 978-1-134-24026-5. Dostupné z: <https://books.google.cz/>

⁸⁹ DRAEGER, D. F.; WARNER, G. *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 62-63.

⁹⁰ Tamtéž, s. 64.

⁹¹ V Japonsku byl představen již v 5. stol., ale za oficiální filozofický základ dobového myšlení byl u dvora přijat až neo-konfucianismus prosazený Hajaši Razanem na přelomu 16. a 17. st.

válečnické třídy a snažili se oficiálně stanovit válečnickou etiku pod názvem *bušidó*.⁹² Dešimaru uvádí: „Slavný japonský učitel Jamaga Sókó (...) se vážně zamýšlel nad cestou samurajů. Věřil, že by samurajové měli být mnohem hlouběji kultivováni, a tak pro ně vytvořil speciální výchovný kurz. Chce-li samuraj mít politickou odpovědnost, chce-li vládnout lidem a stát se jejich vůdcem, musí to vše dobře zvládat. Nemůže být pouze bojovníkem; kromě budó musí mít intelektuální znalosti, musí studovat literaturu, buddhismus, čínskou a šintoistickou filozofii, cestu bohů.”⁹³ Jako konfuciánský učenec měl jít samuraj příkladem ostatním vrstvám a trestat je, pokud z této cesty sešly. To se týká především samuraje jako učence/úředníka. Pro zachování vnitřního přesvědčení o významu samuraje jako válečníka i v mírové době Tokugawa (mezi 17. a 19. stoletím) měly nesmírnou hodnotu výše uvedené válečné příběhy z dávných dob, jejichž vyprávění bylo součástí správné výchovy mladého samuraje. V kombinaci s tréninkem bojových dovedností mu pomohly zachovat si připravenost k boji nejen po stránce technické, ale i psychologické. Nic pro něj nemohlo být lepším vzorem než strhující osudy historických hrdinů. Dobový kodex *bušidó* stojí právě na těchto pevných základech a nebýt starých příběhů, mnohé, pro mírovou dobu bezvýznamné tradice, by jistě zanikly.

Explicitní písemnou podobu dal kodexu *bušidó* až Inazo Nitobé roku 1900 ve svém díle *Bušidó - duše Japonska*, v němž se snaží západnímu čtenáři přiblížit fenomén samuraje a jeho etiky.⁹⁴ Rozebírá mimo prameny *bušidó* v náboženství a filosofii zejména sedm principů či tradičněji „sedm samurajských ctností“: Gi - správný postoj či rozhodnutí, pravda; Jú - udatnost naplněná hrdinstvím; Džin - vesmírná láska, slitování; Rei - správná akce; Makoto - upřímnost, pravdivost; Meijo - čest, sláva; Čúkó - oddanost, synovská láska.⁹⁵ Tento základ doplňuje náhledem do výchovy samurajů i žen, provádění rituální sebevraždy, zabývá se úlohou meče a nezanedbává ani výhled do budoucnosti etického kodexu. Jak sám Nitobe praví, Japonsko vděčí za svou morální a duševní kulturu samurajům. Jejich existence ve společnosti, kterou přirovnává k přítomnosti gentlemanů v kulturách západu, ale zdaleka nebyla tak „báječná“ jak popisuje, zejména ne v očích vykořisťovaných rolníků. Je tak těžké uvěřit jeho tvrzení o tom, jak se samuraj stal „miláčkem celé rasy“ a jak „duch *bušidó*

⁹² LANGE, W.; AKITA, M. *Iaido: The History, Teachings, and Practise of Japanese Swordsmanship*, s. 29.

⁹³ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s. 47.

⁹⁴ NITOBÉ, I. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node9.html>

⁹⁵ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění* s. 20.

prosakoval do nižších sociálních tříd”.⁹⁶ Nitobého vize je romantickou představou týkající se samuraje období Edo. Bojovníky dřívějších dob bychom jen stěží mohli nazvat jemnými či sečtělými gentlemany. Nitobého melancholické ohlednutí za národní tradici je vesměs pochopitelné, uvážíme-li, že je zasazeno do přelomové doby přechodu od feudálního státu k modernímu státu s ambicemi vyrovnat se po všech stránkách zemím Západu. Pocit určité ztráty ve snaze společnosti přeorientovat se na odlišné západní hodnoty byl jistě nevyhnutelný. I proto je zjevná velká snaha autora najít evropské paralely ke všemu, čeho si na tradiční japonské kultuře cení. V posledních dvou kapitolách se Nitobé zamýšlí nad současným přínosem *bušidó* a vyhlídkami na jeho uplatnění v následujícím 20. století: „Bušido byl[o] a jest podnes oživujícím duchem naší země,” prohlašuje.⁹⁷ Vzápětí je však nucen přiznat, že v moderním Japonsku bez samurajů se již nemá v čem udržet. „Pozoruhodný rozdíl mezi zkušeností Evropy a Japonska jest tento: když v Evropě bylo rytířství od feudalismu odděleno a církví přijato, oživilo znova. V Japonsku však nebylo žádné náboženství dosti silno, aby rytířství živilo. Když nebylo více mateřského zřízení, feudalismu, zůstal Bušido sirotkem a bylo mu starati se o sebe sama. Nynější zjemněná organizace vojenská mohla by arcit' vzíti Bušido pod ochranu, ale jest zřejmo, že moderní služba vojenská má pro něj hrozně málo místa.”⁹⁸ Nakonec vyjevuje myšlenku o *bušidó* a ctění tradic i předků jako původci úspěchů při expanzi do Koreje a Mandžuska, z čehož můžeme vysoudit jeho souhlasný postoj k dobovému japonskému militarismu.

3.2 Smrt a *seppuku*

Samurajové bývali v dobách válek konfrontováni se smrtí jako velice existenciálním problémem, formujícím jejich pohled na svět. Na druhou stranu, cílené neulpívání na životě mohlo vést v některých případech i k neúctě k životu druhých a zbytečnému mrhání lidskými životy⁹⁹, jak dokládá Nitobé: „Mladíci Samurajů, aby unikli hanbě a slávy si získali, poddávali se všem nedostatkům a snášeli nejtěžší tělesné i duševní strasti. Života nebylo ceněno vysoko, bylo-li možno vykoupiti si jím slávu. Naskytla-li se tudíž příležitost, která

⁹⁶ NITOBÉ, I. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node17.html>

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ JAMAMOTO, C. *Hagakure: Kniha samuraje*, s. 9-10.

byla dražší než život, byl obětován mladý život s největším klidem a rychlostí.”¹⁰⁰ Tento přístup se objevuje dokonce ještě ve druhé světové válce, kdy v případě obsazení území nepřítelem „sloužící zdravotnický důstojník často zastřelil pacienty v nemocnici, dříve než ji opustil, nebo se pacienti navzájem pozabíjeli ručními granáty.“¹⁰¹ Často praktikovaná politika nikdy se nevzdávat, obětování vlastního lidu, sebevražda v bezvýchodné situaci a vazba cti na boj do konce jsou charakteristikami japonského válčení. Zajatý voják čest ztrácí, i kdyby byl zajat v bezvědomí, uvádí Baruma.¹⁰² Dojem, že se takto samurajové běžně chovali, je ale značně zobecňující, neboť alespoň část samurajů smýšlela humanisticky. Zeman uvádí, že z hlediska *bušidó* je zbytečná smrt a bezúčelné odvrhnutí života nepochopením tohoto mravního kodexu, neboť zůstat živ může být mnohdy větším hrdinstvím. V historii se stávalo, že z knížecího rodu zbyl potomek, o kterého se neměl kdo postarat, neboť si – následujíc svého pána - nejbližší pánovi vazalové na důkaz věrnosti vzali život.¹⁰³

Nejranější zmínky o *seppuku* se datují do 10. stol. V odborné literatuře najdeme obvykle názor, že pokud pán samuraje zemřel, za určitých okolností jeho vazalové spáchali *seppuku*, rituální sebevraždu. K tomuto činu mohli být pánem vyzváni, kdykoli to on považoval za nutné či vhodné. *Seppuku* provedl samuraj ve chvíli, kdy chtěl očistit své jméno, pověst své rodiny a jestliže se stalo něco, co mohlo nějak pošpinit jeho čest. Sebevražda tak mohla zastupovat odčinění v případě osobního selhání.¹⁰⁴ Někdy mohla být i podmínkou míru mezi válčícími stranami, nebo mohla sloužit jako vyjádření protestu. Důvodem mohl být také strach ze zajetí, vyhnutí se nedůstojnému stáří nebo posílení pozice dětí. Jak jsem zmínila, sloužící pána mnohdy následovali. Nebylo to však pravidlem. Tento zvyk byl často i odsuzován, a to zejména v dobách míru, kdy pán zemřel přirozenou smrtí. Období Edo proti němu dokonce vydalo zákaz.¹⁰⁵ Kraemerová datuje zákaz až do roku 1873, kdy byl zakázán novou vládou v období Meidži. I přesto její tradice přetrvala a lidé různého postavení se k ní uchýlili i po tomto zákazu. Z tohoto hlediska je významný např. rok kapitulace Japonska - 1945, kdy mnoho lidí spáchalo sebevraždu před císařským palácem.¹⁰⁶ Zřejmě nejpočetnější hromadnou sebevraždu spáchal rod Hódžó při dobývání města Kamakury

¹⁰⁰ NITOBÉ, I. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node17.html>

¹⁰¹ BENEDICTOVÁ, R. *Chryzantéma a meč*. 59-60.

¹⁰² Tamtéž, s. 60.

¹⁰³ JAMAMOTO, C. *Hagakure: Kniha samuraje*, s. 11.

¹⁰⁴ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 75.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 81.

¹⁰⁶ Kraemerová, A., *Gejša a samuraj*, s.33-35.

generálem jménem Nitta Jošitada. Kniha Taiheiki uvádí více než 6000 obětí hromadné sebevraždy spojené s touto událostí.¹⁰⁷

Význam historického odkazu sebevražedného rituálu dokazuje současný vysoký počet sebevražd Japonců, ačkoli se liší způsoby provedení i důvody. Přetrvává také specifický postoj k sebeobětování, který se nejvíce projevil v generaci pracujících období japonského „ekonomického zázraku“, kdy se mnoho lidí doslova upracovalo k smrti. Na tomto příkladu můžeme vidět, jak tradiční základy má dnešní Japonsko.

¹⁰⁷ TURNBULL, S. *Samuraj: Svět válečníka*, s. 89.

4 Filozofie a náboženství

V následující kapitole přiblížím hlavní myšlenkové systémy mající značný podíl na zformování myšlení a etiky válečnické vrstvy a chci poukázat na to, v čem měly pro její představitele takový význam.

4.1 Šintoismus

Šintó či šintoismus je považován za nejstarší kult Japonska. Přesto o něm, lépe řečeno o jeho raných formách, nemůžeme hovořit jako o jednotné tradici. Jak upozorňuje Havlíček: „... pojednání o šintó s vědeckými ambicemi lze jen těžko začít větou, Šintó je původní japonské náboženství’. Odborné pojednání by mělo s podobnými stereotypními tvrzeními zacházet s maximální opatrností...” Musíme se náboženstvími zabývat ve spojení s historickým, sociálním a politickým kontextem, protože nikdy neexistují sama o sobě.¹⁰⁸ Je třeba si uvědomit, jakou funkci plnily kultury, které dnes shrnujeme pod obecný název šintoismus.

Již v předhistorickém období, než se sjednotil do ucelenějšího proudu s hlavní bohyní slunce na vrcholu složité struktury všech božstev, jej tvořily spíše nezávislé místní tradice uctívání určitého přírodního božstva (*kami*) skupinou několika rodin. Jejich cílem bylo naklonit si toto božstvo, od něhož pak očekávaly požehnání v podobě úrody či potomstva – tedy pokračování rodu. Byl to hlavní smysl náboženského života nejstaršího Japonska. V rámci těchto archaických kultů jsou božstva *kami* rituálně uctívána ve formě přírodních sil a jevů, jejichž sídlem mohly být stromy, kameny, vodopády, hory a jiné přírodniny. Za *kami* byli považováni také zesnulí předkové, zejména císaři.¹⁰⁹ Takový specifický vztah k císaři se pak promítá do společnosti po celou dobu japonské historie. „Vzhledem k postavení vládce a jeho kultu se utvářel kodex chování zejména ve vyšších společenských vrstvách ve smyslu podřízení božské moci, sídlící v císaři. Toto podřízení zahrnovalo povinnost služby císaři

¹⁰⁸ HAVLÍČEK, Jakub. *Cesty božstev: Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*, s.101.

¹⁰⁹ EARHART, Byron, *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*, s. 40-41.

a státu, která vyžadovala aktivní úsilí, osobní statečnost a hrdinství, ba i sebeobětování.“¹¹⁰ Tento postoj ale nelze chápat tak, že císař byl či je pro Japonce přímo bohem. Historik Ian Baruma k tomu podotýká: „Západ často špatně chápe božskou podstatu japonského císaře. Obvykle se má za to, že Japonci věřili, že císař je Bůh. Benedictová zcela správně poukazuje na to, že Japonci neviděli velký rozdíl mezi lidským a božským. Všechny věci pro ně mohly získat posvátnou auru: skály, hory, řeky a po smrti i lidské bytosti. Císař stojící na vrcholu národní hierarchie představoval náboženskou myšlenku státu. Abyste se s touto myšlenkou ztotožnili, nemuseli jste věřit, že byl doslova Bohem. Byli jste mu zavázáni naprostou poslušností proto, že jste Japonci.“¹¹¹ Byli to právě božští patroni císařského rodu, jejichž svrchovanost musely ostatní rody s vlastními patrony uznat a tím legitimovaly císařskou vládu prvního státu Jamato.¹¹² O těchto historických počátcích Japonska hovoří nejstarší kroniky (8. stol.), kde se objevuje nejvyšší bohyně Amaterasu - božstvo císařského rodu - která věnuje svému potomkovi odznaky císařské moci, klenot, zrcadlo a meč.¹¹³ Na skutečnost, že šógun Hidejoši (a před ním i jiní) nechal zabavit meče všem vrstvám kromě samurajů, tak můžeme pohlížet i v symbolické úrovni. Primárním účelem sice bylo snížit riziko vzpoury prostých obyvatel, nicméně meče nebyly jedinou a dokonce většinu historie ani hlavní zbraní vyšších vrstev. Ale byly symbolem moci a samurajové na ně proto měli od konce 16. století jakýsi monopol. Kromě meče to byl také rodokmen a slavní předkové, čeho si samurajové odedávna cenili. Bylo tomu tak i díky přesvědčení, že zemřelí předkové mohou (jako *kami*) participovat ve světě živých. Staré válečné kroniky hovoří o výctu vlastních předků a jejich činů, vyzval-li válečník druhého na souboj. Onen mu pak odpověděl týmž způsobem. Rodokmeny se zpočátku uchovávaly jen ústně, ale ve 14. století se začínají zapisovat.¹¹⁴ Určitou roli hrají dodnes, jako např. rodokmeny vel mistrů škol bojových umění, které jsou známy několik set let do minulosti. Aby bylo možno předky a veškerá božstva správně uctít a naklonit je ve svůj prospěch, vyžadovala tradice očištění, a to jak tělesné, tak vnitřní.¹¹⁵ Ve srovnání s křesťanstvím šintoismus nemá žádné pojetí dědičného hříchu, naopak věří ve vrozenou dobrotu a božskou čistotu lidské duše.¹¹⁶ Nevyvinul ani svou konkrétní filozofii či morální kodex, jen tuto rituální čistotu, kterou bylo třeba nabýt

¹¹⁰ WERNER, K., *Náboženské tradice Asie II. Jihovýchodní Asie, Čína, Korea a Japonsko*, s. 291.

¹¹¹ BENEDICTOVÁ, R. *Chryzantéma a meč*, s. 12.

¹¹² EARHART, B., *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*, s. 42.

¹¹³ LOWENSTEINOVÁ, M.; WINKELHOFEROVÁ, V., *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*, s.10.

¹¹⁴ TURNBULL, S., *Samuraj: Svět válečníka*, s. 47.

¹¹⁵ WERNER, K., *Náboženské tradice Asie II. Jihovýchodní Asie, Čína, Korea a Japonsko*, s. 290.

¹¹⁶ NITOBE, I. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com>

v případě rituálního znečištění, které je způsobeno znečištěním fyzickým, jako je sexuální znečištění, krev, nemoc či smrt.¹¹⁷ Bohoslužebné úkony – modlitby a rituály - se dříve prováděly v přírodě na místech příznivých pro přebývání *kami*, svatyně ukrývající posvátný předmět *shintai* (božské tělo) totiž vznikají až po příchodu buddhistické architektury.¹¹⁸ Každoroční ceremonie a svátky *macuri* spojené s uctěním *kami* byly vždy určitou společenskou událostí - byly prováděny hromadně a vážaly tak jedince ke společenství. „Pouze skrze komunitu může člověk v životě nalézt skutečný smysl a zakusit jej v celé jeho hloubce a kráse.“¹¹⁹ Provázanost světa, věcí lidských a božských, je jedním z důležitých momentů šintoismu. Symboly, znamení a osudová setkání, to vše je jeho součástí a dílem *kami*. Ta se dokonce dostala díky mnichu Tenkaiovi na pozici nositelů národní identity. V jeho době na počátku 16. století totiž byli sjednotitelé Japonska Tokugawa Iejasu a Tojotomi Hidejoši po své smrti označeni za zbožštěné – *kami* a díky tomu nastal vůbec největší rozmach šintoismu.¹²⁰ Ačkoli toto náboženství nemá zjevný vliv přímo na vrstvu válečníků, hraje nezanedbatelnou roli pro všechny společenské vrstvy a určuje jejich pojetí světa a lidského místa v něm. Samuraj jako člověk ve styku se smrtí musel dbát o svou rituální čistotu. Díky tomu jsou ještě dnes součástí *iaidó* některé pohyby bez praktického významu (např. *čiburi*, setřepnutí krve z meče) vyjadřující kromě úcty k poraženému protivníkovi i určitou očistu od aktu zabití. Morální stránka věci již jde mimo tuto tradici. Samuraj od šintoismu nezískal žádná morální pravidla, ale od narození žil s vědomím existence posvátna a tajemných přírodních sil, vůči nimž musí mít pokoru, aby nenarušil harmonii světa (přírody) a tyto síly tak neobrátil proti sobě.

4.2 Buddhismus

Buddhismus dostávající se do Japonska pravděpodobně z Koreje v 6. století svým postupným pronikáním nejprve na císařský dvůr a následně i mezi prostý lid značně ovlivnil myšlení celé japonské společnosti. Díky své pozici nositele vzdělanosti a kultury se stal prostředníkem pro jejich přenos a jeho integrace v Japonsku tak napomohla řešení některých zásadních

¹¹⁷ REISCHAUER, E. O., CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 13-14.

¹¹⁸ EARHART, B., *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*, s. 76-77.

¹¹⁹ MORIARTY, E. s.138. <http://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/1005>

¹²⁰ SCHEID, Bernhard. Shinto as a religion for the Warrior Class. *Japanese Journal of Religious Studies*, [online]. 2002, 3-4(29), 300-301 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2784>

problémů doby, jako byly absence písma, byrokratického aparátu a obecná zaostalost za kontinentální kulturou.¹²¹ Stal se součástí domácí kultury a se šintoismem se až na několik incidentů dobře sžil. Mnohdy tradice obou proudů splynuly natolik, že nelze rozpoznat jejich původ. Buddhismus vhodně doplnil to, co šintoismus postrádal,¹²² 25) např. představy o posmrtném životě a nové etické normy dobročinnosti a služby bližnímu. Konkrétně na samuraje měl dopad zejména jeho indiferentní postoj k životu i smrti. Přinesl také nový pohled na lidský úděl v tomto světě, kdy se člověk má vlastním úsilím zasloužit o své štěstí a uvědoměním uniknout z koloběhu utrpení. „Člověk může vyhrát tisíce bitev a nad tisíci lidmi, ale přesto nejlepšími bojovníky jsou ti, kdož vyhrájí sami nad sebou“, praví buddha Šákjamuni.¹²³

Ze všech buddhistických koncepcí a sekt měl na válečnickou vrstvu nejvýraznější vliv buddhismus zenový, neboť stejně jako válečníci uvažoval o problematice života a smrti a přitom je filosofií v zásadě velmi prostou. V následující části se proto budu zabývat právě jím.

4.2.1 Zen

Zen měl ze všech myšlenkových směrů, které se do Japonska dostaly, největší vliv na vnitřní rozpoložení bojovníka, který se během historie dlouho potýkal s problematikou smrti a hledal účinný způsob, jak jí s klidem čelit, aby byl schopen dostát závazkům svého pána. Problematika života a smrti je totiž zenu i bojovníkům společná a pro oboje naprosto zásadní. „Učení zen jim pomáhalo získat potřebnou rozvahu a překonat strach ze ztráty života, neboť každého samuraje dělilo při duelu jen několik málo centimetrů od smrti.“¹²⁴ Nekomplikovaný zenový pohled na svět se tak velmi nenuceně zapojil do válečnického stylu života, umožnil pěstovat sílu charakteru, pevnou vůli a odolnost vůči fyzickému strádání. Duševní odstup od životních dějů a citová odpoutanost dosažené pomocí introspektivní sebekázně se odrážejí zejména v etických normách *bušidó*, jež vyžadují odevzdat se svému poslání i za cenu ztráty života. Navíc schopnost dokonalého soustředění v kombinaci s lhostejností k výsledku souboje činí ze samuraje vynikajícího bojovníka, neboť v momentu souboje pro něj existuje

¹²¹ DRAEGER, D. F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 106-107.

¹²² EARHART, B., *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*, s. 44-45.

¹²³ EDZO, Mori. Buddhismus a bojová umění. In: *Bušidó* [online]. [cit. 2016-06-30]. Dostupné z: <http://www.busido.cz/odborne-clanky/buddhismus-a-bojova-umeni>

¹²⁴ WERNER, K.. *Náboženské tradice Asie II. Jihovýchodní Asie, Čína, Korea a Japonsko*, s. 44.

jen „tady a teď“, což je základní zenový požadavek, který umožňuje spontánně reagovat.¹²⁵ „Zen učil buši, aby se spoléhali sami na sebe, učil je sebezapření a především soustředěné cílevědomosti, a to do tak vysokého stupně, že jakákoli připoutanost, ať již emoční, intelektuální nebo hmotná, je nemohla odvést od profesionální role boje za věc, které se zasvětili. Tato role byla obtížná a snad i uskutečnitelná jen díky zenu.“¹²⁶ Zen nabízel člověku určitý únik z tohoto světa a z množství strastí, které provázely drsný život válečníka. „Především zenový pohled na smrt jako přirozený jev, kterého se není třeba bát, byl pro samuraje v podstatě částečným osvobozením.“¹²⁷ Vliv této kamakurské vlny zenu, kterou jsem nyní popsala, ovšem není tolik zmapován kvůli nedostatku písemných zdrojů, ale jak je vidět, byl využíván zejména jako metoda dosažení sebekázně. Výrazněji zen působil až v období Tokugawa a od zenu předchozích období se značně lišil.¹²⁸ Tokugawský samuraj už nebyl zaneprázdněn neustálými válkami, spíše se potýkal s jejich absencí. Přesto se snažil žít pro dobrou věc a stejně tak pro ni ve správný čas se ctí zemřít. Ideály této doby byly často značně vzdálené realitě a reflektovaly smrt ještě hlouběji a usilovněji než předchozí období plné válek. Samuraj byl už vzdělaným člověkem a mimo funkci ve správě a výcvik měl čas přemýšlet a filozofovat o těchto věcech.¹²⁹ Náš současník Mistr Róši Kaisen zmiňuje zajímavou myšlenku, že tyto úvahy o smrti se týkaly zejména smrti myšlenek a zdůrazňuje „odložení“ všeho z naší mysli. K současným bojovým uměním se vyjadřuje takto: „Nakonec nechodíme do dódžó proto, abychom se něco naučili, ale naopak, abychom se odnaučili, zapomněli.“¹³⁰ To ovšem platí již o době mezi 17. a polovinou 19. století, neboť tehdy se výcvik bojových schopností stává činností formující také samurajovu osobnost. Při dostatečné snaze člověk prochází čtyřmi fázemi, stejně jako člověk praktikující zen: první je charakteristická snahou odložit pochody své mysli a dojít uspokojení cestou soutěží a výkonnostních stupňů. Ve druhé již skutečně odkládáme myšlenky i vůli, což vede ke třetí, kdy docházíme naplnění radostí, naše činy mají význam a vyjadřují naše štěstí. Ve čtvrté fázi se vzdáváme připoutanosti a dojdeme stavu mysli, v němž nezažíváme ani utrpení, ani rozkoš. Přichází stav vnitřní čistoty, míru – stav *satori*, intuitivní a jasné mysli. Je to proces od mysli k tělu, čili opačný, než je typické pro Západní civilizaci (tělo má potřeby a mysl

¹²⁵ WERNER, K., *Náboženské tradice Asie II. Jihovýchodní Asie, Čína, Korea a Japonsko*, s. 321-2.

¹²⁶ DRAEGER, D. F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 107.

¹²⁷ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 69.

¹²⁸ DRAEGER, D. F., WARNER, G., *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 57.

¹²⁹ Tamtéž, s. 72.

¹³⁰ KAISEN, R. *Budo dharma neboli poučení samuraje*, s.109 .

hledá prostředky, jak je uspokojit). Duchovní cesta Východu nám umožní ovládnout tělo a zbavit se skrytých tužeb. Jen tak lze získat svobodu sjednocené mysli a těla.¹³¹ Jiný zenový mnich, Taisen, poukazuje na další podstatnou souvislost zenu a bojových disciplín. „Důležitý pro bojová umění je i zásadní aspekt zenové meditace - správné dýchání. Také jím lze dosáhnout jednoty mysli a těla.“^{132 133} *Ki ken tai iči* - jednota energie (ducha), meče a těla je pro trénink *iaidó* naprosto zásadním požadavkem, neboť ve vztahu ducha a těla platí: „tělo se pohybuje podle pokynů ducha a duch se projevuje prostřednictvím těla. Tyto dva prvky jsou neoddělitelné... Působí-li však společně, můžeme projevit své nejlepší schopnosti a svou vrozenou sílu.“¹³⁴ *Ki* našeho těla je stále v kontaktu s *ki* vesmíru - člověk svým tělem takřka obklopuje tuto vesmírnou *ki*. Jestliže ji z těla vyzařujeme, umožníme jiné části, aby do nás proudila. Dosáhneme tak cirkulace a lepšího kontaktu našeho těla s okolní energií.¹³⁵

Zen se zcela zásadně promítal do života a konání samurajů a je inspirací i v dnešním *iaidó*. Vždyť samotný výraz „zen“ je transformací původního indického výrazu *dhjána* - meditace, jež je jeho ústřední praxí k dosažení probuzení. Cílem zenu samotného i jako součásti bojového cvičení není nic jiného než správné rozpoložení lidské mysli.

4.3 Konfucianismus

Učení čínského Konfucia (Kchung-fu-c', 6. - 5. stol. př. n. l.) se do Japonska rozšířilo v rámci přijetí čínského politického a správního systému (6. století) a vycházelo právě z úvah tohoto myslitele. Svým důrazem na harmonické, ale přísné uspořádání společnosti mělo značný vliv na následnou stratifikaci japonské společnosti. Tu pak konfuciánská etika formovala celá následující staletí a formuje ji vlastně až dodnes.¹³⁶ Jedním z pilířů

¹³¹ KAISEN, R. *Budo dharma neboli poučení samuraje*, s. 110-111.

¹³² DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s. 64-65.

¹³³ Z fyzického hlediska je důležité pro moment útoku - ten se vždy musí uskutečnit při výdechu a když protivník vdechuje a tedy je zranitelnější.

¹³⁴ TOHEI, K. *Ki v každodenním životě*, s. 17.

¹³⁵ Tamtéž, s. 56.

¹³⁶ Je třeba dodat, že celý systém (neo)konfucianismu se skládá z myšlenek nejen Konfuciových, ale také mnoha dalších myslitelů jako Ču Siho a Wang Jang-minga, Meng-c' nebo Sun-c'. Pronikly sem i prvky jiných filozofických směrů, především taoismu a buddhismu. Za nejvýraznější postavu neo-konfucianismu je považován Ču Si ze 12. stol., který přímo reflektuje Konfuciovo dílo. (Vyjadřuje se k povaze reality i lidské přirozenosti, která je podle něj dobrá, ovšem interakcí s okolím se člověk může stát zlým. Tomu má zabránit

Konfuciova učení byla pravidla chování dle pěti společenských vztahů nadřazených a podřazených osob (mezi rodičem a dítětem, starším a mladším přítelem, manželem a manželkou, starším a mladším sourozencem a mezi vládcem a poddaným).¹³⁷ Důležitým prvkem je také nadřazenost požadavků skupiny nad jednotlivci. Jedinec totiž není samostatnou entitou, existuje jen v rámci vztahů s ostatními. Konfucius byl přesvědčen, že řád ve světě lze zajistit podvolením se těmto normám, a to postupně, čili nastolením pořádku v osobním životě, pak v rodinných vztazích, ve státě atd. až po uspořádání celého světa.¹³⁸ Jednáním v souladu s těmito společenskými normami dosáhl jedinec na nejvyšší ctnost, jaké dosáhnout mohl, totiž na kultivovaný cit lidskosti.¹³⁹ Jak pravil samotný Mistr ve svých Hovorech, „přemáháním sebe sama člověk obnovuje řád, a tak se stává humánním. Humanita začíná od sebe samého, nikoli od jiných.“¹⁴⁰ Tyto texty samurajové studovali už od období Kamakura (1185 - 1333), ale výrazné rozšíření těchto etických norem nastalo až se zakládáním většího počtu škol v období Tokugawa, kdy se zde mohly vzdělávat i děti z ostatních společenských vrstev. Proto se zlatým věkem konfucianismu (lépe řečeno neokonfucianismu) v Japonsku stalo právě toto období, kdy již oficiálně propagovaná konfuciánská morálka udržovala stávající společenskou hierarchii čtyř vrstev.¹⁴¹ Systém tak vycházel vstříc samurajům, kteří díky němu měli morální opodstatnění své existence i v době míru, a to mimo jiné jako zdroj moudrosti a morální vzor pro ostatní obyvatelstvo, neboť mají odpovědnost jak sobě, tak druhým. K98-99) Vláda (či vládnoucí vrstva) má reprodukovat univerzální Řád analogický řádu přírodnímu.¹⁴² „Konfucius viděl vzor ideálního sociálního řádu ve vládě příkladných panovníků čínského starověku a věřil, že tohoto ideálu lze dosáhnout, pokud bude vladař dávat lidu příklad svým mravním životem; důležité podle něho bylo ale také dodržování obřadních předpisů a to, aby každý člověk žil ve

mravní vzdělání.)

MCGREAL, I. P. *Velké postavy východního myšlení : Slovník myslitelů*, s. 88.

¹³⁷ Úcta v rodině platí zejména jako podřizenost od mladších členů vůči starším (než odejdou do důchodu) na jejichž rozhodnutí jsou závislí. Otec je váženou hlavou rodiny, činí závažná rozhodnutí a má v mnohém přednost. Nejstarší syn je dědicem a má oproti mladším sourozencům povinnosti i výsady Žena má vždy nižší postavení než muž. Také ale spravuje rodinné finance, rozhoduje o sňatku dětí a v pozici tchyně řídí domácnost.

BENEDICTOVÁ, R., *Chryzantéma a meč*, s. 71-2

¹³⁸ MCGREAL, I. P. *Velké postavy východního myšlení*, s. 24.

Tamtéž, s. 20.

¹⁴⁰ KRÁL, O. *Čínská filosofie: pohled z dějin*, s. 107.

¹⁴¹ LOWENSTWINOVÁ, M., WINKELHOFEROVÁ, V., *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*, s.95.

¹⁴² Konfuciovým záměrem bylo ve světě bez řádu uspořádat vztahy na všech úrovních, napravit nefungující věci. K101) Jeho „náprava jmen“ vychází z předpokladu, že vše souvisí se vším a náprava světa tedy musí začít od základů, od otázky skutečnosti a pojmenování, které jí musí odpovídat.

shodě s normami, které odpovídají jeho postavení ve společnosti. Konfuciovým ideálem byl člověk vzdělaný v klasických písničkách, obřadech a hudbě, vynikající loajalitou, čestností, střídmostí, ale především humanitou či lidskostí, laskavostí a altruismem.¹⁴³ Je zajímavé, že oproti Číně klade japonský systém do popředí vztah pána a vazala a nikoli otce a syna. Důsledkem toho bylo, že samuraj vždy upřednostnil povinnost, kdykoli nastal konflikt mezi ním a city. Zřejmě za to může tak silné pouto vazalství, které částečně nahrazovalo vazby rodinné. Konfuciánské učení se tak přirozeně začlenilo do etického kodexu *bušidó*, který se jako první rozhodl uspořádat konfuciánský filozof a samuraj bez pána Jamaga Sókó (1622 - 1685), o kterém již byla řeč. Právě on apeloval na pozici samurajů jako vzorů a jistitelů mravnosti a společenského pořádku.¹⁴⁴ Vymezil jejich místo a cíle v tokugawské společnosti, které měly být podle něj spíš civilního než vojenského charakteru. Jamaga tak sepsáním svého díla pomohl vymezit samuraje z etické stránky. Toto filozofické dílo vyvolalo sérii úvah na stejné téma od dalších autorů přelomu 17. a 18. století (např. Izawa Banrjú, Daidódži, Júzan).¹⁴⁵

¹⁴³ McGREAL, I. P. *Velké postavy východního myšlení: slovník myslitelů*, s. 83.

¹⁴⁴ REISCHAUER, E. O., CRAIG, A. M. *Dějiny Japonska*, s. 101-102.

¹⁴⁵ LANGE, William de; AKITA, Moriji. *Iaido: The History, Teachings, and Practise of Japanese Swordsmanship*, s., 30.

5 Zbraně a jejich použití

Bojové techniky na obranu sebe či teritoria před útočníky se vyvinuly z technik lovu zvěře již v pravěku. S rozdělením lidí na sociální vrstvy a rozlišením činností se vydělila skupina zaměřená na bojové aktivity, které se staly nadstavbovými, nepotřebnými pro pouhé přežití. Doklady těchto aktivit nacházíme v artefaktech starověkých kultur.¹⁴⁶ „Spojení mezi praktickou hodnotou bojových umění a jejich hodnotou polomystickou vedlo k faktu, že některé společnosti vyzdvihly bojová umění a postavily je na roveň vzdělání a mravům.“¹⁴⁷ Tento úkaz se týká právě Japonska, kde již bohové ve starých kronikách Kodžiki a Nihonšoki spolu měřili síly zápasem *sumó*.¹⁴⁸ První historicky doložené zápasy *sumó* pochází ze dvora císaře Temmu (672 - 686). V 9. století se na výzvu císaře pořádaly turnaje lukostřelby (i z koní) a *sumó*, které se nejvíce rozmohly v 17. stol. Kromě tohoto nejstaršího typu boje se v Japonsku vyvíjí také *džúdžucu*, které měl japonské samuraje naučit Číňan padlý kolem roku 1650 do zajetí na pobřeží Hokkaidó (možná je ale domácího původu.) Pokud jde o nejpoužívanější systémy boje se zbraní, používaly se např. *naginata* (japonská halapartna), *jari* (kopí) a asymetrický luk – ty byly často hlavní zbraní samuraje, nikoli meč, jak se lidé obvykle domnívají. Lukostřelba z koně byla oblíbenou kratochvílí u dvora zejména ve 12. stol. Zbraní používanou k obraně buddhistickými kněžími byl vrhací *šaken*, původně kultovní symbol. Vrhacích, sečných a trhacích zbraní bylo více. Mnišská hůl *bó* se také začala používat k obraně. Z Okinawy, kde platil zákaz používání zbraní, pochází zbraně, které původně sloužily jako užitkové nástroje rolníků – např. *nunčaku*, což je krátký cep.¹⁴⁹

5.1 Japonský meč

Meč se objevuje již v Kodžiki, nejstarší japonské kronice, která obsahuje šintoistickou mytologii a vysvětluje vznik Japonska.¹⁵⁰ Tento posvátný meč je také jedním z korunovačních klenotů a symbolů vlády císařského rodu.¹⁵¹ Meč se v průběhu dějin

¹⁴⁶ REGULI, Z. *Combative Activities*, s. 5.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 6.

¹⁴⁸ WEINMANN, W. *Lexikon bojových sportů*, s. 42.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 46-47.

¹⁵⁰ LOWENSTEINOVÁ, M.; WINHELHOFEROVÁ, V. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*, s.10.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 30.

japonské kultury stal společenským symbolem a výsadou vojenské třídy. Hrál a dosud hraje roli jako posvátný předmět ve svatyních jako *shintai* - tělo božstev *kami*.¹⁵²

Hlavní rozdíl japonského meče od zbraní evropských spočíval v jeho obouručním používání a šermíř ze sebe do seku mohl vložit veškerou svou vůli. „Japonec se při šermu učil ovládnout své emoce, vyhodnotit situaci (odhadnout soupeřovu vnitřní sílu) a porazit ho nejdřív psychicky – a pak, vnitřně přesvědčen o správnosti svého rozhodnutí, vložil do seku veškerou svoji fyzickou i psychickou energii.”¹⁵³ Podobné vzorce jednání, myslí si V. Hotovec, můžeme pozorovat i dnes u japonských obchodníků.¹⁵⁴ Zbraň tedy nehraje roli jen jako historický artefakt vypovídající o dávných věcech, ale má své místo i v dnešním světě, byť už se s ním neseťkáme běžně na ulici. Je zcela přirozené, že většina z nás vnímá japonský meč jako zbraň, někteří v něm však vidí umělecký předmět. Pro další je zdrojem vědeckého, metalurgického bádání, zatímco obchodník uvidí v meči dobrý obchodní artikl.¹⁵⁵ Důvodů, proč se dnes zabývat mečem, je mnoho a v neposlední řadě mu musíme ponechat významnou roli pro bojová umění. Abychom ho docenili nejen jako předmět takřka duchovního významu, ale i jako věc hmotnou, je třeba poznat, co a kdo vlastně stojí za jeho vznikem.

5.1.1 Výroba

„V japonských dějinách meč vždy symbolizoval ideální morální a charakterové vlastnosti. Japonský mečíř chápe své poslání na úrovni blízké meditaci či modlitbě a přistupuje ke své práci s maximálním, až asketickým soustředěním. Někteří kováři byli kněžími, jiní zenovými mnichy. Snad právě proto se věřilo, že meč přebírá vlastnosti svého stvořitele a začíná žít vlastním životem...”¹⁵⁶

Od materiálu japonské čepele a technologických postupů se odvíjejí její mechanické i estetické vlastnosti. K výrobě se používá tradiční ocel *tamahagane*, vyrobená v peci tatara přímou (svárkovou) metodou z japonského železitého písku. Metoda je specifická tím, že teplota v peci nedosáhne bodu tání a železo zůstává v těstovitém stavu a s nízkým obsahem

¹⁵² LOWENSTEINOVÁ, M.; WINHELHOFEROVÁ, V. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*, s.103.

¹⁵³ HOTOVEC, Vladimír. Japonský meč - z jiného úhlu. *Kokoro*, s. 14.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 14.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 13.

¹⁵⁶ PLANKA, Bohumil. *Nihonto: výstava japonských mečů*, s. 7.

uhlíku. Takto vyrobenou lupu je třeba prokovat k vytěsnění strusky a rovnoměrnému rozložení uhlíku, což se provádí překládáním. Čím více překladů, tím lépe pro čistotu, a zároveň se materiál oduhlíčuje.¹⁵⁷

Výsledná ocel musí být co nejčistší. V ideálním případě obsahuje 98,8–99 % železa a 1-1,2 % uhlíku. Další příměsi jsou nežádoucí, ale jen těžko se jich zbavuje, a měly by se pohybovat v řádech setin až tisícin procenta. Pokud množství uhlíku nedosahuje zmíněných hodnot, musí se do oceli přidat (proces „cementace”).“ Poté se materiál rozlomí a má-li ocel správné množství uhlíku, tak se oba kousky rozkovou na hranolky asi 10x20 mm a nastříhají na 6-7 cm dlouhé kousky, které se skládají na předem připravenou lopatku do balíku asi o 5-8 vrstvách. Balík, který vznikl, se nejprve obalí rýžovým papírem a poleje řídkou kaší z hlíny. Po posypání popelem ze slámy se celý kus opatrně vloží do výhně a zahrne uhlím. Intenzivním dmýcháním se celý balík nahřeje na velmi vysokou teplotu. Toto nahřívání trvá velmi dlouho a kovář musí být opatrný, aby se balík prohřál rovnoměrně a nerozpadl se. Potom se opatrnými údery skove. Když jednotlivé kousky drží pohromadě, celý kus se rozkove, nasekne a očistí a následně přehne. Po polití jílovou kaší se opět vloží do výhně, nahřeje a svaří. Nyní je nahřívání o něco jednodušší, protože celý blok více či méně drží pohromadě. Proto se lépe prohřívá. Takto se postupuje tak dlouho, dokud se při naseknutí a ohybu ocel netrhá a nejsou v ní vady. Proto se tento blok překládá 8–15x. Hlavním cílem je ocel vyčistit. Také se tím do jisté míry zhomogenizuje. Takto připravená ocel se jmenuje kawagane. Poté se do oceli upravené do tvaru “U” vloží kus připravený obdobně jako ten první, ale s nižším obsahem uhlíku. Celek se opět polije hlínou, nahřeje a svaří v jeden kus a ten se rozkovává do délky, aby z něj bylo možné vykovat čepel.

Při vykovávání tvaru čepele se nejprve vykove plochý tvar o rozměrech asi 22x7 mm, mírně se zužující k pomyslnému hrotu. Následně se kove základ hrotu a trnu, tvaruje se ostří a hřbet a také všechny konstrukční hrany. Po vykování tvaru čepele a jejím srovnání se přistoupí k oškrábání a opilování povrchu, čímž se tvary upřesní a odstraní se z povrchu všechny oxidy, což je důležité především pro kalení. „Po dokonalém opracování se na čistý povrch nanáší speciální pasta upravená tak, aby snesla velký žár a tepelný šok při kalení. Dále musí zabránit přístupu vody k povrchu oceli, kde čepel nemá být zakalená. Proto se dodržují určité tradiční postupy pokrývání čepele touto pastou, aby po kalení byla na čepeli viditelná linka *hamon*. Těchto past se používá několik typů, přičemž každá má jiné vlastnosti. Po pokrytí

¹⁵⁷ PLANKA, Bohumil. ČESKO-JAPONSKÁ SPOLEČNOST. *Bulletin Nihonto Kenkyukai*. (3), s. 26.

pastami se čepel nechá vyschnout a potom se několika tahy roztopenou výhni nažhává na kalící teplotu a následně zakalí do vody.”¹⁵⁸ Je-li proces úspěšný, následuje několik broušení a leštění. Na celém procesu výroby meče se kromě kováře a brusiče spolupodílí další specialisté, kteří k čepeli vyrobí příslušenství jako záštitu, rukojeť, pochvu, jejich jednotlivé části, ozdoby, zlacení atd.

5.1.2 Použití meče a dalších zbraní samuraji v průběhu historie

Planka uvádí, že první bronzové a železné zbraně se začaly do Japonska dovážet již v 1. století. Japonsko tak přechází z paleolitu rovnou do doby železné.¹⁵⁹ Používání bronzu a železa převzali Japonci kultury Jajoi zřejmě z Číny, ale i z Koreje přicházely nové technologické podněty.¹⁶⁰ Pokud jde o meče, zmiňuje Planka nálezy rovných železných mečů *čokutó* v mohylách období Kofun (3. - 6. stol.), z nichž nejstarší jsou ještě čínské výroby konce 2. stol.¹⁶¹ Používaly se původně rovné čínské meče se dvěma ostřími - ty byly časem napodobovány japonskými kováři a nakonec se v období Nara (710 - 940) objevuje tvarem ryze japonský dvouruční meč s jedním ostřím a zahnutou čepelí. Tento specifický tvar se stává normou až v období Heian, kdy se začíná využívat nového stylu válčení, který kladl důraz na boj z koně. Planka se domnívá, že tento charakteristický typ zbraně mohl vzniknout i náhodně chybou při výrobě a jeho kvality byly rozpoznány až na bojišti. Právě v Heian vrcholí výroba mečů po kvalitativní stránce.¹⁶² V 7. století se výroba mečů šíří z Kibi do dalších provincií. Významným zdrojem oceli byla v této době pro zdejší mečíře opět Korea.¹⁶³

Od 9. století, kdy si bohatí vlastníci pozemků vydržovali vlastní skupiny bojovníků, byl hlavní zbraní luk, meč přišel na řadu až poté, co došly šípy. Byl tedy zbraní druhotnou, určenou pro boj zblízka, tvrdí Turnbull.¹⁶⁴ Planka uvádí, že již tehdy (na přelomu 8. - 9. století) nastal příklon k zakřivené a dlouhé čepeli, která je lépe uzpůsobena k sekání ze hřbetu koně. Stalo se tak v důsledku využití jízdy ve vojsku. Ve století 12. je už její použití

¹⁵⁸ ŘIHÁČEK, Pavel. Nippono. [online]. [citováno 8.1.2016] Dostupné z: <http://www.nippono.cz/vyrobagepeli.php>

¹⁵⁹ PLANKA, Bohumil. *Nihonto: výstava japonských mečů*, s. 8.

¹⁶⁰ REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*, s. 8.

¹⁶¹ PLANKA, Bohumil. ČESKO-JAPONSKÁ SPOLEČNOST. *Bulletin Nihonto Kenkyukai*. (6), s.17.

¹⁶² Tamtéž, s. 8.

¹⁶³ Tamtéž, s. 17.

¹⁶⁴ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 7.

běžné,¹⁶⁵ stejně jako využití dlouhých mečů *tači* ke zneškodnění koní a jezdců v dosahu.¹⁶⁶ Meč musel být dost lehký pro ovládání i ze sedla jednou rukou (ve druhé jezdec drží otěže) a rukojeť dost dlouhá pro obouruční uchopení, když jezdec sesedl z koně a bojoval pěšmo. „Dlouhé meče *ódači* zažily svůj vrchol ve 14. století, kdy zbraně dosahující až 2m délky dosáhly své největší obliby. S postupem času ale jejich obliba klesala a meče se zkracovaly.“¹⁶⁷ „Starší meče *tači* byly postupně nahrazeny novějšími typu *katana*...“¹⁶⁸

Slovo „*katana*“ bylo k označení meče odlišného od *tači* nejdříve použito na konci 12. století ve formě *učigatana* a *cubagatana*, což označuje „*tači* chudého muže“. Vyrábění mečů nošených ve stylu *katany* (ostřím vzhůru) počíná okolo roku 1400. S touto změnou souvisí i používání nového typu zbroje (*haramaki* a *dómaru* místo těžkopádného *joroi*).¹⁶⁹ Hojnější využívání tohoto kratšího typu zbraně bylo dáno způsobem boje ze země během válek Nambokučo ve 14. století.¹⁷⁰ V Období Sengoku džidai (válčících států) v 15. - 16. století se v bitvách využívalo zejména kopí¹⁷¹ jako zbraň nových, mnohem lépe organizovaných pěšáků *ašigaru*, což umožnilo změnu taktiky, a pěšáci se tak stali hlavní bojovou silou.¹⁷² Chladné zbraně však nebyly to jediné, co Japonsko využívalo ve válkách. Palné zbraně z Portugalska se zde objevily ve dvou vlnách, roku 1466 a pak 1543, ale až do roku 1600 jejich účinek nepřekonal účinky luku a šípů. Ve chvíli, kdy se karta začala obracet ve prospěch palných zbraní, Tokugawská vláda jejich výrobu a distribuci zmonopolizovala.¹⁷³ Postoj tehdejšího člověka k palným zbraním byl ambivalentní, tak jako v Evropě, neboť tyto zbraně ohrožovaly dosavadní rytířské i samurajské hodnoty. Jakkoli obyčejný člověk s nimi mohl zcela anonymně porazit i významného a udatného bojovníka.¹⁷⁴ Pragmatismus Tokugawů nicméně ideály převážil. Anachronický ideál samuraje bojujícího pouze mečem se opět vrátil až na konci války Bošin (1868) a v Sacumském povstání (1877), čili na samém konci samurajské éry.¹⁷⁵ Od roku 1877 smí meč nosit už jen vojsko a policie.¹⁷⁶

¹⁶⁵ PLANKA, Bohumil. *Nihonto: výstava japonských mečů*, s. 8.

¹⁶⁶ CONLAN, T. *Zbraně a bojové techniky samurajů: 1200-1877 n. l.*, s. 21.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 68.

¹⁶⁸ CONLAN, T. *Zbraně a bojové techniky samurajů: 1200-1877 n. l.*, s. 69.

¹⁶⁹ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 22.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 23.

¹⁷¹ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 8.

¹⁷² CONLAN, T. *Zbraně a bojové techniky samurajů: 1200-1877 n. l.*, s. 22-23.

¹⁷³ Tamtéž, s. 24-25

¹⁷⁴ TURNBULL, Stephen. *Samuraj: Svět válečníka*. s. 112.

¹⁷⁵ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 8.

5.1.3 Meč jako výpověď doby a symbol společenského postavení

Válečník měl meč téměř neustále u sebe - jak v boji, tak v každodenním životě.¹⁷⁷ S jeho pomocí si zajišťoval autoritu, tasil však, jen když to bylo nezbytně nutné.¹⁷⁸ Turnbull uvádí: „Zbraň je samuraji vždy nablízku a je tedy nemožné samuraje pochopit bez uvědomění si role meče jako zbraně, symbolu a součásti (ve smyslu rozšíření) člověka samého. Tato skutečnost se dramaticky projevila ve zděšené reakci samurajské třídy na zákaz nošení mečů vládou Meidži.“¹⁷⁹ Zákaz nošení mečů časem doplnilo úplné zrušení třídy samurajů a další snahy o modernizaci Japonska. „Drobné detaily reformy zahrnovaly i taková symbolická gesta, jako zákaz nošení samurajského copu, ale byl to především zákaz nošení mečů všemi kromě členů armády, který byl jedním z hlavních příčin protestu konzervativních samurajů. Takový zákon byl pro tuto třídu dvojnásob urážlivý, protože snižoval roli katany, největšího symbolu jejich šlechtictví a autority, na pouhou zbraň používanou císařskou armádou.“¹⁸⁰ Na počátku 20. století se už meč k boji v podstatě nevyužíval, ale stále měl uplatnění jako známka armádní hodnosti.¹⁸¹ „Po poslední velké vzpouře Saigóa Takamoriho, která se spíše stala zápasem o veřejnou popularizaci než bojem o návrat starých časů, přestali samurajové prakticky existovat. Jejich ideály a bojový výcvik však zůstaly obsaženy v japonské národní povaze a ve vzdělávací doktríně až do roku 1945. Téměř všichni Japonci obdivovali samurajské hodnoty až do konce druhé světové války, kdy obrovský vojenský debakl způsobil silný pokles víry v samurajské ideály. V Japonsku dnešních dní již samurajské zbraně a bojové techniky nejsou příliš známé a mnoho lidí je vůbec nechápe.“¹⁸² I přes tento nezájem o vlastní kulturní dědictví se dnes Japonsko k těmto zbraním a tradicím s nimi spjatých vrací, ať je to obdiv v podobě muzeí nebo samotné výroby replik mečů a příslušenství.¹⁸³ Určitá melancholie ohledně meče jako čestné zbraně samuraje stále leží kdesi hluboko v základu současné japonské kultury. Jako aktivní zájem či profese s meči spjatá je to ale bohužel stále záležitost výrazně menšinová. Zajímavé je, že většina zájemců o japonský meč i bojová umění nejsou Japonci, ale lidé z celého světa, především z Ameriky a Evropy. Když vezmeme v úvahu zjevný zánik tradičních japonských disciplín, stanou se

¹⁷⁶ DRAEGER, D., SMITH, R.. *Asijská bojová umění*, s. 116.

¹⁷⁷ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 4.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 7.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 73.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 73-74.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 7.

¹⁸² CONLAN, T. D. *Zbraně a bojové techniky samurajů: 1200-1877 n. l.*, s. 25.

¹⁸³ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 75-76.

reálnými nositeli této kultury zřejmě cizinci. Je však otázkou, zda ji dovedou zachovat, aniž by ji ochudili o to podstatné.

5.2 Šerm

Vývoj japonského šermu se datuje k počátkům vytvoření a rozšíření klasického zahnutého japonského meče s jedním ostrím (8. stol.).¹⁸⁴ Nejstarší zmínky o systematické praxi japonského šermu a konkrétních technikách nacházíme v období Nara (8. století), ale výrazněji systematizován byl zřejmě až v období Muromači (14. - 16. st.).¹⁸⁵

V následující podkapitole se chci zabývat nejvýznamnějšími aspekty výuky bojových dovedností, protože ty jsou pro mou práci zásadní na rozdíl od konkrétních předávaných technik. Ve svém zkoumání chci odhalit zejména pro Evropana nezvyklé sociální struktury Japonska, které najdeme jak v historii, tak v současných školách bojových umění v Japonsku, mimo něj a samozřejmě i u nás v Evropě. V rámci správné terminologie budu pro umění ovládání meče zpočátku používat termín „*kendžucu*” (*ken* = meč, *džucu* = schopnost, umění, technika, způsob) oproti pozdějšímu *kendó* (*dó* = cesta v duchovním smyslu, učení). Tomuto rozdílu se budu ještě věnovat později.

5.2.1 Výuka bojových dovedností a její prvky z doby feudální zachované dodnes

Pojem „škola bojových dovedností” může být chápána ve dvou základních významech. V Japonštině existuje výraz pro místo, kam chodí žáci trénovat k mistrovi (*dođžo*) a druhý výraz označuje školu jako tradici (*ryú*). Nejprve nastíním první z nich. Fojtík rozděluje školy dle několika kritérií: 1) Mistr mohl vyučovat buď v rámci některého rodu, nebo nezávisle.¹⁸⁶ 2) Školy lze rozdělit na soukromé (financované žáky) a veřejné (z přidělů feudála). Existovaly také školy v kláštorech některých řádů.¹⁸⁷ Ratti a Westbrooková uvádějí několik prolínajících se typů škol ve smyslu *ryú* - tradice či linie. Za prvé je to škola originální, řízená

¹⁸⁴ DRAEGER, D. F., WARNER, G., *Japonský šerm: Technika a cvičení*, s. 3.

¹⁸⁵ DRAEGER, D. F., SMITH, Robert W. *Asijská bojová umění*, s. 114.

¹⁸⁶ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 69.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 70.

svým zakladatelem. Oproti tomu škola odvozená je řízena instruktory studujícími u expertů své doby. Za druhé, školy dědičné jsou charakteristické předáváním znalostí z otce na syna (i adoptovaného). Hlavou škol nedědičných byly osoby z různých rodů. Za třetí, veřejná škola působila se schválením v určitém místě a byl jí přiznán příjem (ve formě přidělení pozemku nebo rýžových dávek), oproti tomu soukromá působila bez oficiálního povolení. Přesto byla obvykle tolerována.¹⁸⁸ Jen pro doplnění chci zmínit, že mimo tyto školy zabývající se bojem (a s ním přímo souvisejícími aktivitami) fungovaly instituce pro všeobecnou výchovu a od 13. století vznikaly i instituce vzdělávající šlechtické potomky jak v předmětech připravujících je k administrativním úkolům, tak po vojenské stránce.¹⁸⁹ Charakteristickým rysem učení bojových dovedností v Japonsku je sdělování znalostí pouze těm, kteří o ně usilují a zaslouží si je. Mezi předávané znalosti totiž patřily poznatky nejen zděděné, ale často objevené mistrem samým – ty mohly být soukromé a tajné (předávaly se jen nejlepšímu/nejllepšímu žákům).¹⁹⁰ Zajímavé je, že jedním z charakteristických prvků, který dnes brání tradičnějším školám v rozvoji a dokonce způsobuje jejich zánik, je právě izolace nějakého vnitřního tajného učení. Obvykle to nebývají složitá mystéria, ale nějaká jednoduchá pragmatická doporučení, např. technika, která se ukázala jako nejefektivnější nebo nějakým způsobem neočekávaná. Jejich utajení však v době válčení mělo velký význam - mohly na něm záviset životy bojovníků této školy.¹⁹¹

Žák bojových umění obvykle podstoupil výcvik počínající několikaletým zkušebním obdobím, kdy se samotným bojovým výcvikem ještě nezabýval. Mezi mistrem a několika žáky, obvykle žijícími v jeho domácnosti a pomáhajícími mu s domácími pracemi, se během let vytvořil úzký vztah přínosný pro obě strany.¹⁹² Šmejkal hovoří o vhodnosti autoritativního učitele pro začátečníky, musí totiž studenty vést, určovat řád tréninků, chválit je a trestat, být pro ně vzorem. Vztah mezi učitelem a žákem se sice s časem mění a prohlubuje ke vzájemné důvěře, ale je stále jasně vymezen.¹⁹³ Někdy byl tento vztah spíše pragmatický a žák odešel po dokončení výcviku, někdy se však o mistra staral ve stáří a mistr byl na druhou stranu

¹⁸⁸ RATTI, O.; WESTBROOK, A. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 156-157.

¹⁸⁹ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 70-71.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 68.

¹⁹¹ RATTI, O.; WESTBROOK, A. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 166-167.

¹⁹² FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 68

¹⁹³ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 74.

odpovědný za jeho jednání.¹⁹⁴ Struktura školy měla rysy patriarchálního klanu stejně jako ostatní společenské jednotky feudálního Japonska.¹⁹⁵ Mistr byl vůdcem, byl respektován a až nekriticky obdivován a cvičit s ním nebylo samozřejmostí. 74) Mistr či učitel (*sensei*) byl obvykle velmistrem daného bojového umění a jemu podřízení instruktoři vedli trénink za jeho dohledu. Byl též schopný první pomoci v případě úrazů.¹⁹⁶ Hierarchicky řazení žáci byli jemu i sobě navzájem přímo podřízení. Všechny členy spojoval pocit sounáležitosti a poslušnosti vůči této instituci a přirozeně i pocit zodpovědnosti za podřízené osoby. Vůči osobám vně organizace panoval závazek utajení učení školy. Žáci byli přijímáni téměř výhradně na doporučení věrohodné osoby (kromě škol přidružených k rodu). Mohli být rozděleni na dvě skupiny - na ty, kteří chtěli vyniknout v dané disciplíně a na ty, kteří se sami chtěli stát učiteli a bydleli u mistra v domě.¹⁹⁷ Ve chvíli, kdy mistr uznal schopnosti žáka za uspokojivé nebo dokonce výjimečné, ocenil jej příslušným stupněm osvědčení. Množství stupňů *kjú* a *dan* pro *iaidó* příp. barevných pásků pro jiné disciplíny je produktem až moderní doby.¹⁹⁸

Specifikem výuky bylo strohé vysvětlení jen toho nejnútnejšího, přičemž žák se k dalšímu často musel dopracovat sám. Metody výcviku nesměly být zpochybňovány. Žák se po čase mohl se svolením mistra vydat na delší cestu za účelem tréninku a učil se u uznávaných autorit. V případě, že takto cestoval *rónin* (samuraj bez pána), si tohoto nezaměstnaného válečníka mnohdy všiml místní vládce a najal ho do služby, pokud se prokázal být schopným. Další formou tréninku mohla být izolace bojovníků v klášteře nebo askeze v samotě přírody.¹⁹⁹ Dešimaru popisuje tři obecné fáze výcviku zenu a tradičních bojových škol: První trvá tři až pět (dříve až 10) let, kdy žák vědomě usiluje o zdokonalení a následně dostává „předání“ *šihó* od mistra. V období druhém se soustředí již bez zapojení vědomí, charakterizuje ho vnitřní klid a může se stát i mistrem, ale až ve třetím dosahuje jeho duch skutečné svobody, tj. po mistrově smrti.²⁰⁰

¹⁹⁴ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 68.

¹⁹⁵ RATTI, O. ; WESTBROOK, A. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*, s. 161.

¹⁹⁶ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 69.

¹⁹⁷ RATTI, O. ; WESTBROOK, A. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*. s. 161.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 162.

¹⁹⁹ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 75-76.

²⁰⁰ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s. 22-23.

5.2.2 Největší problémy Evropana v tradičním *dojo*

Nám Evropanům poněkud cizí systém výuky se v některých školách *budžucu* a *budó* i přes uplynutí několika staletí příliš nezměnil. Žáci už sice nebydlí u mistra a nevěší mu prádlo, ale tréninkové metody mohou být stejné a nekritická úcta a důvěra k mistrovi také stále platí. To dokládá vlastními zkušenostmi Michael Finn, který ve své knize o *iaidó* sděluje zážitky z tréninků u Ičitaró Kuroda-senseie (oceněn císařem jako žijící národní poklad pro *budó*). Jeho vyprávění o tom, že i dnes lze v Japonsku na tréninku cvičit do vysokého fyzického vyčerpání, v zimě promrzat venku, v létě trpět horkem a překonávat bolest ze zranění bez mrknutí oka, může dnešního člověka překvapit. Jak je vidět, požadavky u některých mistrů ohledně sebeovládání jsou stále velmi vysoké.²⁰¹ Zier uvádí tradiční model učení, který ale u západních žáků ne vždy funguje. Současná výuka v některých školách – zejména v Japonsku - obvykle vyžaduje, aby si žák umění osvojil ve třech fázích - od kopírování za účelem zapamatování formy, přes analýzu formy a porozumění pohybům, až ke snaze o pochopení podstaty forem a jakémusi odosobnění, objektivnímu provedení.²⁰² Rozdílů mezi stylem učení v Japonsku a v Evropě je nepředstavitelně mnoho. V takové situaci není těžké se při vzájemném kulturním nepochopení dostat do problémů. Např. Finn při svém pobytu v Japonsku (za účelem tréninku) a poznávání zdejší mentality narazil na zvláštní společenský úkaz, který v Evropě ve stejné formě zřejmě nenajdeme. Týká se situace, kdy se člověk dopustí nějakého prohřešku (např. vůči mistrovi). Japonci tento moment označují termínem „ztratit tvář“. V prostředí bojových disciplín, kde Evropané s Japonci interagují, je třeba se mu vyhnout, jinak dotyčného čekají neblahé následky - v horším případě ukončení veškeré komunikace z japonské strany. Finn při tréninku v Japonsku nesplnil požadavek svého mistra při pořizování nového meče, neboť mu v cestě stálo buď vlastní ego, nebo jen lenost a mistr, ač situaci nekomentoval, ho určitou dobu zcela ignoroval. Narušení vztahu s mistrem je pro žáka (zejména japonského) tím největším trestem.²⁰³ K tématu současného vztahu mistra a žáka Ziegelheim dodává, že po nějaké době cvičení *iaidó* nebo *kendó* např. v místním *dojo* má žák (Evropan) potřebu najít si mistra na úrovni 7. - 8. *danu* jako učitele pro zbytek života, který by mu vyhovoval po stránce lidské i způsobem boje. S tímto mistrem – nejlépe z Japonska - se pak bude setkávat jednou či dvakrát do roka.²⁰⁴ Finn mezi důležitými body při volbě učitele (platilo to dříve a platí to dodnes) hovoří o nutnosti naprosté důvěry k učiteli,

²⁰¹ FINN, M. *Iaido The Way of Sword* , s. 10.

²⁰² ZIER, J. D. *Japanese Sword Drawing: A source Book For Iaido Students*, s. 4.

²⁰³ FINN, M. *Iaido The Way of Sword* , s. 12.

²⁰⁴ ZIEGELHEIM, J. *Kendó: Tři spojené kruhy*, s. 28.

kterého si žák vybere. Není možné se učit a současně lpět na vlastních představách o tréninku. Je třeba si proto najít učitele, kterého je člověk ochoten následovat. Na druhé straně učitel nemusí žáka přijmout ihned, ale až poté, co dostane nějakou záruku opravdového zájmu. Zvláště dnes, kdy je těžké zachovat staré tradice a školy bojových umění, které člověku nemohou nabídnout žádnou „zábavu“, je pro učitele důležitá loajalita jejich žáků. Patřit k nějaké škole je celoživotním závazkem. O tom, že bojová umění nejsou ledasjakým zdrojem rozptýlení, se rozepisuje i autor, který (nejen) u svého mistra Kurody okusil hořkou chuť disciplíny.²⁰⁵ Jak sám říká: „Porozumění technice je jen jedna část; je to cesta, kterou člověk urazí ve snaze dosáhnout cíle, kterým je jádro studia. Není to lehká cesta a je třeba na ní nastoupit s rozvahou. Neočekávat laskavost nebo lichotky, ale mít na paměti, že jediným cílem je pokračovat a vytrvat, dokud člověk neporozumí.“²⁰⁶ Dešimaru v této souvislosti uvažuje o problému, který je společný zenu, bojovým uměním i spoustě dalších věcí. „Lidé na Západě se chtějí učit rychle, někteří si dokonce myslí, že stačí jedno cvičení. (...) Ale dódžo není jako univerzita. Budó je třeba cvičit až do své smrti.“²⁰⁷

²⁰⁵ FINN, M. *Iaido The Way of Sword*, s. 18.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 20.

²⁰⁷ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s. 21.

6 Bojové systémy a jejich dělení

6.1 Bojové a tělovýchovné aktivity v Evropě a českých zemích

Pokud mluvíme o Evropském kontinentu, ideál rytířství a bojeschopnosti vůbec se zde udržel v podobě rytířských akademií ještě v 17. a 18. stol., v 19. století pak vzniká množství sportů inspirovaných starořeckými disciplínami.²⁰⁸ Vzdálenější vlivy zde začaly zapouštět kořeny v době vzniku Československa v podobě nebývalého vývoje bojových umění a zakládání klubů, a to zejména zásluhou objevu *džúdžutsu* a *džúdó*. Po druhé světové válce zájem neutichal a byl podporován i ze strany komunistické ideologie a jako součást vojenské služby. Kodým naopak tvrdí, že východní bojové systémy režim nepodporoval, ba naopak, zájmové činnosti související s východním myšlením byly považovány za podezřelé a ideově nebezpečné. Zřejmě tedy závisí na konkrétní činnosti - zda šlo o sportovní *džúdó* nebo nějaký tradičnější systém. V současnosti jsou bojová umění součástí základního, středního i vysokoškolského vzdělávání, jsou totiž, jak ukazují studie, zdraví přínosné.

V následující kapitole si ukážeme, jaký je rozdíl mezi sportem a bojovým uměním, neboť bývají často mylně zaměňovány. Toto se týká především *iaidó*, které skutečně nemá žádnou sportovní verzi.

6.2 Bojová umění a sport

Kvůli správnému pochopení podstaty *iaidó* a celého *budó* obecně je třeba vytyčit hranici mezi sportem a bojovým uměním. Obvyklé používání termínu „bojové sporty“ laiky a bohužel někdy i samotnými praktikujícími pro tyto disciplíny je totiž nesprávné a zavádějící. O rozdílu mezi (bojovým) sportem a bojovým uměním hovoří Šmejkal. Druhé z uvedených charakterizuje jako tělesné cvičení, jehož cíle se postupem času změnily z bojových na cíle psychického a spirituálního rozvoje.²⁰⁹ Definuje jej takto: „Bojové umění je souhrnný název pro specifické systémy nácviků obranných a útočných pohybů, které jsou vytvořeny podle somato-psychicko-filozofických principů a jejichž trénink vede k poznání,

²⁰⁸ REGULI, Z. *Combative Activities*, s. 6-7.

²⁰⁹ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 16.

rozvoji a (vy)užití těla a mysli.“²¹⁰ Oproti tomu bojové sporty tvoří skupina původně bojových umění, která se zaměřila na výkon a stala se tak soutěžními disciplínami (např. sportovní karate). Funkcí obou skupin je pohybový a sociální rozvoj, případně zábava a techniky obou dokonce mohou být identické, ale odlišuje je velký rozdíl ve smyslu cvičení - cílem úpolových sportů je soutěžení čili přemožení partnera nebo provedení techniky lépe než ostatní.²¹¹ „Bojové umění se soustředí více na poznávání sebe sama, rozvíjení svých schopností a praktické užívání dovedností v sebeobraně a moudrosti pro život v jeho celostním pojetí.“²¹², ²¹³ Kriticky se k této problematice vyjadřuje Dešimaru: “Nemám nic proti sportům; budují tělo a pěstují zdatnost a vytrvalost. Ale duch soutěživosti a síly, který zde převládá, není dobrý, neboť odráží pokřivené vidění života. Kořeny bojových umění tkví v něčem jiném.”²¹⁴ Tento sportovní duch se dnes dostával i do některých bojových umění a mnozí, včetně Dešimaru, v tom vidí známku jistého úpadku. „V tomto přístupu není žádná moudrost a vůbec není užitečný v řízení vlastního života,” říká.²¹⁵ V pohledu na touhu po vítězství zastává názor, že je výrazem neuspořádané mysli. „Nemyslím, že by se člověk neměl nikdy stát šampionem, proč ne? Je to zkušenost jako každá jiná. Ale nesmí se to pro něj stát posedlostí. Také v bojových uměních musí být člověk *mušutoku*; oprostěn od jakéhokoli cíle nebo touhy po zisku.”²¹⁶ Vývoj bojových umění sportovním směrem je zřejmě nevyhnutelný - každopádně můžeme pozorovat, že napomáhá jejich všeobecné popularizaci. Je otázkou, zda jde globálně o vývoj dobrý či špatný. Tohoto tématu se mimochodem dotýkají i rozhovory s mistry, které jsou součástí práce.

²¹⁰ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 17.

²¹¹ Tamtéž, s. 19-20.

²¹² Tamtéž, s. 20-21.

²¹³ K tomu je třeba dodat, že v jednom bodu se názory autorů i praktikujících rozcházejí. Bojová umění dle mého názoru nelze považovat za něco, co můžeme použít při sebeobraně. Na základě vlastního bádání v této oblasti mohu připojit názor, že praktické použití naučených dovedností skutečně není cílem těchto disciplín.

²¹⁴ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s. 40.

²¹⁵ Tamtéž, s. 40.

²¹⁶ Tamtéž, s. 41.

6.3 Bojové systémy Japonska: „válečné dovednosti“ vs. „bojová umění“

Pro pochopení rozdílu mezi bojovými aktivitami středověkého Japonska a toho, co lze vidět dnes, je třeba si uvědomit odlišnosti mezi termíny *budžucu*, čili válečná umění a *budó*, bojová umění.

Bugei či *budžucu*, japonské „válečné dovednosti“, označují aktivity vyvíjející se už od 10. století. Na rozdíl od toho *budó* - bojové umění či cesta bojovníka - pochází až z 20. století s kořeny ve století 18.²¹⁷

Bugei existují i dnes, ale není o ně takový zájem, takže se jich mnoho již nepraktikuje. Většina disciplín se přetvořila v *budó*.²¹⁸ V těchto systémech se neudělují stupně *kjú* a *dan*, jaké známe dnes, pouze tři až pět stupňů *menkjo*, licence pro dobré absolventy s uvedeným stupněm schopností. „Cvičenec v tradičním systému *bugei* se dostává ke svému učiteli pouze na základě doporučení a přijetí. Studuje a trénuje podle nařízení mistra. Není mu dovolena žádná originalita a očekává se, že bude přijímat veškeré učení: musí se naučit projevovat *njú-nanšin* neboli „nevzdorování“ vůči rozkazům mistra. Pouze je-li uznán autoritou mistra, obdrží odpovídající certifikát.“²¹⁹

Oproti tomu se pod výrazem „bojová umění“ obvykle skrývají systémy pocházející z Asie, vztahující se původně k boji a válčení²²⁰, ale nyní již přetvořené do moderní podoby. Aby válečné dovednosti přetrvaly i v době, kdy pro ně nenajdeme praktické využití – čili ve válce – musely tento bojový aspekt částečně potlačit, nasměrovat ho jiným směrem a absorbovat nové cíle přínosné pro dnešní svět. *Budó* je záležitostí individuální a duchovní, slouží k sebezdokonalování. „Zdůrazňuje se spíše princip nežli výsledná technika a v některých případech se již tak dalece odklonilo od forem *bugei*, že ztratilo použitelnost v praktickém boji.“²²¹ V Japonsku se bojová umění označují jako *budó*, z čehož *dó* má význam životní cesty. Má různé funkce z hlediska rozvoje tělesného, psychického, sociálního a duchovního. Reguli uvádí, že nejvyšším cílem pro bojová umění je prozření na způsob zenbuddhistického *satori* čili seberealizace, poznání, které nerozlišuje mezi subjektem a objektem a souvisí

²¹⁷ DRAEGER, D. F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 103.

²¹⁸ Tamtéž, s. 104.

²¹⁹ Tamtéž, s. 106.

²²⁰ REGULI, Z. *Combative Activities*, s. 24.

²²¹ DRAEGER, D.F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 103.

s pochopením či poznáním sebe sama pomocí vlastní mysli (*kenšó*).²²² Jak říká Dešimaru, „Dó’ je cestou, metodou, učením, které umožňuje dokonale porozumět povaze vlastní mysli a sobě samému.”²²³ (Pozn. p. č.: Vysvětluje tak smysl japonského znaku *dó / miči* (dle způsobu čtení), který je obsažen v názvech pro bojová umění.) Ač to zní paradoxně, bojová umění se snaží člověka navést na cestu nenásilného řešení konfliktů a učí nejen techniky, ale i vztahy k sociálnímu okolí žáka. Např. mistr Iwatate Saburo ve svém dopise panu Hotovcovi, dlouholetému praktikantovi japonských bojových umění a jejich „otci“ zde v ČR, píše: „Základním problémem kenda není, zda máte silnou či slabou techniku. Myslím si, že podstata kenda spočívá v tom, vychovat cvičením správného plnohodnotného člověka.“²²⁴ Jak je zřejmé, psychologický aspekt bojových disciplín je velmi podstatný a má potenciál jedince rozvíjet. Při cvičení člověk v rámci soustředění částečně ztrácí svou image a odhaluje něco ze svého nitra.²²⁵ Pomocí bojových umění je možné zlepšit i pohybové schopnosti jako výdrž, sílu, rychlost, rovnováhu či rytmus, ačkoli to není hlavním cílem.²²⁶ Obvykle v nich nalézáme především hluboký duchovní a společenský rozměr, u *budžucu* nikoli, v tom spočívá hlavní rozdíl. Existuje mnoho názorů o tom, jak bojová umění zasahují do lidského života. Zamýšlí se nad tím také mistr Suino. Člověk zabývající se *budó* je podle něj specifický především svým postojem k životu, a to zejména tím, že hledá pravdu. Kromě starosti o výplatu a vybudování příjemného domova usiluje ještě o něco navíc. Existuje mnoho mylných představ o *budó*. Nejvýraznější jej považuje za projev agrese a posedlost bojem a vítězstvím. Přestože i takové tendence existují, není to původní záměr, ujišťuje Suino. Tento fakt dokládá již samotný etický kodex *bušidó* a sedm ctností, které jsou jeho základem. Z nich vychází filozofický základ dnešního *budó*.²²⁷ O konkrétních přínosech *budó* pro jedince a společnost pojednám hlouběji v 10. kapitole.

²²² REGULI, Z. *Combative Activities*, s. 24-25.

²²³ DEŠIMARU, T. *Zen a bojová umění*, s.18.

²²⁴ IWATE, Saburo. Dopis pana Iwate Sabura. *Kokoro*, s. 9.

²²⁵ REGULI, Z. *Combative Activities*, s. 31.

²²⁶ Tamtéž, s. 34.

²²⁷ SUINO, N. *Budo Mind and Body: Training Secrets of the Japanese Martial Arts*, s. 41-42.

6.4 Vznik *iaidžucu* a přechod od *iaidžucu* k *iaidó*

Základy *budó* se utvářely ještě před nástupem moderní doby. Šmejkal datuje jeho vznik do 17. století a jeho příčinou byly společenské změny po sjednocení Japonska. Funkcí bojových aktivit této doby už nebyl boj o život - místo toho vláda propagovala jejich duchovní atributy.²²⁸ Mijamoto Musaši, nejznámější japonský válečník ze 17. století, hovoří o tom, že schopnosti nemají být užitečné jen v bitvě, ale v životě vůbec.²²⁹ Válečné umění je podle něj cestou k mistrovství jako kterékoli jiné umění, ale plně se mu věnuje jen málo lidí. Válečník se dle Musašiho měl obohacovat a vzdělávat kromě bojových schopností i po kulturní stránce.²³⁰

6.4.1 Počátky myšlenek *budó* v rámci škol *kendžucu*

Parulski zasazuje kořeny *budó* ještě dříve, před mírové 17. století. Již nejstarší historicky prokázaná tradice/škola šermu Tenšin Šoden Katori Šinto - *rjú* zaznamenala ve svých svitcích etický rozměr samuraje - morální uvědomění bylo součástí učení zakladatele této školy. Tím byl Izasa Ienao ze přelomu 14. a 15. stol. V návaznosti na tyto myšlenky jeden z jeho žáků, slavný Tsukahara Bokuden (založil Mutekatsu- *rjú*), vzdělaný zejména v šintoistické filozofii, prosazoval nevšední názor, že sebereflexe je mnohem podstatnější než fyzická technika šermu. Objevily se názory historiků, kteří se domnívají, že jeho zenové koncepty přímo navazují na mnicha Takuana a jeho zenový princip *mušin-no-šin* čili „ne-mysli“-mysli, která na ničem neuplívá.^{231, 232} Takuan měl též dlouhodobý vliv na samuraje jménem Kamiizumi Ise no Kami Fudžiwara no Hidetsuna (16. stol.), zakladatele školy *kendžucu* Šinkage-*rjú*. Škola, prověřená válkami konce 16. století, vstoupila do období tokugawského míru, který ji umožnil předefinovat svůj filozofický základ. „Její fyzickou podstatou byl meč a její duchovní podstatou se stal Zen. Škola se zaměřila na meditaci a zmíněný Takuanův koncept. Škole se věnovalo množství významných bojovníků, mezi něž patřil i Ito Kagehisa (či Ittosai) - zakladatel Itto-*rjú*, tento styl však sám neoznačoval jako *kendžucu*, které podle něj neslo význam umění zabíjet. Považoval jej za metodu obrany.“²³³

²²⁸ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 21.

²²⁹ CLEARY, T. *The Japanese Art of War: Understanding the culture of strategy*, s. 23.

²³⁰ Tamtéž, s. 20-21.

²³¹ PARULSKI, G, R. *Sword of the Samurai: The Classical Art of Japanese Swordsmanship*, s. 13.

²³² SÓHÓ, T. *Cesta zenu, cesta meče*, s. 83.

²³³ PARULSKI, G, R. *Sword of the Samurai: The Classical Art of Japanese Swordsmanship*, s. 14.

Jedním z klíčových momentů vývoje *kendžucu* pro dnešní *iaidó* se stal vznik *kata*, což je sled útoků a obran ve stanoveném pořadí.²³⁴ Tato tréninková metoda umožnila předejit zraněním dřevěným mečem a bude o ní pojednáno v samostatné kapitole.

6.4.2 Vznik *battodžucu* / *iaidžucu*

Iaidžucu, na rozdíl od *kendžucu*, je založeno na obvykle jediném smrtícím zásahu protivníka, který je pokračováním tasení meče z pochvy. Jeho použití může nastat ve chvílích každodenního života buď nečekaně, nebo při očekávaném střetu. Nad rychlostí vítěze takového souboje, který mohl obsáhnout i jen jediný sek mečem, se v 16. století podívovali i Evropané. Toto umění je založeno na schopnosti spontánně reagovat na nebezpečí. Parulski tvrdí, že *iaidžucu* je výtvozem Hodžo Džunsuke (či Hajašizaki) Šigenobua žijícího na přelomu 16. a 17. stol., který měl vymyslet systém obranných technik tasení, které nazval *battodžucu* (poté označované i jako *iaidžucu*). Tento nový styl nazval Džunpaku-den- rjú (později Šin Muso Hajašizaki- rjú). Styl prošel staletími vývoje a dnes je známý jako Muso Šinden- rjú. Za doby bez válek se stal nástrojem duchovního rozvoje podobně jako další školy *iaidžucu*. I přesto, že se *iaidžucu* pomocí zenbuddhismu povzneslo na úroveň duchovní disciplíny *iaidó* a je dnes mnohem častější než původní verze, je *iaidžucu* přesto dosud praktikováno v různých školách.^{235, 236}

²³⁴ DRAEGER, D. F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 115.

²³⁵ PARULSKI, G, R. *Sword of the Samurai: The Classical Art of Japanese Swordsmanship*, s. 14-15.

²³⁶ Ačkoli *iaidžucu* má své vlastní specializované školy, je třeba poznamenat, že všechny školy *kendžucu* vyučovaly i *iaidžucu* na určité základní úrovni. Tamtéž, s. 15.

7 Kata

Žáci bojových umění čelili zásadním dilematům - jak cvičit (případně poznat kvality meče), aniž by byl zabit člověk. Řešením byla cvičení s neživým „protivníkem“ jako např. dřevěným sloupem, bambusem apod. 69, nebo prostřednictvím *kata*.²³⁷ Tréninková metoda *kata* neboli „forma“ je využívána v *budžucu* i v *budó*. „Jsou to předem připravené akce, při kterých trénující znají napřed situaci, původní akce a odpovídající správné reakce, které je třeba provádět v určitém pořadí.“²³⁸ Dají se provádět ve dvojici i samostatně. V některých bojových uměních, jako je např. *kjúdó*, existují *kata* jako ritualizované soubory pohybů a jejich bojová akce je tak omezena na minimum.²³⁹

Kata není jen záležitostí bojových umění, je zásadním principem obsaženým v kultuře a společenském životě. Je vzorem či pravidlem a zřejmě vychází z náboženských rituálů, které se pomocí vládnoucí vrstvy přenesly do dvorské etikety.²⁴⁰ Byly to asi především meditační praktiky, jejichž průběh byl určen přísnými pravidly od začátku až do konce. Zde se mohli samurajové inspirovat při snaze o zdokonalení svých činností.^{241, 242} De Mente uvádí, že etiketa, čili *kata* jako společenské rituály, byly dokonce součástí kodexu *bušidó*²⁴³ 48 a určovaly i způsob správného provedení *seppuku*. V bojovém či jiném umění je *kata* formou, měřítkem, tvarem, „standardním způsobem pohybu“. Slouží k napodobování namísto vysvětlování, neboť napodobující si model stálým opakováním po určité době zapamatuje a zautomatizuje, ať je to technika kaligrafie, čajového obřadu, bojových umění nebo také přijetí určitých vzorců chování, nošení uniformy a stejnokroje, výměna vizitek, pracovní postupy a další. „Japonské výrobní postupy si zakládají na doladování a vylepšování byť i drobných detailů. Jakmile je postup jednou ustálen, tvoří ucelené *kata* a od zaměstnance se očekává, že do něj nebude svévolně zasahovat a bude se jím důsledně řídit. Důraz na *kata* v jakékoliv činnosti s sebou nese specifický náhled na originalitu. Ačkoliv se může zdát, že přísný systém jasně předepsaných pravidel je ve společnosti značně omezující, je to právě *kata*, co umožňuje každému jedinci pohodlné fungování. *Kata* tvoří pomyslné mantinely.

²³⁷ TURNBULL, S. *Katana: The Samurai Sword*, s. 68-69.

²³⁸ DRAEGER, D. F., SMITH, R. W. *Asijská bojová umění*, s. 104.

²³⁹ FOJTÍK I. *Japonská bojová umění*, s. 76.

²⁴⁰ MATELA J., BAREŠOVÁ I., DOHNÁLKOVÁ B. *Japonská kultura*, s. 37.

²⁴¹ DE MENTE, B. L. *Kata: The Key to Understanding and Dealing with Japanese*, s. 27.

²⁴² Matela a kol. dále uvádějí možnost vlivu kooperace v závlahovém pěstování rýže, případně je možná i inspirace z kontinentu.

²⁴³ DE MENTE, B. L. *Kata: The Key to Understanding and Dealing with Japanese*, s. 26.

Osvojení si základních principů a postupů osvobozuje člověka od mnoha dilemat v rozhodování, zaručuje mu jistotu správného postupu v jakékoliv předpokládané situaci a tím i harmonické fungování skupiny jako celku.”²⁴⁴ Takové ustálené postupy přirozeně mají i svá negativa, jakými jsou např. obtížná měnitelnost kata a její špatná přizpůsobitelnost v neočekávané situaci nebo odlišných podmínkách. Největší výhodou je pak zejména udržení kvality postupu a zachování tradičních disciplín jako je *iaidó*.²⁴⁵ To je jedním z nejformálnějších japonských *budó*. Tato formalita se objevuje ve způsobu praktikování, filosofickém podhoubí a v původu rozličných systémů. Trénink má ustálenou formu a obvykle se odehrává v místě určeném jen pro ni, využívá tradiční oděv i zbraně. „Formy prováděné v *iaidó* (...) jsou určeny k provádění samoučelnému spíše než kvůli nějakému aspektu ‘bojové efektivity’. Pohyby jsou uzpůsobeny tak, aby trénovaly žáka v ‘internalizaci’. Tzn. v pohroužení se do formy, a to tak hluboko, že individuální charakteristiky odpadnou. Dá se říci, že forma existuje nezávisle, manifestuje se skrze praktikujícího.”²⁴⁶ Vzhledem k tomu, že ryze praktická stránka *iaidó* je založena na pochopení a neustálém zdokonalování se v provádění technik v podobě kata, tak by se mohlo zdát, že všechny *iaidó kata* tvoří pevně daný systém. To by ovšem nevedlo k žádnému rozvoji. Ačkoli se to na první dojem zdá být protimluv, v *iaidó* se člověk učí uvědomělé provádění pohybů, které jsou takřikajíc “vžité” do jeho těla, tedy určitým způsobem zautomatizované... Jak říká V. Hotovec, je třeba neustrnout, stále přijímat nová pravidla a přizpůsobovat se jim.²⁴⁷ Požadavky na techniku se proto každý rok u některých *iaidó kata* mění na základě rozhodnutí mistrů Celojaponské federace kendó, byť jen ve zdánlivě nepodstatných detailech. Je to právě z toho důvodu, aby člověk zůstal uvědomělý i po celoživotní praxi *iaidó* a neprováděl techniku zcela automaticky, ale tak, jako by byla reakcí na skutečnou (život ohrožující) situaci. (Zde ovšem zdůrazňuji, že jde o pouhou simulaci a psychické nastavení. Použití *iaidó* v praxi dnes nepřichází v úvahu, přihlédneme-li navíc k faktu, že pokročilí používají ke cvičení ostrý meč.) Také Finn hovoří o *iaidó* jako o dovednosti nikoli dogmatické, která je do určité míry proměnlivá v rámci interpretace.²⁴⁸ Následující slova, ač se pojí k jinému bojovému umění, potvrzují tuto různorodost. Daniel Chvála ve svém článku přirovnává *aikidó* k básni, ve které lze vyjádřit slovy jen něco, ale

²⁴⁴ MATELA J., BAREŠOVÁ I., DOHNÁLKOVÁ B.. *Japonská kultura*, s. 38-39.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

²⁴⁶ ZIER, J. D. *Japanese Sword Drawing: A source Book For Iaido Students*. s. 3.

²⁴⁷ HOTOVEC, Vladimír. *Umění přijímat. Kokoro*, s. 15.

²⁴⁸ FINN, M. *Iaido The Way of Sword*, s. 18.

o autorových pocitech se lze jen domnívat. „Technika a strategie boje je sdělitelná část aikidó, to ostatní každý aikidista prožívá jinak. Není jedno univerzální aikidó – každý aikidista má svůj projev, byť by se snažil přiblížit ostatním ze všech sil.” Mimo jiné právě tento individuální projev je tím, v čem má každý cvičící, včetně začátečníků, volné pole působnosti. Pravidla jsou přísná, ale přesto dávají prostor.²⁴⁹

²⁴⁹ CHVÁLA, Daniel. Umění přijímat. *Kokoro*, s. 18.

8 Vznik Muso Šinden-rjú

Pojmem rjú označujeme školu či přesněji tradici. Je poměrně komplexní institucí a zahrnuje soubor dovedností a strategií. V historii se takové školy často věnovaly jedné zbraně jako hlavní a vedle toho měly další systémy boje. Žák se neučil jen využívat výhod své zbraně, ale i znát její limity a nevýhody.²⁵⁰

Rjú, které se věnují, nese název Muso Šinden. Ze všech rjú věnujících se *iaidó* je nyní nejrozšířenější celkově ve světě i v Japonsku, kde nyní zaujímá 60% všech vyučovaných stylů *iaidó* a *iaidžucu*.²⁵¹ Její počátky sahají do japonského středověku, kdy měl mít Hajašizaki Džinsuke Šigenobu (žijící mezi lety 1543 - 1621) při meditaci ve svatyni vidění a na základě toho pak sestavit systém technik tasení, které se od *iaidžucu* mělo lišit zejména v jedné věci - v důležitosti trénování sebe sama pomocí meče. To se projevilo i v technické stránce - byl to čistě obranný systém, což bylo na tehdejší dobu nezvyklé. A právě z tohoto zárodku vyklíčil koncept *iaidó*. Na učení tohoto mistra, zakladatele školy Šinmei Muso rjú, navazují další školy.²⁵² Hajašizakiho *battodžucu* se pod rukama jeho následovníků postupně přetvářelo, až na přelomu 18. a 19. století nastalo rozdělení na dvě hlavní větve ze kterých se vytvořily školy dnes známé jako Muso Džikiden Eišin rjú a Muso Šinden rjú, kterou založil Nakajama Hakudo.²⁵³

Nakajama studoval velké množství škol po celém Japonsku a získal *menkjó* - jejich „úplné předání“. Kromě *iaidó* se věnoval i kendó a džódó. Od roku 1925 vyučoval bojová umění na *Rikugun Toyama Academy* (vojenská škola) a pomáhal při vytvoření *Gunto Soho*, technik japonského vojenského meče používaného v druhé světové válce. Roku 1933 seskupil všechny svoje zkušenosti do své nové školy *Muso Shinden rjú*. Vývoj školy zastavila až 2. světová válka a i po válce zažívala všechna bojová umění období stagnace, protože byla zakázána jako zdroj militarismu a přežitek feudalismu. Společně s dalšími významnými mistry se mu podařilo dosáhnout zrušení zákazu bojových umění, ta se však musela reformovat, uzpůsobit době a usnadnit přístup novým zájemcům. Po Nakajamově smrti se škola stala nejrozšířenější *iaidó* školou po celém světě, čímž se rozštěpila na mnoho

²⁵⁰ FINN, M. *Iaido : The Way of Sword*, s. 24.

²⁵¹ Historie MSR. In: *Kensei* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.kensei.cz/iaido-kendo/iaido/historie/>

²⁵² FINN, M. *Iaido : The Way of Sword*, s. 28-29.

²⁵³ ZIER, J. *Japanese Sword Drawing: A source Book For Iaido Students*, s. 4.

odvětví.²⁵⁴ Po Nakayamovi se již nikdo velmistrem školy nestal. Technik této školy je mnoho a cvičí se po určitých úrovních. „Dodnes funguje v Japonsku v globálním náhledu vzato zhruba třístupňový informační filtr: šóden (vnější), čúden (střední) a okuden (vnitřní, tajné). Každý stupeň pravdy je určen jen určité skupině lidí dle jejich úrovně vzdělání a zasvěcení do problematiky, a to s omezením jak srozumitelností verbálního projevu, tak „šifrováním“ psanou formou. V tomto trojstupňovém filtru neplatí, že jde o tři různé pravdy, které mají zmást nebo vést do slepé uličky. Jde o různou jemnost a detailnost poskytnutých informací.“²⁵⁵

Kromě Nakajamových *korjú kata*, neboli „starých technik“ Musó Šinden- rjú existuje soubor dvanácti kata, které se začátečníci učí nejdříve. Tuto moderní instituci Kendo Renmei Sei Tei Gata čili „systém standardních forem“ vytvořily Celojaponská federace kendó a Celojaponská federace *iaidó* pro možnost udělování škály technických stupňů a pořádání soutěží (*taikai*). Tyto techniky byly převzaty (nebo inspirovány) ze škol Omori- rjú, Hasegawa Eišin- rjú, Tamija- rjú, Muso Džikiden Eišin- rjú a Hoki- rjú a tvoří naprostý základ moderního *iaidó*.²⁵⁶ V českém prostředí se často o „standardních formách“ a formách Muso Šinden- rjú hovoří jako o jedné tradici, pro jejich porozumění je ale třeba je rozlišovat.

²⁵⁴ DRENGUBIAK, Peter. Shinmei Muso 5. - Shimomura Ha a Muso Shinden Ryu. In: *Mandokoro* [online]. [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.mandokoro.sk/shinmei-muso-5-shimomura-ha-muso-shinden-ryu/>

²⁵⁵ Historie MSR. In: *Kensei* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.kensei.cz/iaido-kendo/iaido/historie/>

²⁵⁶ FINN, M.. *Iaido : The Way of Sword*, s. 30.

9 Současné *iaidó*

9.1 Kata Sei Tei a Muso Šinden-rjú

Sei Tei („standard“) je tvořen souborem dvanácti kata, vytvořených pro potřebu udělování stupňů. Techniky jsou vlastně moderní a jejich cílem je ukázat zejména „duchovní cestu“ v nich obsaženou, nikoli bojovnost, což je reakcí na zákaz praxe veškerých bojových aktivit po kapitulaci Japonska roku 1945. Tento soubor je úplným základem, kterému se věnuje jak začátečník, tak se v nich musí zdokonalovat jakkoli pokročilý mistr. Po jejich zvládnutí na určité úrovni je třeba se začít věnovat třem stupňům „starých“ (*korjú*) technik Muso Šinden-rjú. Těch je mnohem více, mají rozhodnější (bojovnější) ráz, větší volnost provedení a často i několik podobných verzí jedné techniky.

Jak jsem uvedla v kapitole o vzniku *iaidó*, je zřejmé, že *iaidó* není totéž co japonský šerm kendžucu/kendo. V tomto případě vychází okamžitý a rozhodný sek zneškodňující protivníka přímo z tasení. 9) „Základní akce jakékoli formy tasení lze zařadit do jedné ze čtyř kategorií: *nukicuke* (tasení); *kiricuke* (sek); *čiburi* (setřepnutí krve); a *nótó* (zasunutí meče).“²⁵⁷ Tyto čtyři prvky jsou obsaženy ve všech technikách *iaidó*. Formy se provádějí ze sedu (*seiza*) či bojového polokleku/polosedu (*tatehiza*) nebo ze stoje a končí také jedním z nich. Pro správné provedení je vždy naprosto zásadní práce nohou spolu s co nejlepší souhrou celého těla. První sek techniky má imaginárního protivníka zranit, ale protože jednoruční sek není dost silný na úplné zneškodnění, technika pro tento účel obsahuje i sled dalších seků – jednoho nebo více. Ty jsou obvykle obouruční. Celá akce je projevením *seme*²⁵⁸ – to se dá přeneseně označit jako rozhodnost nebo jednoduše jako tlak na protivníka, který je založen na našem fyzicko-psychologickém působení. Vybudování vlastního *seme* není nic jednoduchého. Často se stává, že lidé průbojnější k němu mají lepší dispozice, ale zdokonalit praxí ho musí nakonec všichni.

I přesto, že soubor dvanácti *Sei Tei kata* pro ZNKR²⁵⁹ *iaidó* se cvičí bez oponenta, je třeba si ho představit kvůli zaměření pozornosti. Pozornost ovšem není jednostranná, zaměřená jen na imaginárního soupeře, je třeba vnímat celé své okolí, a to nejen zrakem. V *iaidó* je tento stav

²⁵⁷ ZIER, J. D., *Japanese Sword Drawing: A source Book For Iaido Students*, s. 9.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 14.

²⁵⁹ Celojaponská federace Kendó

označován jako *zanšin* a dá se přeložit jako „bdělost“, „duchapřítomnost“, „připravenost reagovat“. Správné provedení ovlivňují ale i další aspekty cvičení jako smysl pro správné vzdálenosti, časování, strategie, celkový pocit, bojový duch a další.²⁶⁰

9.2 Cíle *iaidó*

Chce-li se člověk do *budó* zcela ponořit, nemůže mu věnovat jen čas vyhrazený pro samotný trénink. Je to něco, čemu se člověk oddá celou osobností a často o ní přemýšlí do netušených hloubek a širokých souvislostí. „Naše západní myšlení může jen obtížně pochopit, jakým způsobem může být meč, nástroj smrti, spojen s ideou moudrosti, ba co více, s pojetím Cesty. A vedle toho ještě víc než tradiční moudrosti, na něž jsme si už zvykli, více než idea kontemplace nebo askeze ukazuje Cesta meče všechny kroky moudrosti. Jde o cestu meče, ne o boj s ním. Nikdo, kdo se učí pouze techniky používání meče, nemá naději, že dosáhne skutečného mistrovství. Bušidó – Cesta bojovníka – udává pravidla, jejichž prostřednictvím se člověk učí užívat meče a jak být čistým, jasným a neměnným.“²⁶¹ *Iaidó* je mnohem hlubší disciplínou, než jakou se zdá být. Na to člověk přijde až po mnoha letech jeho praktikování a zejména aktivního zájmu o tyto skryté hlubší dimenze. Nehledě na to, jak hluboko do něj člověk pronikne, může pocítit některé z jeho pozitivních účinků. Mnoho lidí ovšem v *iaidó* - nebo s jeho pomocí - našlo smysl svého života. Nyní se zaměřím na to, co konkrétního může člověku *iaidó* přinést.

9.2.1 Bojové umění jako cesta zušlechtění člověka a nástroj socializace

Jak předkládá Ziegelheim v úvodu ke své knize, v *iaidó* i *kendó* není primárním účelem výcviku ovládnutí meče, nýbrž ovládnutí sebe sama.²⁶² V následující části bych chtěla přiblížit, jak takové cvičení může člověku pomoci nejen při řešení běžných vnitřních dilemat, sebeidentifikaci, ale i jako prostředek psychoterapie nebo socializace.

Za jeden z největších přínosů *budó* můžeme považovat socializaci, která jde ruku v ruce s jejich praktikováním. Např. Šmejkal poukazuje na význam sociální funkce bojových umění. Je přirozené, že v oddílu člověk pozná mnoho dalších osob se stejným zájmem. K hloubce

²⁶⁰ FINN, M. *Iaido The Way of Sword*, s. 15.

²⁶¹ KAISEN, R. *Budodharma: cesta samuraje*.

²⁶² ZIEGELHEIM, J. *Kendó: Tři spojené kruhy*.

vztahů v oddíle přispívá jak čas, tak fyzická blízkost v kontaktním cvičení. Není bez zajímavosti, že se v pohybovém vyjádření často odrážejí rysy osobnosti spolucvičících a je tak možné je lépe poznat i skrz neverbální komunikaci.²⁶³ Již samotný fakt, že bojová umění jsou sociálním aktem, potvrzuje, že v nich nelze uspět bez kontaktu s dalšími lidmi v různých pozicích vůči nám. Jsou zde učitelé, naši druhové v dojo, protivníci v soutěžích a také nováčci, kterým jsme povinni pomáhat. Mimo to se naše ego setkává se strachem a bolestí, ale zásady *budó* nám pomohou jim čelit. Tyto zásady též určují naše chování při tréninku (a vlastně i mimo něj, neboť jsme stále součástí komunity). Je to v první řadě upřímnost, která se od nás očekává, a to i v nejmenších detailech, které nemusí být tak očividné. Budeme-li prokazovat úctu mistrovi úklonou, je to jen prázdné gesto, jestliže v ten okamžik nemáme v mysli, z jakého důvodu si ho vlastně vážíme. Budeme-li při tom myslet na úplně jiné věci, nemá to smysl. Totéž platí i pro samotné cvičení a to, co říkáme. Ačkoli nikdo nedokáže číst v mysli, způsob našeho jednání (cvičení) prozradí, co se odehrává v našem nitru. Upřímnost umožňuje provádět akci bez zaváhání a s jistotou, že naše činy odpovídají našemu vnitřnímu rozpoložení.²⁶⁴ Výsledkem je provedení pohybového aktu v dokonalé jednotě mysli a těla, tak významná je v tréninku upřímnost. Nehledě na to, že je také jednou ze samurajských ctností²⁶⁵. Jak shrnuje Suino, „uspokojení z jednání za sjednocení mysli, těla a ducha nelze srovnat s žádnou jinou odměnou.“²⁶⁶ Fojtík v souvislosti s psychikou vyzdvihuje katarzi, kterou nám bojová umění nabízejí. Tvrdý trénink a fyzické vypětí umožní odvést z těla stres a napětí a kontrolovat nahromaděné emoce způsobující hněv. Dokonce je možné odreagování některých hlubších pocitů méněcennosti a rozvoj sebedůvěry. Naopak jedinci s příliš vysokým sebevědomím a tendencí k narcismu jsou vedeni ke kázni a k pokoře před staršími a zkušenějšími²⁶⁷, což vyžaduje specifická hierarchie v *dojo*. Přísný požadavek zdvořilosti je jejím přirozeným vyústěním. Při tréninku vždy existuje šance zranění, a proto je zapotřebí kontrola vlastních pohybů a slušné chování.²⁶⁸ Takový postoj zákonitě musí zanechat stopu na žákově charakteru. V případě, že ale žák není ochoten se přizpůsobit, dlouho v oddíle nezůstane (ať už z rozhodnutí vlastního či mistrova). Slova mistra Nakagawy tento požadavek potvrzují a připomínají, k čemu bojová umění směřují: „Praktikování

²⁶³ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 62.

²⁶⁴ SUINO, N. *Budo Mind and Body: Training Secrets of the Japanese Martial Arts*, s. 43-44.

²⁶⁵ NITOBÉ, Inazó. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node8.html>

²⁶⁶ SUINO, N. *Budo Mind and Body: Training Secrets of the Japanese Martial Arts*, s. 45

²⁶⁷ FOJTÍK, I. *Duch budó*, s. 212-213.

²⁶⁸ SUINO, N. *Budo Mind and Body: Training Secrets of the Japanese Martial Arts*, s. 45

bojových umění nevyhnutelně zahrnuje zdvořilost a etiketu. Techniky se v nejvyšší formě stávají elegantními a zvyšuje se jejich důstojnost, život s bojovými uměními se stává životem duchovním. Vzrůstá smysl pro morální jednání, smysl pro ochranu světové kultury a civilizace. Bojové umění, které se spojuje s čistým bušidó, se stává dědictvím chráněným těmi nejaponci, kteří pro něj mají smysl, což naskýtá pozoruhodný pohled.”²⁶⁹ A dodává: „V současnosti nejsou od minulosti tradovaná japonská bojová umění a kultura pouze doménou Japonců, ale dědictvím všech lidí na celém světě, kteří k ní inklinují, tradují jí a budou jí, jak doufám, chránit.”²⁷⁰ Všechny uvedené pozitivní účinky na člověka a jeho vztah k okolí umožní jedinci stát se komplexní, plně se realizující lidskou bytostí, která dokáže mobilizovat veškeré své zdroje a využít všechny volné vlastnosti a odhalit i rezervy ukryté v podvědomí, ať jde o vůli nebo sílu.²⁷¹

9.2.2 Psychoterapie

Mezi cíle moderní psychoterapie patří pomoc jedinci poznat sám sebe, nicméně její studium nedosahuje k hlubinám za hranicemi psychiky čili k duši. Ta bývá řazena do studia filosofického. Ovšem jogínští mistři duši a psychiku neoddělují. Mohou tak postihnou příčinu lidského utrpení lépe než moderní psychoterapie, která se zabývá jen povrchovými jevy a chováním. Svým přístupem nejsou jogínské praktiky daleko od buddhismu.²⁷² Adžaja vyzdvihuje nezainteresovanost a nepřipoutanost jako cestu k unitárnímu vědomí a netečnosti vůči utrpení. Člověk se musí vzdát identifikací s omezenými formami a koncepty sebe sama.²⁷³ Pak dosáhne stavu vyrovnanosti, kdy neexistují žádné cíle ani budoucnost a člověk žije pro přítomný okamžik. Právě *iaidó* může být jedním z přístupů, které člověku umožní odhalit vlastní nitro. Na proces poznávání sebe sama naráží i V. Hotovec: „Naučit se techniku není tak těžké a vyvolá to ve vás dojem, že znáte to podstatné. Opak je pravdou. Až když zvládnete techniky, dojdete zákonitě sami k sobě. Ke své psychice, k egu, k mentální stránce. Tu poznat trvá vlastně celý život.“²⁷⁴ Samotnou myšlenku psychoterapie v souvislosti s *budó* zřejmě ještě nikdo do praxe neuvedl, ale vzhledem k přínosům, o kterých jsem hovořila dříve, se dá říci, že každý kvalitní oddíl takovou psychoterapii umožňuje, často aniž by si to sám

²⁶⁹ NAKAGAWA, Kinji. Úvaha Nakahawa senseie o současném iai při příležitosti prvního ročníku Óshú tameshigiri taikai. In: *Shidokai* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://cz.shidokai.org/clanek2.php>

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ FOJTÍK, I. *Duch budó*, s. 215-216.

²⁷² ADŽAJA, S. *Psychoterapie Východu a Západu : sjednocující paradigma*, s. 9-10.

²⁷³ Tamtéž, s. 117-172.

²⁷⁴ HOTOVEC, V. *Cesta srdce*, s. 17-18.

cvičící uvědomil. Komplexita je v tomto ohledu velkou výhodou budó oproti jiným aktivitám.

10 Etiketa

Odhalení zcela odlišné společenské hierarchie, se kterou se můžeme setkat při svých zájmových činnostech pocházejících z Japonska, nás může vyvést z rovnováhy. V oddílech bojových umění mohou být takové tradiční vztahy dodržovány, to ale záleží na konkrétním oddílu a jeho vedení. Takové setkání s jinakostí nás přirozeně nutí k jejímu porovnávání s mateřskými zvyklostmi. Může nás to i v mnohém obohatit, naučit disciplíně a přimět k zamyšlení, zda nám náš evropský individualismus nepřerůstá přes hlavu. Např. Guénon se domnívá, že současná protikladnost Východu a Západu spočívá v západním odklonu od tradice a jeho modernímu vývoji odlišným – materiálním směrem.²⁷⁵ Časem však bude třeba navrátit se ke společnému základu. Základem odchýlení a úpadku západní civilizace je dle něj absence principu stojícího nad člověkem a z toho plynoucí individualismus.²⁷⁶ Ctnosti jako čest nebo pokora dnes jistě nejsou doceněny, jak by si zasloužily. Moudrost a praktiky Východu se v dnešní době často stávají součástí image, aniž by jim někdo chtěl porozumět do hloubky. Osobně zastávám názor, že právě bojová umění jsou nanejvýš vhodná k propagaci přínosných východních myšlenek v jejich širším kontextu i k oprášení starých hodnot, které stojí v základech kultur asijských i evropských.

Na rozdíl od dnešních tréninků v *dojo* se ve feudálním Japonsku dbalo na etiketu s velkým důrazem - za jedinou chybu mohl samuraj draze zaplatit.²⁷⁷ Základním stupněm zkoumání významu bojových umění pro historii i současnost je dle mého názoru zkoumání etikety týkající se meče a *dojo*. Je to něco, čeho si nováček všimne již na prvním tréninku a pravděpodobně se nad tím alespoň pozastaví. Patří sem primárně úklony mistrovi, symbolickému oltáři a meči na začátku i na konci tréninku. Postupně žák odhaluje složitou strukturu chování v *dojo*, která stanovuje např. i to, jakou nohou se do *něj* vstupuje a vychází v závislosti na tom, kde je umístění vchodu vůči oltáři. Fakt, že dnes máme povinnost dodržovat určitou etiketu v souvislosti s *budó*, kterým se věnujeme, vychází přirozeně z pravidel dodržovaných již dříve v historii. Mimo pravidla hierarchie a morálky, o kterých jsem již pojednala, jsou zde ještě pravidla ryze praktická. „V době Tokugawa byla určena pravidla pro každý životní počín a pro každou příležitost, v níž se mohl octnout samuraj. Pozdravy, běžný rozhovor, šermování, podání meče, sedění, rozvrh denního života, dokonce

²⁷⁵ GUÉNON, René. *Krise moderního světa*, s. 35-36.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 81-82.

²⁷⁷ FINN, M. *Iaido The Way of Sword*, s. 28.

i sebevražda - *seppuku*, čestná smrt samurajova, to vše se musilo dít s patřičným zachováním formalit.²⁷⁸ Např. „pro používání a udržování meče existovala přísná a do nejmenšího detailu propracovaná etiketa.“ Samotných zásad týkajících se chování samuraje k meči je nespočet, zmíním tedy jen ty nejzákladnější. „Jestliže při uctivém pokleknutí kladl svůj meč vpravo, vyjadřovalo to přátelské úmysly, protože z této pozice nebylo možno snadno přejít do akce. Pokud však byl návštěvníkův meč na levé straně, poznal hostitel, že návštěvník buďto jen váhavě důvěřuje jeho pohostinství anebo že má zlé úmysly. V domu přítele mohl buši odložit svůj dlouhý meč ve vnější hale na speciální podstavec na meče nebo jej předat sluhovi, který byl pečlivě vyškolen, jak s největší úctou a péčí zacházet s mečem šlechtice.“²⁷⁹ Krátký meč si válečník obvykle nechával za pasem nebo jej položil vedle sebe po pravé straně. Jestliže byl meč považován za samurajovu duši a jeho schopnosti respektovány, tak nechat vlastní meč v cizím dosahu bylo nanejvýš neopatrné a bylo to nepřímým náznakem, že onen cizí člověk je považován za „bezpečného“ - tedy neschopného bojovníka, jehož schopnosti jsou zanedbatelné. Tento akt byl tudíž považován za urážku. Dotknout se cizího meče bez dovolení bylo ještě závažnějším prohřeškem a bylo chápáno jako iniciace souboje. Taktéž překročit meč ležící na zemi a patřící jiné osobě bylo nepřipustné. Pokud samuraj meč někomu ukazoval, platila přísná pravidla pro to, jak meč předávat, jak uchopit, kam pokládat, jak vyndávat z pochvy atd. Pravidel je nespočet a všechna vycházejí z praxe z dob, kdy manipulace s mečem mohla být chůzí po tenkém ledě. Nedodržení pravidel znamenalo zlý úmysl, proto byla vytvořena tak, aby tento úmysl fyzicky znemožňovala. Meč např. osoba předává ostřím k sobě a rukojetí vlevo, což znemožňuje tasit proti druhému. Zároveň tím ukazuje důvěru v druhého vloženou. Tato pravidla je nutno se naučit i v rámci tréninku bojových umění, ačkoli již nemají stejný praktický význam. Jsou součástí tradice a vyjádřením kulturní úrovně, na kterou vrstva samurajů nedala dopustit, jestliže si chtěla udržet své výsadní postavení.²⁸⁰

²⁷⁸ HILSKÁ, V. *Dějiny a kultura japonského lidu*, s. 180.

²⁷⁹ DRAEGER, D., SMITH, R. *Asijská bojová umění*, s. 112.

²⁸⁰ FINN, M. *Iaido The Way of Sword*, s. 28.

11 Meč dávající život

S letitou praxí bojových umění se člověk pomalu propracovává od učení se pouhým fyzickým úkonům (které Evropanovi zprvu připadají nepřírozené) k hlubším stránkám věci. Snad každý žák si projde překvapivými zjištěními, o čem *iaidó* není a především, o čem všem je. Rozhodně není cvičením pro fyzičku nebo sebeobranu a často ani není pro zábavu – rozhovor s V. Hotovcem o přístupech tradičních škol je toho důkazem. V průběhu let jsem se setkala s mnoha odlišnými a často velmi komplexními přístupy k *iaidó* – někdy zaměřenými spíše na technickou dokonalost, jindy na duchovní stránku člověka a jindy se zjevně mýjely s původním záměrem. Přístup, který mě nejvíce oslovil z těch mnoha, které jsem poznala, souvisí s tím, co zmiňuje ve své knize Šmejkal, když hovoří o možných způsobech reakce na agresi. „V bojovém umění existuje ještě jedna reakce - ideální mistrovský způsob, kterým je zastavení.”²⁸¹ Tato myšlenka není nová a zná ji od svého mistra snad každý, co se již nějakou dobu *iaidó* věnuje. Nejlepším způsobem vyřešení sporu je jeho předejití či zastavení, čili dohoda, smíření, „darování života” v případě skuteční hrozící potyčky. Tento prvek lze najít i v některých formách *kata*: na samotném začátku, když uchopíme rukojeť meče a chystáme se tasit (tzn. seknout protivníka), nastane na malý okamžik jakési pozastavení, zpomalení, ne ztráta odhodlání, ale „poslední varování” – v tuto chvíli má (imaginární) nepřítel možnost ještě od svého útoku ustoupit a je také na nás, abychom ho pomocí dříve zmíněného *seme* od jeho špatných úmyslů odradili. Zodpovědnost za jeho – dnes již imaginární, ale dříve reálnou – smrt by padla i na nás a naše svědomí. Takový je způsob uvažování v *budó*, který vychází ze skutečné praxe samurajů.

²⁸¹ ŠMEJKAL, M. *Psychologie bojového umění*, s. 49.

15 Rozhovory s mistry

Následuje představení dvou nejdůležitějších osobností z hlediska historie *iaidó* v ČR. Usilovala jsem zejména o hlubší ponoření se do problematiky bojových umění v dnešním světě a do jejich přínosu pro současného cvičícího a jeho okolí.

Victor Cook z Velké Británie je nejvyšším představitelem linie Šinbukan školy Musó Šinden Rjú pro Evropu a přímý žák mistra Šizufumi Išidó (8. dan *iaidó*, 8. dan džódó), který je nejvyšší autoritou linie Šinbukan. Rozhovor proběhl v elektronické podobě v říjnu 2015.

Pan Hotovec je uznávanou autoritou v našich končinách. Díky své charismatické osobnosti a v podstatě filosofickému přístupu k *iaidó* a *kendó* je jeho příspěvek značně inspirující pro všechny, kteří se zabývají bojovým uměním.

15.1 Victor Cook

Kendó mu v roce 1962 představil R. M. Knutson z London Judo Society, kde se následně seznámil s Lidstone - senseiem, Jockem Hopsonem a dalšími osobnostmi. V roce 1965 jím byl v Liverpoolu (YMCA v Mount Pleasant Liverpool) založen oddíl nesoucí název Shin Bu Kan zaměřený na výuku kendó, v čemž byl v té době mistr Cook na úrovni 2. dan. Z důvodu zranění se však od kendó uchýlil k praktikování *iaidó*. Po přesunu do Brightonu zde v Kemp Town založil roku 1977 Shin Bu Kan klub v rámci BJA Judo Dojo pod záštitou Britské asociace kendó a Evropské federace kendó. Oddíl zažil vzestup zejména po příchodu Jock Hompson-senseie s Išido Šizufumi-senseiem, 7.dan kyoshi, roku 1979 z Japonska, který členům představil Musó Šinden iaido. (Nyní Brightonský oddíl vede John Stepien 4. dan.)

Následně Cook-sensei absolvoval tréninky *iaidó* přímo v Japonsku, kde mu Išido Sadataro (otec Išido - senseie) nabídl používání rodového znaku (*mon*) pro britský oddíl Shinbukan částečně i proto, že shodou náhod nesl identický název jako oddíl japonský.

Ve Velké Británii v současnosti fungují i další pobočky Shinbukan - např. Portsmouth (John Piper 5. dan), Rochester (Tony Devine 6. dan) a Guildford (Judy Farncombe 5. dan), jež se taktéž snaží pokračovat v úsilí předat svým žákům morálku, disciplínu a hodnoty budó vůbec.

Mistr Cook již dosáhl úrovně 7. dan-renši v *iaidó*, 5. dan v *jódó* a 4. dan v *kendó*.

V Evropě existují další oddíly založené žáky Cook – senseie, konkrétně v České republice, v Maďarsku, na Slovensku a v Polsku.²⁸²

Jak jste se dostal k budó (japonská bojová umění – pozn. autora)?

Svou budó kariéru jsem zahájil na podzim 1962, když jsem studoval Londýnskou školu tisku. Když jste daleko od svých bližních a přátel, v Londýně se budete cítit velmi osaměle, takže pro mě bylo zájmovou mimoškolní aktivitou a navíc působilo značně exoticky. Kendó mě přitahovalo, protože spojovalo ukázněnost, soustředění a navíc mě přitahoval i bojový prvek, protože jsem jako dospívající amatérsky boxoval.

V čem se podle Vás liší způsob tréninku v Japonsku a v Evropě?

V Japonsku je cvičení založeno na drsném drilování a nemáte nejmenší šanci na postup, dokud zcela nezvládnete určité základy. Navíc máte mnohem širší možnost každodenně cvičit, takže je postup do značné míry rychlejší a důkladnější než mimo Japonsko. Navíc i v místních malých oddílech je dostatek velmi zkušených vyučujících a také zkušenějších spolužáků, kteří všeobecně poskytují studentům rady.

V čem se podle Vás liší čeští iaidoka od zahraničních? Myslíte si, že mají nějaké specifické vlastnosti odrážející se v jejich iaido?

Na tuto otázku mohu osobně poskytnout zkušenost pouze s porovnáním se situací ve Spojeném království. Během posledních dvaceti let návštěv v České republice jsem vyzoroval, že studenti hodně touží po vzdělání a oproti minulosti jsou mnohem více ochotní se omezit, aby získali příležitost trénovat.

Jako příklad mohu uvést, že v mých trenérských počátcích jsem poznal množství začátečníků, kteří přišli pouze s tyčemi a násadami a dokonce s větvemi, které bůhvídkde sebrali nebo uřízli, jen aby se mohli zúčastnit mého semináře. Na rovinu, nedokážu si představit, že by se tohle tenkrát stalo někde v Británii nebo západní Evropě. V průběhu doby se samozřejmě chování a všeobecná úroveň jako taková změnila, avšak ti čeští iaidoka, které jsem měl tu

²⁸² *The Shin Bu Kan* [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://shinbukan.org.uk/>

V názvech použit anglický přepis japonštiny.

čest poznat, národní rys stoicismu a mí pravidelní studenti s touhou po vzdělání a úspěchu, se nezměnili.

S určitostí tvrdím, že se plně vyrovnají zavedeným vůdčí evropským národům, jako Francie, Německo, Británie a Holandsko, které sbíraly vavříny úspěchů v osmdesátých a devadesátých letech.

Jak si myslíte, že japonské hodnoty vtělené do *iaidó* působí na Evropu?

Na to je těžké odpovědět, protože budó zjevně pochází z odlišné kultury, která uznává některé základní pravdy a styl chování jako ta na západě, nicméně podotýkám, že existuje spousta rozdílů a nuancí v japonské společnosti, které jsou přirozeně zcela odlišné kvůli historické, náboženské a sociální situaci apod. Tyto znaky se promítají do historie *iaidó* a hrály důležitou roli při jeho formování a vývoji v japonské společnosti. Podle mého názoru nemůžete posuzovat takovou komplexní strukturu a přitom nevzít na vědomí ono filozofické pozadí a upřednostňovat fyzické cvičení, jinak se z *iaidó* stane pouhý sport pro volný čas.

Jako veškeré budó, jeho skrytý význam spočívá v postupném rozvoji člověka po celý jeho život, a nelze ho jen tak přestat praktikovat kvůli fyzické nedostatečnosti či neschopnosti se zúčastnit cvičení, ono duševní soustředění a disciplína, důležitá pro dosažení pokroku, je základem pochopení vlastního cvičení *iaidó/budó*. Podle mého názoru to je hlavní důvod, proč mnoho Evropanů začne studia, ale relativně brzy to vzdá, protože nepochopí jemné spojení etikety a kultury, které je základem budó.

Mám pocit, že teorie džudó, karate a aikidó vypustily filozofický obsah své disciplíny a staly se pouhými sporty.

Myslíte si, že některé japonské hodnoty Evropan nikdy nepochopí nebo alespoň nepřijme za vlastní? Je to tak lepší?

Jak jsem již uvedl, dokud se student nepokusí pochopit, že v rámci fyzické aktivity musí obsáhnout i sociální a filozofický základ, tak nikdy plně nepochopí podstatu teorie, ve které se snaží vyniknout, takže na druhou otázku odpovídám ne.

Co si myslíte o lidech, kteří bojovému umění zasvětili veškerý život (myšleno všechny stránky)?

Tak to je věc názoru, nicméně si myslím, že se nemůžete zcela odevzdat cvičení budó bez toho, abyste obětovali jistý kousek svého vlastního lidství.

Budó je o rovnováze ve vašem životě, a tudíž musíte mít nějakou formu podpory od svých přátel, rodiny, partnera apod. Víím, že platí, že na prvním místě lidských priorit musí být rovnováha - musíte mít vlastní kariéru a rodinu, jako katalyzátor výuky i jako možnost uplatnit se při provozování umění dle svého výběru - taková rovnováha umožní studentovi vybudovat si postavení ve společnosti, ve které žije.

Myslíte si, že je Musó Šinden rjú přínosnější než jiné školy? (V čem?)

Ne; ať se již věnujete jakémukoliv stylu, dělejte ho s plným nasazením a zároveň s citem. Všechny styly míří ke stejnému cíli. Nyní, když *iaidó* již není používáno jako umění boje, původní použití bylo nahrazeno uměním disciplíny a soustředění, i když smysl budó jako takového je stále vyjádřen především cvičením.

Máte pocit, že se v někde ve světě iaido nebo kendo stávají sportem?

Určitě! Jak jsem již uvedl, před samotným fyzickým cvičením musíte pochopit historické a kulturní kořeny, abyste pochopili pravou podstatu celého studia.

Podle Vašeho názoru je lepší praktikovat iaidó a kendó zároveň? Případně jiná bojová umění?

Kendó a *iaidó* se považují za dvě kola téže káry; pro úplné zvládnutí meče a jeho užití by to bylo ideální, avšak nikoli nezbytné. Ohledně ostatních bojových umění mohu říci, že jsem praktikoval kendó, *iaidó* a džódó přes 54 let a stále ještě nejsem mistrem ani jednoho z nich – podle mě v dnešní moderní společnosti prostě délka jednoho lidského života nestačí, aby jedinec dokázal zvládnout každé umění budó.

Přejal jste některé japonské hodnoty, které nejsou zcela v souladu s evropskými nebo jim dokonce odporují?

Zřejmě ano, ale nemohu být zcela konkrétní. Povšechně bych řekl, že jsem se naučil vyjádřit respekt ke každému člověku a netrvat na předsudcích – nikdy neberte někoho nebo něco jako samozřejmost – i když je to někdy těžké.

15.2 Vladimír Hotovec

Od meče až k založení prvního oddílu *iaidó*

Své bádání o *iaidó* v ČR jsem začala u nejpovolanějšího člověka v této oblasti, duchovního otce a zakladatele České federace kendó, pana Vladimíra Hotovce. Ten se dodnes *iaidó*, kendó a džódó věnuje a uvažuje o nich do hloubky jako málokdo. Začal se o ně zajímat již za minulého režimu, kdy nebylo snadné dostat se k informacím, k potřebnému náčiní nebo dokonce k cestě do zahraničí za účelem studia. Své zážitky sepsal a vydal v knize *Cesta srdce*. V roce 2016 uplyne třicet let, kdy se tato bojová umění stala neodmyslitelnou součástí jeho života. Zajímalo mě jeho setkání s japonským šermem a počátek *iaidó*, kendó a džódó v ČR:

„Každého z nás v určité chvíli něco osloví. Mě vždy oslovovala atletika, ke které v roce 1966 přibyl zájem o sebeobranu. S kamarády jsme hledali zdroje informací, i jak si „zabojovat“. Tento zájem mě v roce 1968 přivedl do oddílu „českého“ karate. V témže roce jsem si ve 100+1 přečetl článek o kendó a také jsem se dozvěděl o japonském meči. V roce 1981 jsem dostavěl dům a rozhodl se pořídit si japonský meč. Na burze se mi podařilo získat torzo originálu wakizaši. To byl první krůček. Následovalo shánění informací o kendo, ale též zda se u nás někde vyučuje. Na japonské ambasádě jsem nepochodil. Knihy nebyly, nikdo necvičí. Na fakultě tělovýchovy a sportu jsem se seznámil s doktorem Ivanem Fojtíkem. Nabídl mi k nahlédnutí knížku *This is kendó* a odkázal na knihovnu. Poté jsem poznal Oldřicha Vaška, džudistu, který v televizi prezentoval judo, boj s nunchaku, zbroj pro kendo, meče apod. Žádné praktické ukázky s mečem však nepředvedl. Praktikování s mečem přišlo, když mě pan Fojtík v dubnu 1986 pozval na první prezentaci aikidó v podání Giorgia Veneriho z Itálie. Tehdy jsem uvažoval, že začnu s aikidó. Začátek června 1986 vše rozhodl.

Z ambasády mi volají, že přijela delegace, která bude prezentovat kendó. V zápětí mě pan Fojtík pozval na prezentaci v rámci FTVS. Ještě malá vsuvka: na ambasádě tehdy pracoval pan Tóru Giga, který se údajně věnoval kendó. To však byla neoficiální informace. Oficiální byla zcela opačná. Každopádně po ukázce jsem se za pomoci Oldy Vaška dostal do šatny za učitelé, které jsme s Oldou požádali o informace a dva šinaie. Tehdy jsem poznal i pana Gigu. Následovala druhá ukázka na FTVS s výkladem pro odbornou veřejnost. Na ambasádě, kam nás pan Giga poslal, mi Sonoda sensei, vedoucí delegace, věnoval první dva šinaie. Jeden pro mne a druhý pro Oldu Vaška.

Po ukázkách se s panem Giga setkal pan Vladimír Lorenc, významná osobnost na poli bojových umění, který stál u zrodu juda u nás a projednal možnost cvičení kendo na TJ Spoje. Po oficiální ukázce totiž obdržel pan Giga svolení k výuce prvních nadšenců a podporoval nás po celou dobu svého pobytu, až do srpna 1988. Díky jeho iniciativě jsme získali jak vybavení, tak navázali kontakty s Maďarskem a později s Polskem.

Panu Lorencovi se však nepodařilo vytvořit na TJ Spoje prostor ke cvičení, a tak jsem to byl nakonec já, kdo prostory zajistil. Částečně na TJ VŠZ Praha, kde se uskutečnil historicky první oficiální trénink kendó, vedený panem Tóru Giga. Bylo to 9. 10. 1986. Trval však pouze 10 min, jelikož si učitel přetrhl achilovku. Z tohoto důvodu jsme začali působit pouze na TJ Slavoj Suchdol, kde nám nabídli záštitu s podmínkou, že nesmíme dělat propagaci. Důvod byl jasný. Pan Giga pracoval jako bezpečnostní atache a byl příslušníkem kapitalistického státu. Problémů však bylo víc. Dalším byla skutečnost, že jsme byli pouze oddíl, což nebylo ideální pro komunikaci s Japonci z ambasády, ale zejména pro vstup do Evropské kendó federace. Čas však přinesl zlepšení ve všech oblastech.

Pan Giga nám kupříkladu představil učitele kendó z japonské školy, pana Uematsu. Měl sice pouze 1. dan, ale pro nás byl obrovským přínosem.

V červnu 1988 přijela druhá delegace ZNKR, proběhla veřejná ukázka a následně i zkoušky. Já a můj bratr jsme získali 1. dan, další žáci složili různá kyu. A právě s oním historicky prvním šinaiem jsem uspěl u zkoušek. Na památku jsem si na něj nechal podepsat všechny členy druhé delegace, kterou vedli pánové Yoshimitsu Takeyasu a Matsunaga sensei, dnes nejvyšší představitelé Kendó Renmei.

V roce 1989 jsme byli oficiálně přijati za členy Evropské Kendó Federace. Pak se odehrály kroky směřující k mé cestě do Japonska. Stále jsme se věnovali pouze kendó, přestože v roce 1989 proběhla ukázka a trénink *iaidó* v podání Michaela Putze 4. dan *iaidó* z Rakouska. Jediný, kdo měl tehdy kusé informace a zkušenosti s *iaidó*, byl Juraj Váňa z Bratislavy. Já osobně jsem se *iaidó* začal naplno věnovat až v Japonsku, kam jsem odjel v červnu 1990. Po třech týdnech, kdy jsem cvičil třikrát týdně *iaidó* a třikrát týdně kendó, mě učitel poslal na 1. kyú a po uplynutí nezbytné lhůty i na 1. dan *iaidó*. Zároveň jsem se začal věnovat jódó. Jel jsem do Japonska na rok s vidinou, že si udělám i zkoušky. Věci však dostaly jiný spád a k dalším zkouškám z jódó, které jsem cvičil spíš okrajově, již nedošlo. Takže jsem skončil u 1. kyú. Když jsem se vrátil domů, začal jsem *iaidó* prezentovat v rámci TJ Slavoj Suchdol. Zájemců začalo přibývat. Bohužel jsme na TJ Slavoj nezískali další prostory pro *iaidó*

a omezovali jsme tak i vlastní výcvik kendó. Proto jsem v roce 1992 přešel s *iaidó* pod Sokol Kampa, což byl základ pro založení oddílu *iaidó* Kenyukan Praha.

Posléze vyvstaly problémy ohledně zkoušek u nás. Prosazoval jsem, po vzoru Poláků, aby lidé skládali zkoušky výhradně na Mistrovství Evropy nebo na nějaké velké evropské soutěži - už kvůli tomu, že by si toho víc vážili.

Po založení Kenyukanu jsem zkusil rozběhnout dětský oddíl. Jenže jsem v té době pracoval u policie a nenašel se nikdo, kdo by za mě dětský oddíl vedl v době mé nepřítomnosti. Zůstal jsem tedy jen u oddílu *iaidó* a částečně i jódó. Jódó jsme prezentovali s jedním z mých žáků na Slavnostech bojových umění, které jsem inicioval a za pomoci lidí od aikidó Kenkyukai Praha a dalších nadšenců realizoval. Slavnosti proběhly celkem čtyřikrát. Tam jsem odprezentoval některé kata z jódó, ale byla to spíš jen informace, že toto bojové umění existuje...

V roce 1995 nebo 1996 se objevila iniciativa ohledně *iaidó* a jódó v Jablonci. Iniciátorem byl Ondra Musil, trenér karate a aikido, pozdější zakladatel sdružení Shikon. Jejich učitel Yoseikan aikidó Steve Rowe jim představil též *iaidó*. Steve byl žákem Victora Cooka a zprostředkoval jeho pozvání do Jablonce. S Viktorem Cookem jsem se setkal v roce 1993 na Mistrovství Evropy *iaidó*, kde jsem skončil na třetím místě a složil zkoušku na 3. dan. Victor tam soutěžil v kategorii 6. danů. Následně jsme se potkávali na seminářích v Jablonci.

Tato situace vyústila v konflikty ohledně zkoušek, jelikož mnozí, ač praktikovali *iaidó* s Viktorem, nebyli členy naší kendó organizace. Našli se i tací, kteří chtěli založit svou organizaci *iaidó* v čele s panem Ligdou (karatista). Ukázalo se ale, že by to bylo spíš na škodu a situace se uklidnila. Nicméně nastalo jakési rozdělení: určitá skupina se přimkla ke Cook - senseiovi (později členové Shinbukanu) a my jsme šli cestou, která byla určená federací - takže přímo přes Japonsko, přes ty, kteří sem jezdili učit. Postupem času se někteří moji žáci, kteří pod mým vedením došli nejdál, vydali vlastní cestou. Jako učitel jsem do jejich pojetí přestal zapadat. Ale takový je již život, dost možná i úděl učitelů. Důležitější je, že pokračují v tom, co si ode mě mohli odnést a dál to rozvíjejí dle svých představ. Princip *iaidó* není o tom, že se lidé budou dohadovat, který učitel je lepší, princip *iaidó* je o zdokonalení. V určitém směru je to správné, následovat svého učitele, na druhou stranu, když posloucháte jen jednoho člověka, tak vám říká jen jednu pravdu – tu svou.”

Přínos Vladimíra Hotovce pro rozšíření japonského šermu u nás je nesporný. Disciplíny, kterým se věnuje, nechtěl propagovat populárním způsobem, ačkoli by tím přilákal nové zájemce, ale dbal především o zachování jejich nejvyšší možné úrovně.

Jeho cílem bylo a stále je ukázat krásu těchto umění i s jejich stinnými stránkami, se kterými se cvičící musí vypořádat, pokud se chce disciplíně skutečně věnovat. Jedině tak objeví jejich zpočátku netušenou hloubku. Více se čtenář dozví v následujícím rozhovoru.

Mám pocit, že kendisté vnímají kendó částečně jako sport. Zažil jste někoho, kdo tak vnímá i *iaidó*? Myslíte si, že se tím z bojových umění vytrácejí japonské tradice?

„Myslím si, že velká většina lidí vnímá kendó i *iaidó* jako sport. Tímto směrem se dle mého názoru posouvá myšlení ve světě obecně. Tradiční věci Japonci mnohdy ani nesdělují. Proto jde gró informací přes Zen Nihon Kendó Renmei, formou Muso Shinden a Seitei Iai. Dostat se však k tradičním školám je mnohem těžší, protože ony ani nemají hlubší zájem se prezentovat. Kdyby někdo chtěl jít příliš tradiční cestou, bylo by to pro něho poměrně náročné. Většina těchto škol působí pouze na japonském území. To je rozdíl pojetí mého a pojetí Victora Cooka. On přišel s názorem, že první dan je jen motivační. Já myslím, že první dan je jednou mistrovský stupeň a měl by tudíž odrážet určitou úroveň jeho držitele. Člověk by si měl uvědomit, že se nejen něco naučil, ale i něco předává, prezentuje. Měl by nějak mluvit, vystupovat atd. Já jsem se k prvnímu danu dostal někdy v roce 1987, takže mi bylo 34 let. To je něco jiného, než když ho získáte v osmnácti. Trend Victora Cooka, aby se rychleji skládaly zkoušky, má jistě svá konkrétní opodstatnění a není jeho osobním nápadem. Ale to nebyla moje linie, ani ta tradiční. Ta nepřináší takové zhmotnění a je pro nás Evropany hodně náročná - člověk by musel akceptovat mnoho japonských principů fungování a tím pádem by ji tolik lidí necvičilo. Přístup těch tradičně uvažujících učitelů je velice striktní až tvrdý a odlišný. Projevuje se třeba tím, že moc nevysvětlují. Tradiční pojetí ve své podstatě odráží tradiční myšlení a zvyky Japonců jako takové. Např. když jsem chtěl, aby mi učitel vysvětlil nějakou techniku, řekl: „Vy gaijini (cizinci) byste chtěli všechno hned. Jen byste lízali smetanu. Cvičte, dívejte se a časem pochopíte.“ Jeho reakci jsem tehdy nerozuměl a byl jsem z toho rozčarovaný. Jel jsem tam na rok, půjčil jsem si na cestu, doma tři děti a on mi nic nevysvětlí? Po čase fungování tady u nás jsem pochopil, jaká byla v jeho slovech hluboká pravda.

Hlavní důvod méj cesty do Japonska v roce 2012 byl zcela jiný, než všechny předchozí. Jel jsem předat pohár zástupcům Fukushimašské kendo federace, na jehož pořizení se složili

členové oddílu Kenyukan Praha a jeho příznivci. Byl to náš projev morální podpory a solidarity těm, kteří byli postiženi tsunami. Inicioval jsem tak a realizoval totéž, co udělal můj první učitel, pan Tóru Giga před svým odjezdem z ČSSR v roce 1988. Koupil pohár, určený vítězi našeho turnaje. Od roku 1988 se tak utkávají, ale zejména setkávají příznivci kendó, čímž vytvářejí nová přátelství i posilují svého bojového ducha. Já a moji žáci jsme tak chtěli poslat vzkaz, že na svůj úděl nejsou ve Fukušimě sami, že na ně příznivci kendo myslí a posílají jim energii. Následně jsem z úst učitelů, kterým jsem předával pohár, ale i na dalších místech slyšel slova uznání. „Pochopil jste princip budó. Tohle je pravé bušidó. Pochopil jste, co vám váš učitel chtěl předat.”

Může Evropan pochopit japonské hodnoty?

„Já si po těch letech říkám, že to není možné a že je i naprosto zbytečné se o to snažit. To však neznamená, že si z dané kultury nemůžu něco vzít, inspirovat se, snažit se ji pochopit. Dokáže-li Japonec vzít si něco z té naší, proč ne my z jejich. To je základní princip jejich fungování. Japonci si dokážou z každé kultury něco vzít a následně upravit a zdokonalit dle vlastních představ. Například když budovali dráhu, tak se inspirovali u holandských drah a to až do té míry, že postavili do poslední cihly věrnou kopii budovy Amsterodamského nádraží - Tokio Station. Můžeme se tudíž snažit obohatit naši kulturu a myšlení kulturou a zvyky Japonců. Je však třeba mít na paměti, že je mnoho věcí nedsdílitelných a pro nás těžko nebo vůbec pochopitelných. Může se tudíž snadno stát, že čím hlouběji se noříte do kultury japonské a jejich zvyků, tím více se jaksí odcizujete kultuře vlastní a našim zvykům. Pak se můžete ocítat v jisté „izolaci“ a očekávání toho, čím vás oslovila kultura, zvyky a způsoby mezilidské komunikace kultury jiné.

Osobně bych své seznamování se s japonskou kulturou přirovnal k loupání cibule. Jde o to, kolik slupek je člověk schopen odloupnout. A navíc vás při tom pálí oči.”

Držet se tradic v současném světě je podle Vás obtížné. Myslíte si tedy, že zachovat tradiční přístup v evropském Muso Šinden rjú ve výsledku nebude možné?

„Je to možné. Řada cizinců, a já se mezi ně řadím také, hledá a snaží se zachovávat tradiční přístup a principy. Někdy jsme tradičnější než mnozí Japonci. Tyto tradice se však váží k určité oblasti japonské kultury – k praktikování s mečem. Samozřejmě nejsem s to pochopit hloubku jejich kultury jako takové. Nesnažím se být Japoncem, vím, že toho nejsem schopen, protože bych pak nemohl žít tady. Jsem schopen chápat určitý princip nebo penzum

informací vážících se k tradicím, ale nepřeberu tu kulturu celou, protože bych se zbláznil, to nejde.

Muso Šinden rjú (korjú - stará škola či linie) je forma, které budou lidé, ať je to Ishido sensei nebo další učitelé, stále něco dávat. Je to vyšší level, kde už hraje roli něco vnitřního. Ukazujete, kým opravdu jste, ukazujete svoji vnitřní energii i mentální nastavení. Do jisté míry se odhalujete a dáváte druhým, těm, kteří vědí, na co se dívat, příležitost nahlédnout do vašeho nitra. V seitei iai musí všichni praktikovat stejnou vnější formu. Přesto by i zde měli začít pronikat k hlubším, vnitřním prožitkům, které by se pak měly promítnout i do vnější formy. V korjú se již upouští od otrocké a strojové formy a do popředí má vystupovat vnitřní prožitek – prezentace vaší osobnosti. Např. na semináři *iaidó* nám učitel (osmý dan) jako první vysvětloval, jak má být člověk upravený. To proto, že se získáním mistrovského stupně se stává příkladem pro své okolí. Musí tudíž i nějak vypadat, nejen mávat mečem.

Kdysi jsem požádal japonského učitele o jeho vyjádření k našemu tréninku kendó. Mimo jiné řekl: „Myslete na to, abyste vždy byli správně oblečeni, jelikož samuraj byl gentleman a měl tudíž nějak působit. Třeba hakama musí být správně oblečená. To vám vytváří vzpřímenější postavu a dává člověku formu, z níž vyzařuje nejen vznešenost, ale i určitá rozhodnost. Vaše kamae není jen postoj s mečem. Je to rozhodnutí něco přijmout, postavit se něčemu čelem. Kamae je vyjádření vašeho postoje k životu.“ Třetí doporučení znělo: „V okamžiku, kdy překročíte práh dojo, musíte myslet na vítězství. Musíte na něj myslet, i když necvičíte. Každou vteřinu musíte využít k tomu, abyste něco získali.“

Principy a tradice MSR může zachovat jedinec, který bude mít možnost je někde nasát. Nenaučí ho to Cook-sensei, protože mu řekne evropský pohled. Je třeba získat ten japonský pohled. Ale ne jen tak, že člověk přijde na seminář. Musíte jít za svým učitelem do Japonska. Musíte něco obětovat. Skutečně obětovat. Tam pak můžete poznat metody výcviku, které jsou pro nás, např. Evropany, dost náročné a těžko pochopitelné. Můžete třeba půl hodiny stát v kamae proti sobě, cvičit jen první čtyři kata seitei iai bez meče a co nejpomaleji. S takovými metodami jsem se tady nesešel. To jsou tradice. Mnoho lidí vůbec neví, co to tradice jsou, kde jsou. Je to způsob chování, ne konkrétní podoba formy. Na to, aby člověk pochopil tu tradici, musí vidět učitele, ale ne jednoho. Každý učitel bude totiž klást důraz na něco jiného. Po střípkách skládáte z těchto zkušeností mozaiku. Když někdo bude mluvit o tradicích, je to pouhý střípek z onoho obrovského vesmíru informací, který on sám pochopil

a které ještě existují. Je otázka, zda skončíte v určité fázi poznání nebo budete pokračovat. Musíte mít hara, stát pevně na nohou.

Můj učitel (zkušební komisař) říká, že u zkoušek sleduje adepty na osmý dan od okamžiku, kdy vstupují do dojo. To už je součást zkoušky. Tradice jsou velice obsáhlou oblastí! Každá škola zachovávala z pohledu formy určitou tradici, protože v té škole kdysi někdo dělal věci určitým způsobem. A jiné rody to dělaly jinak. Tyto rozdíly pak scelila a překlenula ZNKR když vytvořila seitei iai. Umožnila tak, aby tato kultura oslovila co nejvíce lidí. Proč - na to by si měl časem dát odpověď každý sám. Po druhé světové válce, když americká armáda Japoncům zakázala výuku bojových umění - ale i čajový obřad, protože rozvíjel stejné principy, spojoval lidi - tak fungovala tajně. Když se země začala vzpamatovávat, panovala zoufalá situace bez surovin, a přesto bylo některým jasné, že země není ztracená, neboť má stále lidi a bojová umění - duch národa. Lidé věděli, že se musí semknout, aby dokázali víc. Proto byla bojová umění zařazena do systému školství. Svět se bohužel zabývá spíš vnější stránkou. Vlivem globalizace se japonská společnost posouvá víc ke sportu a tradiční principy začínají vyprchávat, protože obsahují pro dnešní generaci i nepříjemné aspekty.”

Nemá *iaidó* oproti *kendó* příliš malou propagaci?

„Pokud mluvíme o Japonsku, tak je to tím, že *kendó* bylo zařazeno do systému školství spolu s judo a bylo prakticky povinné. *Iaidó* je spíš vnitřní nadstavba - když tou cestou člověk chce jít, tak si ho to najde. Ale *kendó* nebo judo dělat zkrátka musel. Je tu však celá řada důvodů, proč *kendó* mělo prioritu.

V roce 2009 jsem se setkal na turnaji *kendó* vysokoškoláků s významným učitelem (9. dan). Jel jsem mu tehdy předat svoji knihu. Když jsem viděl, co účastníci turnaje předvádějí, byl jsem z toho docela rozčarovaný. Byl to sice začátek turnaje, takže se ještě neprotřásly sítem ty nižší stupně, ale i tak to byl téměř šok. Když jsem se pak bavil s jejich učitelem, ptal jsem se ho, jak to vidí s vývojem *kendó*. Říkal: ‘Myslíte to, co jste viděl v hale? To ale není *kendó*, to jsou jen pohyby.’ Uvědomil jsem si, jak na něho takovéto pojetí a přístup mladé generace musí působit. Bylo mu tehdy 84 let a tak mi bylo jasné, jak tvrdým a tradicemi prodchnutým výcvikem musel sám projít. Nyní však musí přijmout, že se vývoj posouvá někam zcela jinam. K ryzímu sportu. A bohužel nejen to. Dochází k úpadku ve vnímání tradic.

Sám jsem na vlastní kůži párkrát poznal, co to je tradiční pojetí keiko, když vyčerpáním téměř omdléváte. To totiž koresponduje s tradičním pojetím, kde se říká, že v *kendó* je třeba

nejdřív vyčerpat všechny fyzické síly, aby začaly pracovat ty psychické. Toto pojetí aplikovat na naše poměry, jít tradiční cestou, tak v dojo budete sami.

Iaidó se sice od takového fyzicky náročného pojetí liší, ale i zde k němu můžete přistupovat více či méně tradicionalisticky.“

Takže to jak u nás tak v Japonsku není o propagaci.

„Lidi zajímají věci, které jim přinášejí potěšení, radost, nikoliv odříkání. Proto raději hrají golf, baseball nebo fotbal, protože je to zábava. Oni mají drilu i pravidel dost už v práci a ještě aby je potom někdo u zábavy driloval.

Tady u nás jsem za celá léta snahy o propagaci nedocílil žádného velkého boomu. Největší boom vždy nastal poté, když promítali filmy jako Poslední samuraj, Kill Bill apod. Mnoho lidí přišlo a až na pár výjimek zase velice rychle odešlo. Vše je tudíž o tom, že si každá disciplína své zájemce najde jaksi sama. Můžu je lákat horem dolem, ale nabídnu jim odříkání a práci se sebou samým - to nikdo nechce. Chtějí přijímat informace, poznání à la pilulka - dnes mi řekni něco a příště zas něco jiného. Ale když neumí nukicuke a vezme si ostrý meč, přestože mu vysvětluji, že je to předčasné, tak je dost pravděpodobné, že se dříve či později zraní. Japonský způsob netkví v náborových plakátech či akcích. Osvěta je snad jedinou cestou. Žák by si měl svoji aktivitu najít do jisté míry sám. Tehdy je větší pravděpodobnost, že vydrží praktikovat. To jsou důvody, proč tam nepříjde masa lidí. Při tréninku *iaidó* tam pak hodinu klečí, někdo mu sice něco ukáže nebo ho poopraví... Jenže on nechápe, k čemu mu to bude, tak radši půjde na MMA, thai-box nebo střílet. Tam vidí efektivní přínos. Zkrátka, každý hledáme vnitřní naplnění i zpětnou vazbu. Lidí, kteří se věnují *iaidó*, *kendó*, je mnohem méně než v karate či aikido, protože jim v nich zcela chybí praktičnost.

Schopnost využít tyto systémy pro sebeobranu. Jenže ono je to s tou sebeobranou poněkud složitější. Hospodský rváč jedná bez pravidel. Nejedná jako v dojo. Život je jiný. To jsme se však již poněkud vzdálili od propagace.“

Myslíte si, že Váš pohled a způsob výuky byl pro některé zájemce těžko pochopitelný?

„Dovolím si citovat názor z knihy tuším Steve Jobse, který mě zaujal a připomněl i moje pojetí. Uvádí: „Můj největší omyl byl, že jsem se snažil nabízet lidem kaviár, zatímco jim stačily křupky a salám.“ Je to o rozdílném způsobu nahlížení na život. U mě to byl také omyl.

Chtěl jsem předávat to, co jsem se sám naučil. Bohužel, od určité doby jsem tahal převážně zabrzděný vagón. Někteří jedinci pak mají pocit, že se nad ně povyšuji, bráním jim v jejich rozvoji a беру jim jejich pravdu – názor. Oni se ani nechtějí, nebo v danou chvíli nedokážou posunout dál, tam, kam jim naznačuji, že by mohli jít. Každý učitel by měl tudíž pochopit, co může říct a co už ne. Proto je role učitele v bojových uměních tak těžká. Víte, co všechno je možné lidem říci, předat a nakonec stejně rozumí jeden z mnoha. Když mu pomůžete dostat se na určitou úroveň, tak najednou potřebuje mít svůj píseček. Svého učitele u nás vesměs hodí přes palubu a všude šíří, jak se tam, kde je, dostal zcela sám. Potřebuje se vyčlenit a udělá úplný opak, než co říkají tradice o respektu k učitelům.”

Být učitelem *iaidó* u nás a právě v této době, kdy zájem o bojová umění spíše klesá, jistě není jednoduché. Člověku zbývá jen naděje, že si těch pár vybraných jedinců tuto specifickou činnost - či spíše způsob života a myšlení - samo najde a bude se jí věnovat dlouhodobě. Jako *iaidóka* spadající pod Českou federaci kendó však mohu potvrdit, že se řady zájemců rozrůstají a lidí, kteří ocení snažení senseie Hotovce přibývá. Vždyť nebýt jeho, nikdo z nás by dnes možná po večerech žádný šinai ani bokken v rukou netřímali.

15.3 Jiří Leligdon

Pan Jiří Leligdon je mistrem oddílu Budó Plzeň, ve kterém jsem se mohla s *iaidó* seznámit a několik let až dodnes se v něm zdokonalovat. Byl mi nejen učitelem po technické stránce, ale zejména oporou po stránce lidské a proto má jeho příspěvek důležité místo v mé práci.

Čím je pro Vás *iaidó*, co Vás k němu přivedlo, co od něj čekáte? Co jste od něj získal?

„Bojové umění a má cesta k němu – začalo to zájmem poznat něco nového z oblasti, která byla dost neznámá a vždy mě lákala. Důvodem pro cvičení *iai* byl zájem o bojová umění. Začal jsem se věnovat sebeobraně a po určité době jsem získal 3. trenérskou třídu a pokračoval v zdokonalování. Po nějakém čase se ale začal formovat oddíl, který se věnoval trénování karate a tomu jsem se začal intenzivně věnovat.

Následovaly soutěže, růst v oblasti trenérské činnosti, 2. třída a nakonec studium trenérské školy na FTVS UK Praha (trenér 1. třídy). K tomu se pochopitelně přidala činnost v oblasti rozhodování. Hledal jsem další formu cvičení, která by mne více uspokojovala. Na FTVS také studoval kamarád z Prahy Lubomír Ligda (první student senseie Cooka), jenž nabídl ukázkou *iaida* a *jódó* v našem oddíle.

A bylo – nyní již *iaidó* považuji za nedílnou součásti mého života.

Cílem je pak praktikování *iai* co nejdéle (dokud to dovolí zdraví) a zároveň co nejhlubší a nejširší „poznání“ *iai*. Za největší přínos a zisk pro mne považuji zdokonalování charakteru, které se pak následně promítá i do běžného života, přátelství a setkávání se s lidmi společného zájmu. Domnívám se, že v dnešní době je *budó* hlavně o setkávání lidí. Překonávání překážek, disciplínu, morálku a trpělivost pak chápu jako prostředky k potlačování vlastního ega a celkovému formování osobnosti. Dle mého soudu přispívá i k lepší vitalitě.“

Jaký by měl být dobrý (ideální) *iaidóka*?

„Především člověk, který by v ideálním případě věnoval veškerý čas studiu *iaidó* a dalších souvisejících věcí.“

Co si myslíte o přínosu Japonska pro Evropu nebo ČR prostřednictvím *iaidó*?

„Nejen *iaidó*, ale i ostatní činnosti týkající se tradic nějaké země (např. povědomí o čajovém obřadu, kultuře, historii té které země, etc.) nám přináší hlubší vnímání a chápání mnohdy zcela odlišného přístupu k životu, než na který jsme zvyklí. Je jisté, že Japonsko poznáváme i prostřednictvím *iaidó*.

A nakonec jsme stejně jako výchovou formováni i takovými věcmi jako je dodržování etikety daného *budó*...”

Jaký máte vztah ke svým žákům?

„Vztah jako takový – těžké definovat. Snad rádce, starší bratr nebo kamarád. Je to určitý (nepsaný) druh závazku vůči svému učiteli i ostatním, kteří předávali a předávají své znalosti a zkušenosti i mně. Já doufám, že ke stejnému názoru dospěje většina ‚mých žáků‘.

Staré japonské přísloví praví: rodiče ti dali život, tvůj učitel ti dává duši.“

16 Rozhovory s žáky

Tyto rozhovory jsem se rozhodla do své práce zařadit jako doklad přínosu bojových umění v životě mladých lidí. Vybrala jsem žáky plzeňského oddílu, neboť jsou mými dlouholetými přáteli a jsem u těchto osob přesvědčená o jejich zaujetí danou disciplínou. Tyto a další rozhovory podobného rázu se mohou objevit např. na webových stránkách oddílů, aby případní zájemci měli informace osobnějšího rázu, než jen technického. Tyto názory mohou fungovat také jako zpětná vazba pro mistry. V této činnosti tedy plánuji pokračovat.

16.1 Jan Miller, 1. dan *iaidó*, Budó Plzeň

Čím je pro tebe *iaidó*? Jaký máš k němu vztah?

To je těžká a filozofická otázka. V první řadě je to pro mě fyzické vyžití. Působí skvěle i na duševní vyrovnanost. Uspokojuje mě zabývat se bojovým uměním, které jsem vždy obdivoval. A taky mám rád tohle (ukazuje na náš oddíl povídající si po tréninku). Lidé, kteří se pohybují kolem *iaida*, jsou jistě z velké části důvod, proč mě to pořád baví.

Takže kolektiv?

Určitě.

Co tě k *iai* přivedlo?

Astma. Předtím jsem hrál volejbal. To astma se mi hodně zhoršilo, že jsem začal omdlávat při zápase. Tak jsem musel skončit a měl jsem hodně volného času. Míval jsem tréninky 2,5 hodiny 3krát týdně a najednou jsem neměl nic. Pak jsem se začal zajímat přes anime o japonskou kulturu. To mě dovedlo k bojovým uměním. A taky jsem se nechtěl flákat.

Jaká jsi měl zpočátku očekávání, když jsi začal chodit na tréninky *iai* (nebo i předtím)?

Chtěl jsem se naučit to, co jsem taky viděl v Praze na ukázce bojových umění. Líbilo se mi to a to jsem očekával. Ještě jsem o tom nic nevěděl, to přišlo až potom. Takže co jsem úplně zpočátku očekával, bylo, že se naučím to bojové umění a naučím se ovládat meč.

Takže fyzická stránka?

Vyloženě ano, nic jiného jsem od toho neočekával.

Naplnila se tvá očekávání? Něco nového tě potěšilo, překvapilo nebo zklamalo?

Očekávání to naplnilo tak napůl. Zklamalo mě to z praktické stránky. Když jsem tam šel, čekal jsem, že budu schopný šermu jako iaijutsu, takže na kontakt. S tím tam jde podle mě většina lidí, když neví, o co jde. Říkal jsem si, že budu schopný reagovat na situaci, kdy bych se musel bránit útoku. Poznat prvky, jaké jsou v evropském šermu - vykrývání apod. To mi, myslím, *iaidó* nedalo. Teď jsem připravený na útoky, které jsou podle scénáře. Kdyby ten útok proběhl jiným způsobem, tak člověk zkusí něco využít a buď to vyjde, nebo ne. Fyzická stránka cvičení mě těší - posílil jsem třeba ruce. Ale naplnilo mě to hlavně z jiné stránky – té duchovní. Nečekal jsem, že za tím je tolik. Že čím víc budu cvičit, tím víc toho uvidím.

Co tě na iai baví, přitahuje?

Už jsem o tom mluvil. Je to jak vyžití po fyzické stránce, po té duchovní, že je pořád co zlepšovat a za čím jít. Je to zkrátka ta dlouhá cesta před tebou. Taky jsem zvědavý, co se ještě dozvím, kam to ještě půjde a co nového objevím. Hrozně rád jezdím na semináře. Jde i o atmosféru a o lidi, kteří jsou podobní jako já, mají společný zájem. Vždycky z nich odjíždím nadšený a plný nové síly, která sice postupně opadá, ale to je asi normální.

Rádi cvičíme v přírodě, chodíme po tréninku na pivo nebo někam ven, mám nové kamarády. Je toho spousta, co mě na tom baví.

Myslíš si, že ti iai někdy v životě pomohlo? (Jak?)

Např. v tom, že mám pohyb. Pokud jde o duchovní stránku, tak to určitě tvoří víc jak polovinu toho bojového umění jako takového. To jsou ty zásady bushidó. Přijde mi, že svět vnímám trošku jinak, víc se snažím pomáhat lidem okolo, být čestnější. Myslím, že takový jsem předtím nebýval. Hodně mi to dalo. Hodně mi pomohly taikai (závody). V tom směru, že v prváku jsem nebyl schopný přednášet před třídou. A ve třetáku, když už jsem prošel těmi taikai, kdy se na mě dívá hodně lidí, jak se o něco snažím, tak už jsem to zvládal s klidem. V tom mi to pomohlo, osmělit se před lidmi a ukázat, co umím.

Během doby co cvičíš iai, všiml sis nějaké odlišnosti u lidí, kteří dělají bojová umění od těch, co je nedělají?

Minimálně v tom, že mají koníčka. A ti, kdo žádného nemají, jsou skoro až apatičtí. Ale pokud dělají bojová umění vážně a prožívají je, mají podle mně i lepší náladu a větší porozumění pro lidi.

16.2 Tomáš Suk, 1. dan *iaidó*, Budó Plzeň

Čím je pro tebe iai, jaký máš k němu vztah?

Iai? No je to pro mě čas, na který se těším po dlouhém dni a který mě nutí přemýšlet a volit si, jaký budu člověk. Postupně se propojilo s mým životem a nenápadně v něm zakořenilo, jako drobné semínko, které vyrostlo v statný strom. Je to důležitý prvek v mém životě a v jisté formě i závazek.

Co tě k němu přivedlo?

Zkoušel jsem mnoho sportů a jiných pohybových aktivit (florbal, běhání, posilování), ale u všeho mi něco chybělo. Vždy mně přišli trenéři příliš jednostranně zaměření. A vlastně málo otevření nováčkům. Jednou jsem se s kamarádem bavil o Japonsku (zajímal jsem se o anime a japonskou historii) a přišla řeč na to, že i v Plzni se cvičí nějaké bojové umění s japonským mečem. Našel jsem Aikido, které v rámci tréninku (jednou za dva týdny) mělo i „jejich“ verzi Iai. Bavilo mě to, ale bylo to málo. Když jsem už už chtěl přestat, poznal jsem druhého přítele a začal navštěvovat nové dojo, které je zaměřené hlavně na iai. Sensei byl velmi vlídný a nemohl jsem se dočkat nové techniky, kterou jsem se učil a tak to jde dále...

Co tě na něm baví?

Asi ta hloubka... Člověk se nejprve naučí formu pohybu, když si ji osvojí, pak začne přemýšlet a pilovat detaily, poté se zahlubá v časování, gradaci, seme, bojovnosti. Pak začne, často i nevědomě, jisté aspekty přenášet do svého života. Po jisté době začne zas řešit techniku a znovu nachází jemné prvky třeba v úchopu, v úkloně, v myšlence... Je to opravdu na dlouho, někdo říká na celý život. Já tvrdím, že jeden život nestačí.

Myslíš, že bude nadále zájem o něj a ostatní bojová umění?

Těžko říct, poslední dobou, a tou dobou myslím i své začátky, se objevují hlavně lidé, kteří mají rádi anime a manga. Tihle studenti si velmi často slibují něco jiného, než co iai je. Ale to tak bylo vždy. Lidé odcházejí a přicházejí, nosí své příběhy a svůj pohled na iai. Jde hlavně o přístup senseie, o jeho lidskost, charakter a o to, jak si sedne žák a mistr. *Iaidó* není pro každého, ale vždy tu bude pár „bláznů“, kteří si svou cestu užijí.

Pomohlo ti nějak v životě?

Celkově si myslím, že iai můj život ovlivnilo ve všech ohledech. Velký přínos nese ve zkouškách a taikai, kdy člověk bojuje sám se sebou a se svým stresem. Získává tak jistou dávku sebevědomí, která je dnes velmi důležitá. Zároveň se buduje pokora a úcta vůči sensei, Senpai i cestě jako takové. Aplikovatelnost je samozřejmě nízká, když člověk půjde po ulici s mečem a někdo ho přepadne. Ale další prvek je seme a zanshin. Oba umožňují člověku lépe řešit krizové situace.

Co jsi od iai získal a co si od něj dál slibuješ?

Že mě bude naplňovat radostí a umožní mi růst. Možná, že jednou budu moci i já pomoci lidem, aby našli svoji cestu. Chtěl bych iai jednou předat dál, když bude zájem.

12 Závěr

V diplomové práci jsem vysvětlila různé aspekty bojového umění *iaidó* vycházející za prvé z historické praxe, za druhé z novodobého cíle stanoveného významnými mistry po japonské krizi následující druhou světovou válku a za třetí z vlastního postoje samotné praktikující osoby.

Přiblížila jsem čtenáři vývoj dějinných událostí vedoucích ke vzniku skupin profesionálních válečníků, které dnes označujeme jako samuraje, utvářejících spolu s technickou stránkou také filozofii *iaidžucu* (předchůdce *iaidó*). Ukázala jsem propastný posun v pojetí bojových umění dříve a dnes, tedy rozdíl mezi bojem praktikovaným profesionálními válečníky a „bojem“, který může bez jakékoli újmy na zdraví svobodně provádět kdokoli z nás a který paradoxně svůj násilný charakter popírá. Studium a srovnáváním dostupných materiálů jsem dospěla k názoru, že přes výrazné rozdíly vede od prvního k druhému cesta postupné evoluce. V této souvislosti jsem ukázala *iaidó* a moderní japonská bojová umění obecně jako tradici podléhající přísným pravidlům a zároveň jako zájmovou činnost definovanou lidmi a dobou.

Jednotlivé kapitoly jsou obvykle chronologickým průřezem dějin dané problematiky. Pojednala jsem o školách šermu a jejich základním kameni - vztahu žáka a učitele. Zaměřila jsem se také na problematiku etického kodexu *bušidó*, který v různých podobách provázel samuraje od jejich vzniku. Shrnula jsem informace o japonském meči, konkrétně o jeho různých podobách a způsobech použití a také o významu, který hrál v japonské společnosti v průběhu staletí. Uvedla jsem filozofické a náboženské koncepce mající vliv na myšlení samurajské vrstvy, dále jsem se zmínila o použití zbraní v historii Japonska, formě *kata* a bojových systémech.

Rozlišila jsem úpolové aktivity na více či méně tradiční bojové disciplíny a bojové sporty, jejichž cíle jsou přes vnější podobnost naprosto odlišné. Došla jsem k názoru, že toto vymezení zdaleka není tak jednoznačné, jak se zdá (některé disciplíny jsou na pomezí) a v zásadě je nakonec na zvážení člověka samotného, kam danou aktivitu zařadí. Závisí na tom fakt, zda k ní člověk přistupuje spíše technicky, sportovně, jako k prostředku uchování tradic, jako k prostředku zušlechtnění duše, jako ke způsobu zábavy nebo úplně jinak. Z toho vyplývá, že vymezení, která předkládá odborná literatura, jsou spíše jednostranná, protože tuto variabilitu výkladů neumožňují. Tato oblast by tak mohla být předmětem dalšího studia. V části o vývoji, současné problematice samotného *iaidó* a jeho cílech jsem rozvinula téma

přínosu bojových umění pro člověka i pro společnost. Věnovala jsem se vztahu lidské psychiky a bojových umění, jejichž součástí je i přijetí mnohých zvyklostí historického (částečně i soudobého) Japonska. Toto téma dosud nebylo v západním prostoru příliš probádáno a bylo by zajímavé jej zkoumat ještě detailněji. Nejlépe by bylo jej propojit s výzkumem přímo „v terénu“ čili v jednotlivých oddílech. Již samotná etiketa různých *dojo* (oddílů) po celém světě by rozhodně stála za porovnání.

Formou vlastního hledání jsem mapovala cestu bojového umění *iaidó* na naše území do kultury tak odlišné od té, ze které vzešlo, jeho vliv a důsledky této skutečnosti. Pokud jej srovnáme se sportovním *džúdó*, které se u nás šířilo již ve 30. letech (pod názvem *džúdžucu*)²⁸³ a bylo ve velké míře přizpůsobeno českému prostředí, *iaidó* se nikdy nepraktikovalo v takové míře a přišlo později. Nelze se proto divit, že je stále výrazně menšinovou záležitostí. V ČR je dle České Federace Kendó 12 oddílů, které se věnují *iaidó*.

Téma jsem zpracovala metodou shromáždění písemných zdrojů, jejich analýzy a komparace jak vzájemné, tak s vlastními zkušenostmi. Studium problematiky z uvedených zdrojů a porovnáním publikovaných názorů jsem se snažila proniknout do vzorců japonského myšlení určujících způsob tréninku v Japonsku i v ČR. O vývoji *iaidó* v českých zemích neexistuje žádná odborná literatura, a proto jsem veškeré informace a zajímavé postřehy ohledně vývoje a praktikování *iaidó* u nás musela získat osobně od nejpovolanějších osobností věnujících se této disciplíně. Za tímto účelem jsem navázala nové kontakty a využila osobní komunikace s významnými praktikujícími mistry *iaidó* a jejich žáky, kteří mi byli ochotní poskytnout rozhovory, jež jsou součástí této práce. Využila jsem i své osobní zkušenosti s danou disciplínou, jíž se věnuji pátým rokem.

Téma, jak jsem jej zpracovala, přinese hlubší znalost teoretických základů *iaidó* mezi zájemci a žáky bojových umění. Doufám, že k tomu přispěje i publikování částí této práce v časopise Česko-japonské společnosti Kokoro.

Domnívám se, že jsem tímto naplnila cíle uvedené v úvodu této práce.

²⁸³ Úplně první pokusy s výcvikem Jiu-Jitsu se v Československu datují v letech 1907 až 1910, pod vedením prof. Dr. Františka Smotlachy

14 Seznam použité literatury

- ADŽAJA, Svámí. *Psychoterapie Východu a Západu : sjednocující paradigma*. Praha : Chvojko nakladatelství, 2000. ISBN 80-86183-18-1.
- BENEDICTOVÁ, Ruth. *Chryzantéma a meč*. 1.vyd. Praha : Malvern, ISBN 2013978-80-86702-45-2.
- BENETT, Alexander. *Budo: The Martial Ways of Japan*. 1.vyd. Japonsko : Nippon Bodokan Foundation, 2009.
- BOHÁČKOVÁ, Libuše; WINKELHOFEROVÁ, Vlasta. *Vějíř a meč: Kapitoly z dějin japonské kultury*. 1.vyd. Praha : Panorama, 1987. Bez ISBN.
- CHVÁLA, Daniel. Umění přijímat. *Kokoro*. Česko-japonská společnost, 2014, (35), 17-23. ISSN 1213-7510.
- CLEARY, Thomas. *The Japanese Art of War.: understanding the culture of strategy*. 1.vyd. Boston : Shambhala Publications, 1992. ISBN 0-87773-653-7.
- CONLAN, Thomas D. *Zbraně a bojové techniky samurajů: 1200-1877 n. l.* Praha : Naše vojsko, 2015. ISBN 978-80-206-1509-1.
- CRUDELLI, Chris. *Cesta bojovníka: Bojová umění a bojové techniky z celého světa*. 1.vyd. Praha : Mladá fronta, 2011. ISBN 978-80-204-2248-4.
- DEŠIMARU, Taisen. *Zen a bojová umění*. 1.vyd. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-792-2.
- DRAEGER, Donn F., SMITH, Robert W. *Asijská bojová umění*. 1.vyd. Bratislava : CAD Press, 1995. ISBN 80-85349-40-X.
- DRAEGER, Donn F., WARNER, Gordon. *Japonský šerm: Technika a cvičení*. 1.vyd. Praha : Miroslav Sobotka, 2007. ISBN 978-80-86977-14-0.
- EARHART, Byron, *Náboženství Japonska: Mnoho tradic na jedné svaté cestě*. 1. vyd. Praha : Prostor, 1998. ISBN 80-85190-80-X.
- FINN, Michael. *Iaido : The Way of Sword*. 1.vyd. London : Paul H. Crompton LTD, 2003. ISBN 0-901764-58-2.
- FOJTÍK, Ivan. *Duch budó : O podstatě a smyslu bojových umění*. Bez vyd. Praha : Naše vojsko, 2006. ISBN 80-206-0810-9.
- FOJTÍK Ivan. *Japonská bojová umění*. 1.vyd. Praha : Naše vojsko, 1993. ISBN 80-206-0166-X.
- GUÉNON, René. *Krise moderního světa*. Praha : Herrmann a synové, 2002. Bez ISBN.

- HAVLÍČEK, Jakub. *Cesty božstev: Otázky interpretace náboženství a nacionalismu v moderním Japonsku*. Brno : Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5563-6.
- HILSKÁ, Vlasta. *Dějiny a kultura japonského lidu*. 1.vyd. Praha : Československá akademie věd, 1953
- HOTOVEC, Vladimír. *Cesta srdce*. 1.vyd. Praha : XYZ, 2008. ISBN: 978-80-7388-110-8
- HOTOVEC, Vladimír. Japonský meč - z jiného úhlu. *Kokoro*. Česko-japonská společnost, 2014, (35), 12-14. ISSN 1213-7510.
- HOTOVEC, Vladimír. Umění přijímat. *Kokoro*. Česko-japonská společnost, 2014, (35), 15-16. ISSN 1213-7510.
- IWATE, Saburo. Dopis pana Iwate Sabura. *Kokoro*. Česko-japonská společnost, 2014, (35), 8-9. ISSN 1213-7510.
- JAMAMOTO, Cunetomo. *Hagakure: Kniha samuraje*. Bratislava : CAD Press, 2013. ISBN 978-80-88969-62-4.
- KAISEN, Róši. *Budodharma: cesta samuraje*. 1.vyd. Brno : Alpress, 2006. ISBN 80-7362-176-2.
- KAISEN, Róši. *Budo dharma neboli poučení samuraje*. 1.vyd. Bratislava : CAD Press, 2000. ISBN 80-85349-13-2.
- KRAEMEROVÁ, Alice. *Gejša a samuraj*. Praha : Národní muzeum, 2010. ISBN 978-80-7036-287-7
- KRAEMEROVÁ, Alice. *Jak komunikovat s Japonci aneb Nebud'me xenofobní*. Praha : Scriptorium, 2013. ISBN 978-80-87271-82-7.
- KRÁL, Oldřich. *Čínská filosofie: pohled z dějin*. 1. vyd. Lásenice : Maxima, 2005. ISBN 80-901333-8-X
- LANGE, William de; AKITA, Moriiji. *Iaido: The History, Teachings, and Practise of Japanese Swordsmanship*. 1.vyd. Boston : Shmbhala Publications, 2002. ISBN 0-8348-0500-6.
- LOWENSTEINOVÁ, Miriam; WINHELHOFEROVÁ, Vlasta. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. 1.vyd. Praha : Libri, 2006. ISBN 80-7277-265-1.
- MANSFIELD, Chris. *Muso Shinden Ryu: Chuden*. Místo neuvedeno : Seishinkan Dojo, 2012. Bez ISBN.
- MATELA Jiří, BAREŠOVÁ Ivona, DOHNÁLKOVÁ Barbora. *Japonská kultura*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4469-7.
- MENTE, Boyé Lafayette de. *Kata: The Key to Understanding and Dealing with Japanese*. 1. Vyd. Tokio : Tuttle Publishing, 2003. ISBN 978-0-8048-3386-8.

MIJAMOTO, Musaši. *Kniha pěti kruhů a Kniha rodinných tradic válečného umění od Jagjú Muneoriho*. 1.vyd. Praha : Talpress, 1997. ISBN 80-7197-026-3.

MOREE, Dana. *Základy interkulturního soužití*. 1.vyd. Praha : Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0915-7.

NYBURSKÁ, Dita. *Dějiny japonského myšlení*. 1. Vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2015.

PARULSKI, George R. *Sword of the Samurai: The Clasdical Art of Japanese Swordsmanship*. 1. vyd. Colorado (USA) : Paladin Press, 1985. ISBN 0-87364-332-1.

PLANKA, Bohumil. ČESKO-JAPONSKÁ SPOLEČNOST. *Bulletin Nihonto Kenkyukai*. (3).

PLANKA, Bohumil. ČESKO-JAPONSKÁ SPOLEČNOST. *Bulletin Nihonto Kenkyukai*. (6).

PLANKA, Bohumil. *Nihonto: výstava japonských mečů*. Praha: Česko-japonská společnost, 2006. ISBN 80-903737-0-4.

RATTI, Oscar; WESTBROOK, Adele. *Tajemství samurajů: Přehledný výklad o bojových uměních feudálního Japonska*. 1.vyd. Praha : Miroslav Sobotka, 2005. ISBN 80-903079-7-3.

REGULI, Zdenko. *Combative Activities*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-095-6.

REISCHAUER, Edwin O., CRAIG, Albert M. *Dějiny Japonska*. 2.vyd. Praha : Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-513-5.

SÓHÓ, Takuan. *Cesta zenu, cesta meče*. 2.vyd. Bratislava : CAD Press, 2006. ISBN 80-85349-31-0.

SUINO, Nicklaus. *Budo Mind and Body: Training Secrets of the Japanese Martial Arts*. 1.vyd. Boston a Londýn : Shambhalla Publications, Inc., 2007. ISBN 978-0-8348-0573-6.

ŠMEJKAL, Marek. *Psychologie bojového umění*. 1.vyd. Praha: Triton, 2013. ISBN 978-80-7387-677-7.

TOHEI, Koiči. *Ki v každodenním životě*. 1.vyd. Olomouc : Votobia, 1996.

TURNBULL, Stephen. *Katana: The Samurai Sword*. 1.vyd. Oxford : Osprey Publishing, 2010. ISBN 978-1-84908-152-8.

TURNBULL, Stephen. *Samuraj: Svět válečníka*. Praha : Miroslav Sobotka, 2006. ISBN 80-86977-09-9.

VARLEY, Paul. *Warriors of Japan as Portrayed in the War Tales*. Honolulu : University of Hawaii Press, 1994. ISBN 0-8248-1575-0.

WEINMANN, Wolfgang. *Lexikon bojových sportů: od aikida k zenu*. 1.vyd. Praha : Naše vojsko, 1997. ISBN 80-206-0546-0.

WERNER, Karel. *Náboženské tradice Asie II: Jihovýchodní Asie, Čína, Korea a Japonsko*. 2.vyd. Bratislava : CAD Press, 2009.

ZIEGELHEIM, Jindřich. *Kendó: Tři spojené kruhy*. 1.vyd. Bílina : bez vyd., 2013. ISBN 978-80-260-3082-9.

ZIER, J. Don. *Japanese Sword Drawing: A source Book For Iaido Students*. Bez vyd. Burbank : Unique Publications, bez roku vyd. ISBN 0-86568-162-7.

Elektronické zdroje:

BELLAH, Robert N. Traditional Values and the Modernization of Japan. *Contemporary Religions in Japan* [online]. 1962, **3**(3), 207-219 [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/30232888>

Česká federace Kendó [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.czech-kendo.cz/index.php>

DRENGUBIAK, Peter. Shinmei Muso 5. - Shimomura Ha a Muso Shinden Ryu. In: *Mandokoro* [online]. [cit. 2016-03-05]. Dostupné z: <http://www.mandokoro.sk/shinmei-muso-5-shimomura-ha-muso-shinden-ryu/>

EDZO, Mori. Buddhismus a bojová umění. In: *Bušidó* [online]. [cit. 2016-06-30]. Dostupné z: <http://www.busido.cz/odborne-clanky/buddhismus-a-bojova-umeni>
NAKAGAWA, Kinji. Úvaha Nagahawa senseie o současném iai při příležitosti prvního ročníku Óshú tameshigiri taikai. In: *Shidokai* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: [clanek2.php](http://www.shidokai.cz/clanek2.php)

MCCULLOUGH, Helen Craig. *The Tale of Heike* [online]. Stanford, California: Stanford University Press, 1988 [cit. 2016-04-10]. ISBN 0-8047-1803-2. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=D5Oqj3TsMIUC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
Historie MSR. In: *Kensei* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.kensei.cz/iaido-kendo/iaido/historie/>

NEWMAN, Jesse C. *Kyudo and Iaido in early Japan* [online]. Bloomington, IN: AuthorHouse, 2015 [cit. 2016-03-02]. ISBN 978-150-4963-596.

NITOBÉ, Inazó. *Bušidó* [online]. [cit. 2016-04-10]. Dostupné z: <http://busido.szm.com/node9.html>

OSHIMA, Yasumasa. Religion and Morality. *Journal: Contemporary Religions in Japan* [online]. 1960, **1**(1), 25-38 [cit. 2016-03-13]. Dostupné z: <http://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2784>

SCHEID, Bernhard. Shinto as a religion for the Warrior Class. *Japanese Journal of Religious Studies*[online]. 2002, **3-4**(29), 299-324 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://nirc.nanzan-u.ac.jp/nfile/2784>

The Shin Bu Kan [online]. [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://shinbukan.org.uk/>
VARLEY, H. *Warriors of Japan as portrayed in the war tales* [online]. Honolulu: University of Hawaii Press, c1994 [cit. 2016-03-05]. ISBN 08-248-1601-3.

WILLIAM SCOTT, Wilson. *Ideals of the Samurai: writings of Japanese warriors* [online]. Burbak: Ohara, 1982 [cit. 2016-03-18]. ISBN 08-975-0081-4. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=zAl8YHtqXxgC&pg=PP1&lpg=PP1&dq=Ideals+of+the+Samurai:+Writings+of+Japanese+Warriors&source=bl&ots=uP-nm9NEqN&sig=g5pDfvQgLV9PyiHituMQMnJP42A&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwjE6IjvuITMAhVJDJoKHUdgCTIQ6AEIQDAG#v=onepage&q=Ideals%20of%20the%20Samurai%3A%20Writings%20of%20Japanese%20Warriors&f=false>

13 Summary

My diploma work is concerned with the martial art *Iaidó* which roots deeply to Japanese history; it was formed according to the needs specific to various historic situations and then into the modern (post-war) appearance. It focuses on the social strata of warriors (*bushi/samurai*) – its origin, ways of thinking and behaviour, analyses causes of changes, results of events, influences of philosophical and religious conceptions and development of mental processes because all these incentives had impacts on how samurai performed the Japanese fencing and associated ethics. It analyses the problematics of ethics code *bushido* which in various forms accompanied samurai throughout their existence. It summarizes information of the Japanese sword, its various forms and uses and also of the importance which it had in Japanese society throughout centuries. It mentions other weapons as well, form of *kata* and military systems. It describes the fundament of martial schools – the relationship between the pupil and the teacher; its understanding is essential to define differences between mentoring systems in Europe and Japan. On the basis of various sources and own and shared experience, the work describes aspects of Iaido and preceding martial activities (Iaijutsu). The Author points out its benefit for both individuals and the society as a whole as well as its influence on European mentality and pronounces that the relation of human mental concentration and martial arts that includes an acceptance of certain conventions of ancient (and partially current) Japan has not yet been deeply analysed in the Western world. In current time, the martial activities receive varying appreciations. It actually depends on the approach of the individual – he takes it as the technique mastering, sporting activity, way of preserving traditions, ways of self-refinement, entertainment etc. By contrast, the explanations given by the expert literature are mostly one-sided. The Author then proposes to continue with the research right in-situ in various clubs.

The main contribution of the work is to place Iaido to its historic, social and ideological context and the varying approaches to describe it in the past.